

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Р.С. Яковчук, О.В. Повстин, А.П. Гаврись

**ЕКОНОМІКА ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
термінологічний словник**

Львів – 2022

Рекомендовано вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Протокол № 5 від «22» грудня 2021 р.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри економіки та менеджменту Львівського державного університету фізичної культури ім. Івана Боберського, к.е.н. Гуль І.Г.

2. Доцент кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, к.е.н. Дубинецька П.П.

Яковчук Р.С., Повстин О.В., Гаврись А.П.

Економіка цивільної безпеки. Словник–довідник. – Львів, ЛДУ БДЖ, 2022 – 137 с.

У термінологічному словнику зібрано широковживані і спеціалізовані терміни і поняття у сфері економіки, пожежної безпеки та цивільного захисту.

Посібник призначений для здобувачів вищих навчальних закладів за спеціальністю “цивільна безпека”, а також дасть змогу керівникам і спеціалістам підприємств та організацій поновити їхній багаж знань з макро– й мікроекономіки, менеджменту та маркетингу, сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців із ринковим мисленням і навичками в галузі сучасної економіки. Також може бути корисним для практичних працівників Державної служби України з питань надзвичайних ситуацій.

© Яковчук Р.С., 2022

© Повстин О.В., 2022

© Гаврись А.П., 2022

ВСТУП

Мета викладання навчальної дисципліни “Економіка цивільної безпеки” є формування у майбутнього фахівця галузі цивільної безпеки сучасного економічного мислення, розуміння основних економічних понять та процесів, щодо реалізації державної політики у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, навиків розв’язання складних спеціалізованих задач та практичних проблем у сфері цивільного захисту, охорони праці, виробничої та техногенної безпеки під час практичної діяльності або у процесі навчання.

Основні завдання курсу:

- розкриття економічної і соціальної сутності функціонування системи цивільного захисту;

- оволодіння теоретичними знаннями і формування практичних навичок у вирішенні економічних завдань у галузі охорони праці, які дають можливість майбутнім фахівцям на практиці покращувати умови праці, підвищувати її продуктивність, запобігати професійним захворюванням, виробничому травматизму тощо;

- проведення економічної оцінки організаційно-технічних та організаційно-економічних заходів, спрямованих на забезпечення встановлених на законодавчому рівні вимог щодо охорони праці;

- формування вміння самостійно оцінювати економічні, організаційно-управлінські і техніко-технологічні рішення, спрямовані на забезпечення цивільної безпеки;

- отримання економічних знань для практичного здійснення фінансово-господарської діяльності у підрозділах ДСНС України.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі повинні володіти поняттями: національне багатство, бюджет, бюджетний процес, бюджетне призначення, бюджетне асигнування, розпорядники бюджетних коштів, кошторис бюджетної установи, загальний фонд кошторису, бюджетний запит, спеціальний фонд кошторису, джерела фінансування цивільного захисту, грошове забезпечення, основні та оборотні фонди бюджетної установи, зношування основних фондів, збитки внаслідок надзвичайних ситуацій, ефективність фінансування заходів у запобіганні надзвичайних ситуацій, державні закупівлі, соціальний захист та пенсійне забезпечення особового складу органів та підрозділів служби цивільного захисту і ін..

А

Аванс – грошова сума або інші матеріальні цінності, що видаються наперед у рахунок заробітку, належних платежів за товари, роботи, послуги і т. ін. Аванс виплачується підприємствами (організаціями) працівникам у рахунок заробітної плати, на господарські витрати, витрати на відрядження, для придбання малоцінного майна. *Проте, виплата грошового забезпечення авансом особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту не допускається.*

Аварійна ситуація – стан потенційно небезпечного об'єкта, що характеризується порушенням меж та (або) умов безпечної експлуатації, але не перейшов в аварію, при якому всі несприятливі впливи джерел небезпеки на персонал, населення та навколишнє середовище утримуються у прийнятих межах за допомогою відповідних технічних засобів, передбачених проектом.

Аварійні комісари – особи, які займаються визначенням причин настання страхового випадку та розміру збитків, кваліфікаційні вимоги до яких встановлюються актами чинного законодавства України.

Аварійно-відновлювальне формування – це структурний підрозділ єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДС ЦЗ), призначений для виконання невідкладних робіт із відновлення (відбудови) першочергових об'єктів життєзабезпечення у зоні надзвичайної ситуації і до якого входять фахівці будівельних і монтажних організацій з відповідною технікою та обладнанням.

Аварійно-рятувальна служба – сукупність організаційно об'єднаних органів управління, сил та засобів, призначених для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Аварійно-рятувальне формування – підрозділ аварійно-рятувальної служби, самостійний підрозділ, загін, центр, пожежно-рятувальний підрозділ (частина).

Аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи – роботи, спрямовані на пошук, рятування і захист населення, уникнення руйнувань і матеріальних збитків, локалізацію зони впливу небезпечних чинників, ліквідацію чинників, що унеможливають проведення таких робіт або загрожують життю рятувальників.

Аварія – небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила ураження, травмування населення або створює на окремій території чи території суб'єкта господарювання загрозу життю або здоров'ю населення та призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи спричиняє наднормативні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив на навколишнє природне середовище.

Аварія на об'єкті підвищеної небезпеки – небезпечна подія техногенного характеру, що виникла внаслідок змін під час експлуатації об'єкта підвищеної небезпеки (наднормативний викид небезпечних речовин, пожежа, вибух тощо) і яка спричинила

загибель людей чи створює загрозу життю і здоров'ю людей та довкіллю на його території і/або за його межами.

Аварія на промисловому підприємстві – порушення експлуатації підприємства, під час якого виникає перевищення нормативних меж впливу на персонал підприємства, населення та навколишнє середовище.

Агент – юридична або фізична особа, яка здійснює певні дії за дорученням іншої особи за її рахунок і від її імені, а також готує угоди без права їх підпису.

Адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави.

Адміністрування – управлінська діяльність керівників та органів управління, за якої головними важелями впливу є письмові й усні накази і розпорядження одноособових керівників, а також інструкції, постанови, рішення й укази різних осіб чи колективних органів (колегій, рад, президій, бюро, сесій, пленумів тощо).

Адміністрування публічне – управлінська діяльність спрямована на координацію взаємодії інтересів бізнесу, політики, громадського сектора з метою розробки та прийняття стратегічних рішень розвитку держави.

Акредитив – розрахунковий або грошовий документ, що засвідчує право юридичної особи, на ім'я якої він виданий, одержати в банку зазначену в ньому суму. Використовується в комерційній практиці як форма безготівкових розрахунків між підприємствами постачальниками і споживачами, а також у міжнародних розрахунках за комерційними операціями.

Актив балансу бухгалтерського – частина (ліва) балансу бухгалтерського, що вказує на певну дату, склад і розміщення всіх належних на даному підприємстві (організації, установі) активів (матеріальних цінностей, грошових коштів).

Активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Активи матеріальні – основні фонди та оборотні активи в будь-якому вигляді, що відрізняються від коштів, цінних паперів, дивідендів та нематеріальних активів.

Активи нематеріальні – частина майна підприємства, наданого через належні йому патенти, ліцензії та інші права на інтелектуальну власність, права користування землею, водою та іншими ресурсами, будинками, спорудами і обладнанням, інші майнові права, товарні знаки, придбані або орендовані брокерські місця, програмне забезпечення.

Акциз – вид непрямого податку на товари масового споживання, що може входити в ціну відповідного товару або послуги.

Акціонерне товариство – товариство, яке має статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства. *Види акціонерних товариств*: до акціонерних товариств належать: відкрите акціонерне товариство, акції якого можуть розповсюджуватися шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах; закрите акціонерне товариство, акції якого розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватися та продаватися на біржі.

Амортизація основних фондів – це поступове перенесення вартості основних фондів (будівель, споруд, транспортних засобів, обладнання, техніки) на вартість виготовленої продукції, з метою відшкодування їх зношеної частини. Основні засоби характеризуються фізичним і моральним зносом. Фізичний знос полягає у поступовій втраті ними своєї споживчої вартості. При цьому відбувається старіння, зношення, псування окремих деталей, механізмів, вузлів. Моральний знос основних фондів зумовлений розвитком виробництва, технічним прогресом і відбувається, внаслідок появи більш досконаліх і продуктивних аналогічних основних засобів.

Аналіз ризику – систематичне використання наявної інформації для ідентифікації небезпек і визначення ризику для однієї людини, населення, майна, соціальних і техногенних об'єктів та навколишнього природного середовища. Проводиться з метою одержання об'єктивної інформації про реальну ситуацію на ринку, виявлення та оцінки сили впливу основних чинників: попит, пропозиція, конкуренція.

Антикризове управління – діяльність менеджменту організації, спрямована на подолання гострих проблем підприємства, що накопичилися внаслідок неефективного управління.

Апеляція – одна з форм оскарження судових рішень у цивільних і кримінальних справах до суду вищої (апеляційної) інстанції, що має право переглядати справу. Апеляційне провадження як важлива гарантія справедливості судових рішень існує в переважній більшості сучасних держав.

Арбітраж – спосіб вирішення спірних питань, що можуть виникнути між юридичними особами в процесі їхньої господарської діяльності за посередництва арбітрів. Арбітри обираються безпосередньо юридичними особами або призначаються відповідно до чинного законодавства.

Асоційована особа – чоловік або дружина, прямі родичі цієї особи (батько, мати, діти, рідні брати та сестри, дід, баба, онуки), прямі родичі чоловіка або дружини цієї особи, чоловік або дружина прямого родича.

Аудит – це незалежна експертиза установчих документів, фінансових звітів, або іншої інформації про діяльність суб'єкта господарювання з метою формування висновків та надання рекомендацій.

Аудит пожежний – незалежна оцінка пожежного ризику, аналіз документації та технічного стану об'єкта, яка проводиться експертною організацією та характеризує стан пожежної безпеки об'єкта.

Аукціон – продаж товарів, майна, валюти з публічного торгу покупцеві, який запропонував найвищу ціну. Торг проводиться на конкурсній основі відповідно до аукціонних правил.

Афілійовані особи – фізичні та юридичні особи, що здатні, за умови участі в капіталі, впливати на діяльність фізичних та юридичних осіб, що здійснюють господарську діяльність.

Б

Баланс – основний комплексний документ бухгалтерського обліку, що характеризує в грошовій формі склад і вартість основного й оборотного капіталу підприємства (актив) та джерело їх покриття (пасив).

Банк – **1.** кредитно-фінансова установа, яка здійснює фінансове посередництво, залучаючи і нагромаджуючи вільні грошові кошти підприємств, організацій, установ; **2.** юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги: залучення у вклади (депозити) коштів, відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, розміщення залучених у вклади (депозити) коштів, інкасації коштів та перевезення валютних цінностей, надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Банківська діяльність – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банківська ліцензія – запис у Державному реєстрі банків про право юридичної особи або філії іноземного банку на здійснення банківської діяльності.

Банківська холдингова компанія – фінансова холдингова компанія, в якій переважною діяльністю фінансових установ, що є її дочірніми та асоційованими компаніями, є банківська діяльність.

Банківське регулювання – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

Банківський нагляд – система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення

дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Банківські рахунки – рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів.

Банкрутство – неспроможність юридичної особи (суб'єкта підприємницької діяльності) задовольнити вимоги кредиторів і виконати зобов'язання перед бюджетом у встановлений для цього термін, що пов'язано з недостатністю активів у ліквідній формі. Як правило, призводить до закриття або примусової ліквідації підприємства, розпродажу майна для погашення усіх боргів.

Бартер – товарообмінна угода, яка здійснюється без проведення грошових розрахунків, а оплата товарів, що постачаються, відбувається у товарній формі.

Безготівковий обіг – рух вартості без участі грошей готівкою. Здійснюється за допомогою перерахунків у кредитних установах або зарахуванням взаємних вимог.

Безготівкові розрахунки – система грошових розрахунків, які проводяться шляхом перерахування банком певної суми з рахунку платника на рахунок одержувача або заліком взаємних вимог підприємств.

Безпека – стан діяльності, при якому із певною імовірністю виключені прояви небезпеки, або відсутність надмірної небезпеки, це збалансований, за експертною оцінкою, стан людини, соціуму, держави, природних, антропогенних систем тощо. ДСТУ 2293–99 визначає термін «безпека» як стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди.

Безпека економічна – стан, в якому країна може суверенно, без втручання і тиску ззовні визначати шляхи і форми свого економічного розвитку. Національна безпека економічна має внутрішню матеріально–речову основу – високий рівень розвитку продуктивних сил, що здатний забезпечити суттєво важливу частку натуральних і вартісних елементів розширеного відтворення національного продукту. У зв'язку з інтернаціоналізацією виробництва національна безпека економічна все тісніше пов'язується із міжнародною безпекою економічною. Міжнародна безпека економічна – комплекс міжнародних умов, договорів і інституційних структур, який може забезпечити кожній країні – члену світового співтовариства – можливість вільно вибирати і здійснювати свою стратегію соціального і економічного розвитку, без зовнішнього економічного і політичного тиску, при взаємовигідному співробітництві з іншими країнами.

Бізнес-план – 1. документ, в якому формулюються перспективи та поточні цілі реалізації ідеї, оцінюються сильні й слабкі сторони бізнесу,

наводяться результати аналізу ринку та його особливостей, викладаються подробиці функціонування структури за цих умов, визначаються обсяги фінансових і матеріальних ресурсів для реалізації проекту; **2.** програма діяльності підприємства, план конкретних заходів для досягнення конкретної мети його діяльності, спрямованої на отримання максимального прибутку шляхом виконання підприємницького проекту. Розробляється на основі маркетингових досліджень.

Біржа – організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюють торгівлю цінними паперами, нерухомістю і гуртову торгівлю товарами. Відповідно до цього розрізняють фондову і товарну біржу.

Біржовий ринок – частина ринку цінних паперів, де здійснюються угоди, які укладаються на фондовій біржі. Охоплює насамперед вторинний ринок, хоча в окремих випадках і первинне розміщення цінних паперів може здійснюватись через фондову біржу.

Боргове зобов'язання – зобов'язання позичальника перед кредитором за кредитом (позикою), що виникло внаслідок випуску і розміщення боргових цінних паперів та/або укладання кредитних договорів.

Боргові фінансові інструменти – інструменти, що характеризують кредитні відносини між їх покупцем і продавцем, зобов'язують боржника погасити в передбачені терміни їхню номінальну вартість і сплатити додаткову винагороду у формі процента (якщо він не входить до складу номінальної вартості боргового фінансового інструменту, що погашається). Прикладом боргових фінансових інструментів є облігації, векселі, чеки тощо.

Бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства, установи, організації зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Бюджет – **1.** короткостроковий план, у якому відображені джерела покриття витрат та напрями використання ресурсів. Як економічна категорія – сукупність економічних відносин з формування, розподілу та використання централізованого фонду грошових коштів держави; **2.** план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами бюджетна класифікація врядування протягом бюджетного періоду.

Бюджети місцевого самоврядування – бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад, а також бюджети районів у містах (у разі утворення районних у місті рад).

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна політика – комплекс юридичних, економічних, організаційних заходів під час складання бюджетів, регулювання бюджетного процесу, управління бюджетним дефіцитом, організації

бюджетного контролю. Виявляється у формах і методах мобілізації бюджетних коштів та їх витрачання на різні потреби держави.

Бюджетна програма – сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Бюджетна система України – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права;

Бюджетна установа – це орган, установа чи організація, визначена Конституцією України, а також установа чи організація, створена органами державної влади, органами влади АР Крим чи органами місцевого самоврядування, яка повністю утримується за рахунок державного бюджету чи місцевих бюджетів.

Бюджетне асигнування – повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження.

Бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому.

Бюджетне планування – послідовність заходів і дій зі складання, розгляду і затвердження проекту бюджету, яка визначається Бюджетним кодексом України.

Бюджетне призначення – повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане цим Кодексом, законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Бюджетне регулювання – перерозподіл фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів, спрямований на збалансування бюджетів, які входять до складу бюджетної системи.

Бюджетне фінансування – надання юридичним особам із державного бюджету фінансових ресурсів у вигляді безповоротних безплатних коштів та інвестицій на розвиток економіки, соціально-культурні заходи, оборону та інші громадські потреби. Має чіткий цільовий характер, перебуває під фінансовим контролем держави.

Бюджетний дефіцит – перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету).

Бюджетний запит – документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для

виконання покладених на нього функцій на середньостроковий період, на підставі відповідних граничних показників видатків бюджету та надання кредитів з бюджету.

Бюджетний облік відображає виконання бюджету через облік: доходів, видатків, грошових коштів бюджету, фінансових заходів, передбачених і затвердження у бюджеті, фондів, резервів й рахунків, створених у процесі виконання бюджету, касового виконання кошторисів видатків бюджетних установ. Охоплює всі операції, пов'язані з виконання державного бюджету та дає повну характеристику його стану.

Бюджетний період – становить один календарний рік, який починається 1 січня кожного року і закінчується 31 грудня того самого року. Особливими обставинами, за яких Державний бюджет України може бути затверджено на інший, ніж передбачено частиною першою цієї статті, бюджетний період, є введення воєнного стану або оголошення надзвичайного стану в Україні.

Бюджетний профіцит – перевищення доходів над видатками бюджету.

Бюджетний процес – регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Бюджетний устрій – організація і принципи побудови бюджетної системи, її структура і взаємозв'язок між бюджетами, які він об'єднує, у процесі забезпечення виконання єдиної загальнодержавної фінансово-бюджетної політики.

Бюджетні кошти – належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету.

Бюджетні кредити – надання коштів з бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на поворотній основі, що взагалі не властиве бюджетним відносинам. На відміну від банківських кредитів видаються на більш пільгових умовах та за нижчими процентними ставками.

Бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими.

В

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – узагальнений економічний показник, який оцінює остаточні результати (кінцевий продукт) поточного виробництва в країні за визначений проміжок часу.

Валовий дохід – загальна сума доходу від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, так і за її межами.

Валюта – ключовий елемент грошової системи держави, грошовий знак, міра вартості, засіб платежу

Валюта конвертована – грошова одиниця, яка вільно і необмежено обмінюється на іншу грошову одиницю. Конвертування може бути повним, коли валюта обмінюється на будь-яку валюту, та частковим, коли обмін здійснюється лише на деякі валюти і не в усіх банківських операціях.

Валюта тверда – стійка стосовно власного номіналу, а також курсів інших валют, забезпечена золотом або іншими цінностями.

Валютна біржа – організаційно оформлений, регулярно діючий ринок іноземної валюти, де формуються курси валют (валютні котирування) на підставі фактичного співвідношення попиту та пропозиції.

Валютна позиція – співвідношення вимог та зобов'язань банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі. При їх рівності позиція вважається закритою, при нерівності – відкритою. Відкрита позиція є короткою, якщо обсяг зобов'язань за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг вимог, і довгою, якщо обсяг вимог за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг зобов'язань.

Валютна політика – сукупність заходів, вживаних державою в сфері міжнародних валютних відносин стосовно її поточних і стратегічних цілей.

Валютна система – це державно-правова форма організації валютних відносин. Національна валютна система підпорядкована валютному законодавству країни.

Валютна система світова – це спеціально розроблена державами і закріплена міжнародними угодами форма організації валютних відносин між всіма чи значною кількістю країн світу.

Вартість балансова основних фондів – це вартість об'єктів з урахуванням переоцінки, за якою вони числяться на балансі підприємства.

Вартість початкова основних фондів – це вартість, що складається з витрат на їх зведення (спорудження) чи придбання, включаючи витрати на їх доставку й установку, а також інші витрати, необхідні для доведення цього об'єкта до стану готовності до експлуатації за призначенням.

Вартість ринкова основних фондів – це реальна ціна визначеного виду основних фондів на цьому ринку і на даний момент часу, що складається виходячи з існуючого попиту та пропозиції на них. Вартісна оцінка основних фондів, необхідна для їхнього обліку, аналізу і планування, а також для визначення обсягу, структури капітальних вкладень. Основні кошти, що беруть участь у процесі виробництва, поступово втрачають свої фізичні і моральні характеристики внаслідок їхньої експлуатації і природного зносу.

Ваучер – цільовий платіжний засіб, письмове свідоцтво, квитанція, документ, що підтверджує здобуття товару, послуги, знижки на товар або послуги. Ваучером також називали приватизаційний чек, що видавався

населенню, який підлягав обміну на активи підприємств, що приватизувалися, в рамках програми т.з. ваучерній приватизації.

Ввізне мито – різновид непрямих податків, які стягуються митними органами з товарів іноземного походження, що ввозяться в країну.

Венчурні підприємства – (англ. ventures, від англійського слова "venturer-ризик) – підприємства, які здійснюють наукові дослідження, інженерні розробки і впроваджують нововведення, зокрема на замовлення великих фірм і за державними субконтрактами.

Вибух – надзвичайно швидке перетворення речовини, яке супроводжується миттєвим виділенням великої енергії в невеликому об'ємі.

Видатки бюджету – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування; компенсація частини суми штрафних (фінансових) санкцій, що перераховується покупцям (споживачам) за рахунок штрафних (фінансових) санкцій, застосованих органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, за наслідками проведеної перевірки за зверненням або скаргою покупця (споживача) про порушення платником податків установленого порядку проведення розрахункових операцій.

Викупна сума – це сума, яка виплачується страховиком у разі дострокового припинення дії договору страхування життя та розраховується математично на день припинення договору страхування життя залежно від періоду, протягом якого діяв договір страхування життя, згідно з методикою, яка проходить експертизу в Уповноваженому органі, здійснена актуарієм і є невід'ємною частиною правил страхування життя. Уповноважений орган може встановити вимоги до методики розрахунку викупної суми.

Виробнича (видова) структура – співвідношення різних груп основних виробничих фондів за матеріально-натуральним складом і їх доля в загальній середньорічній вартості.

Виробнича аварія – це раптова зупинка роботи або порушення установленого процесу виробництва на об'єкті, яка призводить до пошкодження або знищення матеріальних цінностей, травмування або загибелі людей.

Виробничі запаси – це предмети праці, які ще не вступили у виробничий процес, але перебувають на підприємстві в певному розмірі, що забезпечує безперервність виробничого процесу у вигляді складських запасів (сировина й матеріали, покупні напівфабрикати, допоміжні матеріали, паливо і пальне, запасні частини для ремонту обладнання, тара і тарні матеріали, інструмент й інше).

Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками).

Витрати бюджету – видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів.

Витрати валові – витрати, пов'язані з підготовкою, організацією, веденням виробництва, продажем продукції.

Відкритий ринок – ринок, на якому здійснюються операції з купівлі-продажу цінних паперів між особами, що не є первинними кредиторами та позичальниками, і коли кошти внаслідок продажу цінних паперів на такому ринку надходять на користь держателя цінних паперів, а не їх емітента. Використовується центральними банками для купівлі-продажу, як правило, короткострокових державних цінних паперів з метою регулювання грошової маси. Внаслідок купівлі збільшується вкладення коштів в економіку, внаслідок продажу – зменшується.

Відкриття рахунків – відкриття розрахункових та поточних рахунків здійснюється підприємствами, установами і підприємцями для зберігання грошових коштів і здійснення безготівкових розрахунків за участю банківської системи.

Відновлювальні роботи – комплекс робіт, пов'язаних з відновленням будівель, споруд, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, які були зруйновані або пошкоджені внаслідок надзвичайної ситуації, та відповідних територій.

Відновна вартість основних фондів – це вартість відтворення основних засобів у нових умовах з урахуванням інфляційних процесів. Повну відновну вартість визначають множенням балансової вартості на коефіцієнт переоцінки. Внаслідок переоцінки основних фондів їх відновна вартість різко зростає і у зв'язку з цим погіршуються фінансово-економічні показники підприємств. Тому для підприємств, фінансові показники яких можуть значно погіршуватись через переоцінку, доцільно застосовувати знижені коефіцієнти індексації амортизації. Величина відхилення відновної вартості основних фондів від їхньої первісної вартості залежить від темпів прискорення НТП, рівня інфляції й ін. Своєчасна й об'єктивна переоцінка основних фондів має важливе значення, насамперед для їхнього простого і розширеного відтворення.

Відтворення основних засобів – це процес їх безперервного поновлення (відновлення). Відтворення буває просте та розширене.

Вільні резерви – це частка власних коштів страховика, яка резервується з метою забезпечення платоспроможності страховика відповідно до прийнятої методики здійснення страхової діяльності.

Вклад (депозит) – це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк

зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Власний капітал – власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Власні надходження бюджетних установ – надходження, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт та цільових заходів, гранти, дарунки та благодійні внески, а також надходження від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності.

Власність – економічна категорія, що відображає право володіння, розпорядження та користування майном, яке належить одній чи кільком особам.

Вторинні прояви небезпечних факторів пожежі – наявність уламків зруйнованих апаратів, агрегатів, установок, конструкцій; виділення радіоактивних та токсичних речовин і матеріалів із зруйнованих апаратів, установок; виникнення електричного струму внаслідок винесення напруги на струмопровідні частини конструкцій, апаратів, агрегатів; інших небезпечних факторів вибуху, що стався внаслідок пожежі.

Втрати – це частина наслідків, які пов'язані з негативними змінами в основних сферах діяльності особистості і держави; результат негативної зміни, що виражається в порушенні цілісності об'єктів або погіршенні їх властивостей - хвороба або навіть смерть людини; порушення процесу нормальної господарської діяльності; втрата того чи іншого виду власності, інших матеріальних, культурних, історичних або природних цінностей, погіршення якості природного навколишнього середовища.

Внутрішньогосподарський (управлінський) облік – система збору, обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством.

Г

Гарантійне зобов'язання – зобов'язання гаранта повністю або частково виконати боргові зобов'язання суб'єкта господарювання – резидента України перед кредитором у разі невиконання таким суб'єктом його зобов'язань за кредитом (позикою), залученим під державну чи місцеву гарантію.

Гарантований борг – загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо повернення отриманих та непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено місцевими гарантіями.

Гарантійний депозит – це грошові засоби, що вносяться юридичною особою на визначений строк під процент, відповідно до укладеного договору, які одночасно є заставою виконання зобов'язань по кредиту/гарантії, наданим Банком підприємству (третьій стороні).

Гарантований державою борг – загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо повернення

отриманих та непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями.

Гідродинамічна аварія – це аварія на гідротехнічній споруді, коли вода поширюється з великою швидкістю, що створює загрозу виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру.

Гіперінфляція – швидке зростання цін і грошової маси в обігу, що призводить до різкого знецінення грошової одиниці, що негативно позначається на стані економіки, посилюється диспропорція розвитку.

Головний розпорядник бюджетних коштів – це розпорядник, якому затверджують бюджетні призначення у відповідному бюджеті і який має право: витратити кошти бюджету на утримання апарату установи, яку він очолює; витратити кошти бюджету на централізовані заходи, здійснені безпосередньо цією установою; розподіляти надані йому кошти з бюджету між розпорядниками нижчого рівня; затверджувати кошториси і плани асигнувань розпорядників нижчого рівня.

Господарська діяльність – будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом та обміном матеріальних і нематеріальних благ, що виступають у формі товару. Під господарською діяльністю в Господарському кодексі України розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність включає як виробничу діяльність, у процесі якої виробляється продукція, вироби народного споживання та інші матеріальні цінності, та невиробничу діяльність, пов'язану з виконанням різних видів робіт, у тому числі науково-дослідних, надання послуг, результати яких відчужуються як товар. Господарська діяльність має здійснюватися належним чином та давати якісні результати, що можливо забезпечити якщо суб'єкти господарювання будуть мати достатні знання, навички, досвід, а це досягається коли така діяльність здійснюється постійно у вигляді промислу. Тобто, важливою ознакою господарської діяльності є її систематичність, виконання на професійній основі. Отже, господарська діяльність – це суспільно-корисна діяльність, яка виконується на професійній основі, якщо її результати реалізуються як товар. Залежно від мети і механізму здійснення, господарська діяльність поділяється на: підприємницьку (комерційну) діяльність; непідприємницьку (некомерційну) діяльність. Успіх комерційний – досягнення запланованого чи очікуваного результату господарської діяльності завдяки цілеспрямованим діям, що забезпечують одержання (збільшення) доходів підприємства або поліпшення (стабілізацію) його фінансового стану. Успіх комерційний пов'язаний не тільки зі збільшенням доходів, але і з низкою непрямих заходів, наприклад, зниженням витрат. Ознаки господарської діяльності: ініціативність; самостійність; творчий та інноваційний характер; систематичність; це діяльність на власний ризик; цільова

спрямованість на отримання прибутку; самостійна юридична відповідальність; соціально-відповідальний характер.

Господарська операція – дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства.

Готівкові розрахунки – здійснюються між підприємствами і населенням, між окремими громадянами, а також на незначні суми між підприємствами, організаціями, установами. Готівка видається з рахунків підприємств за допомогою чеків, на звороті яких вказується цільове призначення грошей.

Грошова оцінка основного фонду – це визначення вартості основного фонду, необхідної для правильного встановлення загального обсягу основних фондів, їх динаміки та структури, обліку, аналізу, розрахунку економічних показників господарської діяльності підприємств за певний період. Оцінка основних фондів дає змогу визначити суму зносу та міру їх придатності, визначити обсяги потрібних капіталовкладень на їх придбання й участі у формуванні вартості створеної продукції. Існують декілька видів оцінки основних фондів, пов'язаних з їх тривалою участю та поступовим зносом у процесі виробництва. **До активних відносяться такі основні фонди**, що у процесі виробництва безпосередньо впливають на предмет праці, видозмінюючи його, прямо впливають на величину виробничої потужності й обсяг продукції. У цілому по підприємствах промисловості (без врахування галузевої специфіки) активна частина включає силові машини й устаткування, робочі машини й устаткування, вимірювальні і регулюючі прилади і пристрої, інструменти. **Всі інші основні фонди відносяться до пасивних**, тому що вони безпосередньо не впливають на предмет праці, а створюють необхідні умови для нормального протікання виробничого процесу.

Грошове забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів – це виплати, розмір яких визначається залежно від посади, спеціального звання, кваліфікації, наукового ступеня, вченого звання, тривалості та умов служби.

Грошовий сурогат – будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів в господарському обороті, крім валютних цінностей.

Грошові знаки – знаки вартості, що замінюють в обігу визначену кількість дійсних грошей. Не маючи власної вартості, грошові знаки лише представляють в обігу золоті й срібні гроші. У вигляді грошові знаки виступають неповноцінні монети (з міді, нікелю тощо), казначейські та банківські білети.

Грошові фонди – відокремлена частина грошових коштів за їх цільовим призначенням. Розрізняють грошові фонди централізовані (формується на рівні держави) та децентралізовані (формується на рівні підприємств, об'єднань, організацій, установ). Централізовані грошові фонди – державний бюджет, пенсійний фонд, фонд соціального

страхування, соціального захисту населення, фонд зайнятості населення. Благодійні фонди створюються та використовуються відповідно до прийнятих законодавчих і нормативних документів. Централізовані грошові фонди можуть формуватись постійно та тимчасово (позабюджетний стабілізаційний фонд, фонди ліквідації наслідків аварії та ін.). Децентралізовані грошові фонди формуються для забезпечення господарської діяльності підприємств: фонд обігових коштів, зокрема власних; амортизаційний фонд, ремонтний фонд, фонд оплати праці, фонд нагромадження, фонд споживання, резервний фонд. Децентралізовані грошові фонди використовуються шляхом їх авансування (обігові кошти) або проведення витрат.

Грошово-кредитна політика – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення цінової стабільності шляхом використання інструментів грошово-кредитної політики.

Грошово-кредитні зобов'язання – валюта в обігу, фінансові вимоги до Національного банку України, за винятком зобов'язань Національного банку України перед Кабінетом Міністрів України та міжнародними фінансовими організаціями.

Д

Дебітор – юридична або фізична особа, що має грошову, майнову заборгованість перед підприємством, організацією чи установою. Дебітором може бути, наприклад, покупець, який не оплатив вартості проданих йому товарів, працівник, що одержав аванс на відрядження або інші витрати, підприємство, яке не заплатило належні кошти в бюджет тощо.

Дебіторська заборгованість – сума боргів, не сплачених підприємству, організації, установі. Дебіторська заборгованість виникає в процесі господарської діяльності підприємств, організацій, установ, свідчить про вилучення коштів з їх обігу і використання дебіторами.

Девальвація – офіційне зниження вартості грошової одиниці, що здійснюється відповідно до законодавства країни уповноваженими органами держави, супроводжується зниженням курсу грошової одиниці країни відносно твердих валют інших держав та збільшенням маси грошей в обігу

Декларація безпеки – документ, який визначає комплекс заходів, що вживаються суб'єктом господарської діяльності з метою запобігання аваріям, а також забезпечення готовності до локалізації, ліквідації аварій та їх наслідків.

Демографія – наука про населення, яке проживає у межах певної території. Вивчає склад, рух та закономірності розвитку населення і питання політики народонаселення; чисельність, розміщення і склад населення (за статтю, віком, сімейним станом, національністю і рідною мовою, освітою, заняттями, соціальним станом тощо).

Демпінг – продаж товарів монополіями, компаніями, великими фірмами за штучно заниженими, пільговими, "заохочувальними" цінами, які часом можуть бути нижчими від собівартості з метою завоювання чи закріплення на товарних і регіональних ринках. Демпінгова цінова політика сприяє витісненню конкурентів та завоюванню зовнішніх ринків.

Депозит – грошові кошти в готівковій чи безготівковій формі в валюті України чи в іноземній, банківських металах, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений термін зберігання під відсоток або дохід в іншій формі і підлягають поверненню.

Дерегулювання – процес зняття або скорочення встановлених державою адміністративно-правових норм щодо господарської діяльності суб'єктів господарювання.

Державна казначейська служба – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку виконання бюджетів.

Державна реєстрація – заходи, що здійснюються уповноваженими державними органами при створенні, реєстрації, здійсненні діяльності, реорганізації чи припиненні діяльності підприємств, установ, організацій різних форм власності з метою контролю за дотриманням законності.

Державне запозичення – операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету.

Державне регулювання соціальних процесів – вплив органів державної влади за допомогою різноманітних засобів (форм, методів та інструментів) на розвиток соціальних відносин, умови життя та праці населення країни.

Державні капітальні вкладення – капітальні видатки державного бюджету (надання кредитів з державного бюджету), що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів державної власності, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік.

Державний борг – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення.

Державний інвестиційний проект – інвестиційний проект, що реалізується шляхом державного інвестування в об'єкти державної власності з використанням державних капітальних вкладень та/або кредитів (позик), залучених державою або під державні гарантії.

Державний реєстр банків – реєстр, що ведеться Національним банком України і містить визначені Національним банком України відомості про банки та їх відокремлені підрозділи, а також філії та представництва іноземних банків в Україні.

Дефляція – процес стримування збільшення грошової маси через вилучення з обігу надлишкових паперових грошей, випущених під час інфляції.

Джерело небезпеки – технологічний об'єкт у складі промислового підприємства, який при певних обставинах (тривалий вплив, аварія) може стати небезпечним як для працівників підприємства, так і для населення регіону та навколишнього середовища. Це технологічні апарати, вузли, агрегати, комунікації, установки та інші види технологічного обладнання, що використовуються на промислових підприємствах, незаплановані інциденти (аварії, катастрофи), які призводять до значних соціально-економічних і екологічних наслідків.

Диверсифікація – одночасний розвиток багатьох, не пов'язаних між собою видів виробництва, розширення асортименту продукції, яка виробляється, від стратегії маркетингу з метою розширення сфери діяльності фірми на ринках нових товарів, не пов'язаних з її основним виробництвом.

Ділова репутація – відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи.

Добровільне страхування – це страхування, яке здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком. Загальні умови і порядок здійснення добровільного страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог цього Закону. Конкретні умови страхування визначаються при укладенні договору страхування відповідно до законодавства. Добровільне страхування у конкретного страховика не може бути обов'язковою передумовою при реалізації інших правовідносин. Види добровільного страхування, на які видається ліцензія, визначаються згідно з прийнятими страховиком правилами (умовами) страхування, зареєстрованими Уповноваженим органом. Видами добровільного страхування можуть бути: 1) страхування життя; 2) страхування від нещасних випадків; 3) медичне страхування (безперервне страхування здоров'я); 4) страхування здоров'я на випадок хвороби; 5) страхування залізничного транспорту; 6) страхування наземного транспорту (крім залізничного); 7) страхування повітряного транспорту; 8) страхування водного транспорту (морського внутрішнього та інших видів водного транспорту); 9) страхування вантажів та багажу (вантажобагажу); 10) страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ; 11) страхування майна; 12) страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника); 13) страхування відповідальності власників повітряного транспорту (включаючи відповідальність перевізника); 14) страхування відповідальності власників водного транспорту (включаючи

відповідальність перевізника); 15) страхування відповідальності перед третіми особами; 16) страхування кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту); 17) страхування інвестицій; 18) страхування фінансових ризиків; 19) страхування судових витрат; 20) страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій; 21) страхування медичних витрат; 21–1) страхування цивільно–правової відповідальності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) за шкоду, яку може бути завдано у зв'язку з виконанням його обов'язків 21–2) страхування життя і здоров'я волонтерів на період надання ними волонтерської допомоги; 22) страхування сільськогосподарської продукції; 23) інші види добровільного страхування.

Довгострокове зобов'язання за енергосервісом – зобов'язання за енергосервісним договором розпорядника бюджетних коштів, в оперативному управлінні або господарському віданні якого знаходиться об'єкт, щодо якого здійснюється закупівля енергосервісу, відповідно до якого необхідно здійснити платежі протягом майбутніх та/або поточного бюджетних періодів у межах суми скорочення видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв (порівняно з видатками, які були б здійснені за відсутності енергосервісу).

Договір купівлі-продажу – договір між сторонами, відповідно до якого одна сторона (продавець) зобов'язується продати продукцію (товар) у власність іншій стороні (покупцю), а покупець зобов'язується прийняти цей товар і сплатити за нього визначену грошову суму (ціну).

Договір постачання – договір, відповідно до якого постачальник-продавець, що здійснює комерційну діяльність, зобов'язується передати в обумовлений термін вироблені або закуплені товари покупцю для використання в підприємницькій діяльності.

Договір страхування – це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Дорожньо-транспортна пригода – подія, що сталася під час руху дорожнього транспортного засобу, внаслідок якої загинули або зазнали травм люди чи заподіяна шкода майну. Рівень надзвичайної ситуації при дорожньо-транспортній пригоді визначається відповідно до Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Доходи – збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ)

Доходи від операцій з капіталом надходження від продажу основного капіталу; надходження від реалізації державних запасів товарів; надходження від продажу землі і нематеріальних активів; податки на фінансові операції та операції з капіталом.

Доходи загального фонду – це державні кошти, що надійшли на рахунок бюджетної установи із загального фонду державного або місцевого бюджету для її утримання. Їх ще називають асигнуваннями (фінансуванням) з державного бюджету.

Доходи спеціального фонду – це надходження від плати за послуги, що надають бюджетні установи згідно із законодавством України, а також кошти, перераховані бюджетним установам для виконання окремих доручень, благодійні внески, гранти та дарунки.

Дочірня компанія – юридична особа, яка контролюється іншою юридичною особою (материнською компанією).

Е

Евакуація – організоване виведення чи вивезення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення.

Еколого-економічний збиток – це фактичні і можливі збитки в їх кількісному і якісному вираженні, включаючи додаткові витрати на ліквідацію несприятливих наслідків для життєдіяльності людей, тварин, рослин і інших живих організмів, викликаних порушенням нормативів якості навколишнього природного середовища у результаті негативних дій господарської і іншої діяльності, техногенних аварій і катастроф.

Економіка ринкова – економічна система, в якій суспільні процеси регулюються за допомогою ринкового механізму. Вільні економічні відносини між незалежними самостійними суб'єктами господарювання і споживачами, будуються на інтересах вигоди та мінімальному втручанні держави.

Економіка тіньова – прихована економічна діяльність всупереч чинним законодавчим актам і державним нормативам. Діяльність, яка не контролюється державними структурами.

Економічна вигода – потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів.

Економічна стратегія – це комплексний план, спрямований на досягнення довготермінової мети, що включає напрями, завдання, цілі та пріоритети економічного розвитку суб'єкта і перелік відповідних заходів, дій та рішень.

Економічні нормативи – показники, що встановлюються Національним банком України і дотримання яких є обов'язковим для банків.

Експортні операції – комерційна діяльність, зв'язана з продажем і вивозом за кордон товарів, послуг і капіталів для передачі їх у власність іноземному покупцеві.

Електронні гроші – умовна назва грошових коштів, які використовуються на основі електронної системи банківських послуг. Основними компонентами системи забезпечення електронних грошей є банківські автомати (касири, кредитні картки, дебетові картки, електронні системи розрахунків у торговельних пунктах, електронна система обслуговування. За економічним змістом наближенні до традиційних грошей (паперових банкнот та монет).

Ембарго – офіційна заборона однієї держави або групи держав на основі багатосторонніх міждержавних рішень на експорт-імпорт товарів чи валютних цінностей, що належать іншій державі.

Емісія – випуск паперових грошей та цінних паперів державними установами та акціонерними товариствами.

Емісія грошей – випуск в обіг грошей, в Україні монополне право на емісію грошей має Національний банк України.

Емісія цінних паперів – випуск в обіг акцій, облігацій, скарбницьких векселів та інших цінних паперів підприємствами, банками та центральними і місцевими органами держави. Підприємства, банківські установи залучають такі кошти для збільшення статутного капіталу, державні органи – для покриття дефіциту своїх бюджетів.

Епідемія – масове поширення інфекційної хвороби серед населення відповідної території за короткий проміжок часу.

Епізоотія – широке поширення заразної хвороби тварин за короткий проміжок часу, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території.

Епіфітотія – широке поширення на території однієї або кількох адміністративно-територіальних одиниць заразної хвороби рослин, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території.

Ефект та інші показники ефективності – це показники, які застосовують для порівняння у тій чи іншій формі результатів і витрат, необхідних для досягнення цих результатів. У найбільш загальному вигляді ефект – перевищення вартісної оцінки результатів над вартісною оцінкою сукупних витрат за термін здійснення заходу, приведених за фактором часу. Ефект – це корисний результат реалізації проекту капітальних вкладень. Розрізняють п'ять видів корисного результату – економічний, соціальний, екологічний, науково-технічний, ресурсний. Народногосподарський економічний ефект визначається через порівнювання результатів від застосування технічних нововведень і всіх витрат на їхню розробку, виробництво і споживання; він відображає

ефективність тієї чи іншої групи технічних нововведень з погляду їхнього впливу на кінцеві показники розвитку економіки країни. Внутрішньогосподарський (комерційний ефект) дає змогу оцінювати ефективність певних технічних новин і нововведень з огляду на ринкові економічні інтереси окремих науково-дослідних організацій, підприємств. Залежно від періоду розрахунку економічного ефекту він буває річним (середньорічним), сумарним (інтегральним) за строк служби нового засобу праці до його списання або за інший розрахунковий період. Ефективність витрат на забезпечення пожежної безпеки об'єктів народного господарства є обов'язковими умовами при техніко-економічному обґрунтуванні заходів, що спрямовані на підвищення пожежної безпеки. Розрахунок економічного ефекту може використовуватися при визначенні цін на науково-технічну продукцію протипожежного призначення, а також для обґрунтування вибору заходів із забезпечення пожежної безпеки при формуванні планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт економічного і соціального розвитку об'єктів. Ефективність витрат на забезпечення пожежної безпеки визначається як соціальними (оцінює відповідність фактичного положення встановленому соціальному нормативу), так і економічними (оцінює економічний результат) показниками. Кінцевим результатом створення і використання заходів із забезпечення пожежної безпеки є визначення відвернутих збитків, які розраховують, виходячи з ймовірності виникнення пожежі і можливих економічних втрат від неї до і після реалізації заходу із забезпечення пожежної безпеки на об'єкті. Вартісне значення витрат на заходи із забезпечення пожежної безпеки можуть визначатися на основі бухгалтерського звіту об'єкта.

Ефективність економічна – це вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки). Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку). Ефективність визначається відношенням результату (ефекту) до витрат. Економічна ефективність є конкретною формою дії закону економії часу.

Є

Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) – міжнародна кредитна організація, основною метою якої є сприяння реформам у країнах Центральної і Східної Європи, спрямованих на перехід до ринкової економіки. Створений у травні 1990 р. Засновники: США, Канада, Мексика, Венесуела, Марокко, Єгипет, Ізраїль, Японія, Південна Корея, Австралія і Нова Зеландія, усі європейські країни (крім Албанії), а також дві міжнародні організації – Європейське співтовариство та Європейський інвестиційний банк.

Єдина державна система цивільного захисту – сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої

влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту.

Єдиний казначейський рахунок – рахунок, відкритий центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів (далі – Казначейство України), у Національному банку України для обліку коштів та здійснення розрахунків у системі електронних платежів Національного банку України, на якому консолідуються кошти державного та місцевих бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, кошти інших клієнтів, які відповідно до законодавства перебувають на казначейському обслуговуванні (включаючи кошти, зараховані на єдиний рахунок).

Єдиний соціальний внесок – обов'язковий платіж до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, що справляється в Україні з метою забезпечення страхових виплат за поточними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

З

Забезпечення кредиту – для мінімізації кредитного ризику (ризикую неповернення кредиту) банки можуть вимагати від позичальника надання забезпечення за кредитною операцією. Забезпеченням за кредитом може бути застава, гарантія, поручительство (порука) або свідоцтво страхової організації (страховий поліс).

Завдаток – грошова сума, що видається однією із сторін договору іншій у рахунок належних платежів; є доказом укладення договору й засобом забезпечення його виконання.

Загальний фонд кошторису – включає обсяг надходжень із загального фонду бюджету та розподіл видатків за повною економічною класифікацією видатків на виконання бюджетною установою основних функцій.

Загиблий унаслідок пожежі – особа, смерть якої має прямий причинний зв'язок з пожежею (від тілесних ушкоджень, одержаних унаслідок впливу основних небезпечних факторів пожежі, вторинних проявів небезпечних факторів пожежі, а також механічних порушень анатомічної цілісності організму, отриманих під час евакуації з місця пожежі та її гасіння); особа, смерть якої настала безпосередньо під час пожежі або протягом одного місяця з дня отримання травм на пожежі, що встановлено на підставі висновку судово-медичної експертизи або результатів лікарського обстеження.

Закон про Державний бюджет України – закон, який затверджує Державний бюджет України та містить положення щодо забезпечення його виконання протягом бюджетного періоду.

Залишкова вартість основних фондів – різниця між первісною чи відновною вартістю і сумою зносу, якому піддаються основні фонди, тобто це та частина вартості основних коштів, що ще не перенесена на вироблену продукцію. Оцінка основних коштів по їхній залишковій вартості необхідна, насамперед, для того, щоб знати їхній якісний стан, зокрема визначити коефіцієнти придатності і фізичного зносу і складання бухгалтерського балансу. Залишкова вартість основних фондів на момент їхнього вибуття являє собою ліквідаційну вартість.

Залишок бюджетних коштів – обсяг коштів відповідного бюджету, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів цього бюджету на кінець звітного періоду.

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій – комплекс правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на регулювання техногенної та природної безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації на основі даних моніторингу, експертизи, досліджень та прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання у надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків.

Засоби виробництва – сукупність засобів і предметів праці, що використовуються у процесі виробництва матеріальних благ, складова продуктивних сил.

Засоби протипожежного захисту – технічні засоби, призначені для запобігання, виявлення, локалізації та ліквідації пожеж, захисту людей, матеріальних цінностей та довкілля від впливу небезпечних факторів пожежі.

Засоби цивільного захисту – протипожежна, аварійно-рятувальна та інша спеціальна техніка, обладнання, механізми, прилади, інструменти, вироби медичного призначення, лікарські засоби, засоби колективного та індивідуального захисту, які призначені та використовуються під час виконання завдань цивільного захисту.

Захисні споруди цивільного захисту – інженерні споруди, призначені для захисту населення від впливу небезпечних факторів, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів.

Збиток – фактичні або можливі економічні і соціальні втрати (відхилення здоров'я людини від середньостатистичного значення, тобто його хвороба або навіть смерть; порушення процесу нормальної господарської діяльності; втрата того чи іншого виду майна тощо) і/або погіршення навколишнього природного середовища внаслідок аварій. Усі збитки поділяються на види залежно від завданої фактичної шкоди, зокрема від: втрати життя та здоров'я населення (Нр); руйнування та пошкодження основних фондів, знищення майна та продукції (Мр); невироблення продукції внаслідок припинення виробництва (Мп); вилучення або порушення сільськогосподарських угідь (Рс/г); втрат

тваринництва (Мтв); втрат деревини та інших лісових ресурсів (Рл/г); втрат рибного господарства (Рр/г); знищення або погіршення якості рекреаційних зон (Ррек); забруднення атмосферного повітря (Аф); забруднення поверхневих і підземних вод та джерел, внутрішніх морських вод і територіального моря (Вф); забруднення земель несільськогосподарського призначення (Зф); а також збитків, заподіяних природно-заповідному фонду (Рпзф). Відповідно до територіального поширення та обсягів заподіяних або очікуваних економічних збитків, кількості людей, які загинули, за класифікаційними ознаками визначаються чотири рівні НС – державний, регіональний, місцевий та об'єктовий.

Знос основних фондів – поступова втрата основними фондами своєї вартості в період їхнього функціонування. Буває двох видів: фізичний та моральний.

Знос основних фондів моральний – передчасне, до закінчення терміну фізичної служби, знецінювання основних виробничих фондів. Моральний знос виявляється в двох формах. Перша форма морального зносу полягає в тому, що відбувається знецінювання основних фондів такої ж конструкції, що випускалися і раніш, унаслідок здешевлення їхнього відтворення в сучасних умовах. Друга форма морального зносу полягає в тому, що відбувається знецінювання основних фондів, фізично ще придатних, унаслідок появи нових, більш технічно удосконалених і продуктивних, котрі витісняють старі.

Знос основних фондів фізичний – втрата засобами праці своїх первісних техніко-експлуатаційних якостей, тобто своєї споживчої вартості, у результаті роботи чи бездіяльності. Рівень фізичного зносу працюючих основних коштів залежить від: первісної якості основних фондів; ступеня їхньої експлуатації; рівня агресивності середовища, у якій функціонують основні фонди; рівня кваліфікації обслуговуючого персоналу. Бездіяльні засоби праці зношуються з таких причин: корозія металів, короблення і гниття дерев'яної частини, внутрішні процеси, що відбуваються в структурі металів. Фізичний знос у відсотках і у вартісному виразі встановлюється обстеженням фактичного технічного стану об'єкта в цілому і його найважливіших частин, чи вузлів. Показником фізичного зносу є коефіцієнт фізичного зносу основних фондів ($K_{зф}$), де Z – сума зносу (сума амортизаційних відрахувань від початку служби). Установлення фізичного зносу у відсотках по термінах служби ($Z_{ф}$): де $T_{ф}$ – фактичний термін служби основних виробничих фондів, років; $T_{н}$ – нормативний термін служби, років. У випадках, коли фактичний термін служби зрівнявся з нормативним чи перевищив його, відсоток фізичного зносу визначається за формулою:

$$K_{ф. знос} = T_{ф} / T_{н} \cdot 100\%$$

де $T_{м}$ – можливий термін служби основних виробничих фондів, що розраховується експертним шляхом, років.

Зовнішньоекономічна діяльність – сукупність експортно-імпортних операцій міністерств, відомств, підприємств, державних, кооперативних та інших організацій.

Золотовалютний резерв – резерви України, відображені у балансі Національного банку України, що включають в себе активи, визнані світовим співтовариством як міжнародні і призначені для міжнародних розрахунків.

Зона можливого ураження – окрема територія, акваторія, на якій внаслідок настання надзвичайної ситуації виникає загроза життю або здоров'ю людей та заподіяна шкода майну.

Зона надзвичайної ситуації – окрема територія, акваторія, де сталася надзвичайна ситуація.

I

Ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки – порядок визначення об'єктів підвищеної небезпеки серед потенційно небезпечних об'єктів.

Імпорт – ввезення в країну товарів іноземного виробництва, а також операцій (послуг) матеріального характеру, що здійснюються іноземними організаціями.

Інвентаризаційна комісія – комісія, яка створюється для проведення інвентаризаційної роботи на підприємствах, створена розпорядчим документом їх керівника у складі керівників структурних підрозділів та головного бухгалтера, які очолюються керівником підприємства або його заступником.

Інвентаризаційний опис – перелік майна установи із зазначенням кількості виявлених предметів та їхньої вартості.

Інвентаризація – перевірка і документальне підтвердження наявності та стану, оцінка активів та зобов'язань (майно, вкладення підприємства в статутні фонди інших підприємств, розрахунки з дебіторами та кредиторами) підприємства. Відповідальність за організацію інвентаризації несе керівник підприємства, який повинен створити необхідні умови для її проведення у стислі строки, визначити об'єкти, кількість і строки проведення інвентаризації, крім випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим. Головний бухгалтер або особа, юридична чи фізична, відповідальна за ведення бухгалтерського обліку, має забезпечити дотримання норм законодавства та правил її проведення. Матеріали інвентаризації і рішення інвентаризаційної комісії щодо регулювання розходжень затверджуються керівником підприємства із включенням результатів у звіт за період, в якому закінчена інвентаризація, а також у річний звіт, та викладаються у примітках до фінансової звітності. Для проведення інвентаризаційної роботи письмовим наказом керівника на підприємстві створюється постійно діюча інвентаризаційна комісія у складі керівника структурного підрозділу або іншого працівника апарату управління (для малих підприємств), головного бухгалтера (старшого бухгалтера на правах головного) або його заступника (якщо таких немає –

іншого працівника бухгалтерії). До складу комісії доцільно було б включати фахівців, добре обізнаних зі складськими справами (технологіями зберігання ТМЦ), інженерно-технічних працівників, здатних дати оцінку технічного стану засобу (об'єкта основних фондів), економістів та рахівників, спеціалістів з маркетингу (які добре знають облікову справу і можуть скласти ринкову вартість будь-якого активу). Комісію очолює керівник підприємства або його заступник (головний інженер).

Інвентарний номер – номер, який використовується для ведення аналітичного обліку, організації контролю за наявністю та станом майнових цінностей, основних засобів. Кожному інвентарному об'єктові надається відповідний номер, що закріплюється за об'єктом на весь час його експлуатації.

Інвестиційний клімат країни – система правових, економічних та соціальних умов інвестиційної діяльності в країні, що істотно впливають на обсяг інвестицій, їх прибутковість та рівень інвестиційних ризиків.

Інвестиційний проект – комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій.

Інвестиції – довгострокові вкладення капіталу (коштів) у різні галузі економіки переважно за межами країни, а також майнові й інтелектуальні цінності, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту.

Індексація доходів населення – встановлений законодавчими актами механізм підвищення грошових доходів громадян, що дає можливість частково або повністю відшкодувати їм подорожчання споживчих товарів та послуг.

Інженерний захист територій – комплекс організаційних та інженерно-технічних заходів, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, забезпечення захисту територій, населених пунктів та суб'єктів господарювання від їх наслідків та небезпеки, що може виникнути під час воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій, а також створення умов для забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання і територій в особливий період.

Інженерно-технічні заходи цивільного захисту – комплекс інженерно-технічних рішень, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, забезпечення захисту населення і територій від них та небезпеки, що може виникнути під час воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій, а також створення умов для забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання і територій в особливий період.

Інжиніринг – це комплекс пов'язаних видів інтелектуальної та виробничої діяльності, метою яких є отримання найкращих результатів від інвестицій, що пов'язані з реалізацією проектів різноманітного призначення, завдяки найбільш раціональному підбору та ефективному використанню ресурсів, а також методів організації та управління, на основі сучасних науково-технічних досягнень, з урахуванням конкретних умов й факторів реалізації проектів.

Іноземний – пов'язаний з громадянином або юридичною особою будь-якої країни, крім України.

Інноваційна діяльність - діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Інноваційний продукт - результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом.

Інноваційний проект - комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції

Інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Інсайдер – особа, службове становище та споріднені зв'язки якої, надають можливість доступу до конфіденційної інформації про діяльність організації, підприємства, установи, яка недоступна широкій аудиторії, та може бути використана у власних цілях з метою збагачення, одержання неконкурентних переваг, привілеїв тощо.

Інспекційна перевірка банку – форма здійснення банківського нагляду уповноваженими Національним банком України особами безпосередньо у банку.

Інтегральний ризик – сумарний ризик для населення, соціальних, техногенних і природних об'єктів від всіх можливих негативних подій природного і техногенного походження.

Інтеграція – процес об'єднання частин в єдине ціле; співробітництво, необхідне для координації роботи підрозділів однієї структури.

Інтелектуальна власність – результат інтелектуальної, творчої діяльності однієї людини (автора, виконавця, винахідника та ін.) або кількох осіб. Відносини у суспільстві, у зв'язку із створенням і використанням об'єктів інтелектуальної власності, регулюються системою правових норм, що узагальнено називається правом інтелектуальної власності.

Інфляція – це стійке підвищення загального рівня цін на товари й послуги, порушення процесу загального відтворення, що проявляється у

переповненні сфери обігу грошовими знаками понад реальні потреби та в їх знеціненні.

Інфраструктура ринку – сукупність установ, організацій, державних та комерційних підприємств, ринку капіталів та інших ринків. В інфраструктуру товарного ринку входять, насамперед, оптова та роздрібна торгівля, вся торговельна мережа, підприємства тощо, головне призначення яких забезпечити купівлю(продаж товарів; аукціони, ярмарки, комерційні посередницькі центри і товарні біржі, завданням яких переважно є заміна розподільчої мережі органів матеріально–технічного постачання і збуту при збереженні та розвитку їхньої матеріальної бази.

Іпотека – застава нерухомого майна. Предметом іпотеки є будівлі, споруди, майнові комплекси, земельні ділянки.

К

Казначейські зобов'язання – боргові цінні папери, що емітуються державою в особі її уповноважених органів, розміщуються виключно на добровільних засадах серед фізичних та юридичних осіб і засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету та дають право на отримання фінансового доходу або інші майнові права, відповідно до умов їх випуску.

Калькуляція – обчислення собівартості одиниці продукції або виконаних робіт за статтями витрат.

Канікули податкові – встановлений законом термін, протягом якого підприємство (фірма) на визначений період звільняється від сплати окремих податку.

Капітальні витрати на протипожежний захист – це частина загальнодержавних капітальних вкладень в основні фонди народного господарства, що реалізується на створення нової, реконструкції і технічного переозброєння діючої системи протипожежного захисту або окремих її елементів. Капітальні витрати на протипожежний захист розподіляються в основному по двох напрямках: на протипожежний захист будівельної і технологічної часток об'єктів; створення, оновлення та технічне переоснащення діючих основних фондів пожежної охорони, що включають до себе пожежні машини та обладнання, а також будівлі і споруди протипожежного призначення.

Катастрофа – велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до важких наслідків.

Квazифіскальні операції – операції органів державної влади і місцевого самоврядування, Національного банку України, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, суб'єктів господарювання державного і комунального секторів економіки, що не відображаються у показниках бюджету, але можуть призвести до зменшення надходжень бюджету та/або потребувати додаткових витрат бюджету в майбутньому.

Квота – встановлені обмеження, встановлена частка товарів визначених видів, дозволених для ввезення в країну.

Керівники юридичної особи (крім банку) – керівник підприємства, установи, одноосібний виконавчий орган або члени колегіального виконавчого органу юридичної особи та члени ради (наглядової ради, спостережної ради) юридичної особи.

Класифікаційна ознака надзвичайних ситуацій – технічна або інша характеристика небезпечної події, що зумовлює виникнення обстановки, яка визначається як надзвичайна ситуація.

Класифікація надзвичайних ситуацій – система, згідно з якою надзвичайні ситуації поділяються на класи і підкласи залежно від характеру їх походження.

Клієнт банку – будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку. Ключовий учасник юридичної особи, у тому числі ключовий учасник у структурі власності банку (далі – ключовий учасник юридичної особи/ключовий учасник у структурі власності банку) – будь-яка фізична особа, яка володіє часткою у статутному капіталі (акціями) такої юридичної особи, юридична особа, яка володіє часткою (пакетом акцій) у розмірі 2 і більше відсотків у статутному капіталі такої юридичної особи, і при цьому:

Колективна придатність – наявність у членів ради банку, членів правління банку спільних/сукупних знань, навичок, професійного та управлінського досвіду в обсязі, необхідному (достатньому) для розуміння всіх аспектів діяльності банку, адекватної оцінки ризиків, на які банк може наражатися, прийняття виважених рішень, а також для забезпечення ефективного управління та контролю за діяльністю банку в цілому з урахуванням функцій, покладених на такий орган законом, статутом банку та його внутрішніми документами.

Комерціалізація – це діяльність фізичної або юридичної особи спрямована на отримання прибутку, пов'язана з створенням нового продукту або модифікацією вже існуючого з метою його реалізації на ринку.

Комерційна таємниця – відомості про діяльність підприємства, установи та організації щодо технічного оснащення, технологій, нових виробів, порядок ціноутворення, організація виробництва, кадрові питання та ін.), поширення яких могло б заподіяти збитки їхнім інтересам.

Конвертованість – це здатність валюти обмінюватися на інші валюти.

Конкуренція – один з складових елементів механізму ринкової економіки, який впливає на попит та пропозицію. Конкуренція – це суперництво між суб'єктами ринкової економіки за найкращі умови виробництва, вигідну позицію на ринку тощо.

Консолідована фінансова звітність – фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці.

Контрагент – партнер, учасник договору, одна з сторін договору стосовно одна одної.

Контракт – це особлива форма трудового договору, в якому термін його дії, права та обов'язки і відповідальність сторін (у тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови розірвання договору встановлюються угодою сторін.

Контролер – фізична або юридична особа, щодо якої не існує контролерів – фізичних осіб, та яка має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління або діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння, самостійно або спільно з іншими особами, часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або, незалежно від формального володіння, здійснювати такий вплив на основі угоди чи будь-яким іншим чином.

Контроль за проведенням грошово-кредитної політики – щорічне оцінювання узгодженості реалізації Національним банком України грошово-кредитної політики з досягненням у середньостроковій перспективі інфляційних цілей, визначених Основними засадами грошово-кредитної політики, з урахуванням поточного і прогнозованого економічного та фінансового розвитку України та світу з метою виконання Національним банком України своєї основної функції.

Контроль – можливість здійснювати вирішальний вплив на управління та/або діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння однією особою самостійно або спільно з іншими особами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або незалежно від формального володіння можливість здійснювати такий вплив на основі угоди чи будь-яким іншим чином.

Концесія – угода, за якою держава надає іноземній фірмі право на здійснення певної господарської діяльності на території країни.

Котирування це встановлення курсів іноземних валют у відповідності з практикою, що склалася, і законодавчими нормами

Кошти – гроші у національній або іноземній валюті чи їх еквівалент.

Кошторис доходів та видатків – основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень.

Кредитор банку – юридична або фізична особа, яка має документально підтверджені вимоги до банку щодо його майнових зобов'язань.

Кредитор останньої інстанції – Національний банк України, до якого може звернутися банк для отримання рефінансування в разі вичерпання інших можливостей рефінансування.

Кредитування бюджету – операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету). Для цілей цього Кодексу до кредитів з бюджету також належать бюджетні позички та фінансова допомога з бюджету на поворотній основі.

Купівельна спроможність – умовна кількість товарів і послуг, які можна придбати за грошову одиницю. Підвищення рівня товарних цін призводить до зниження купівельної спроможності і, навпаки, зниження цін підвищує купівельна спроможність.

Курс валютний – співвідношення між грошовими одиницями двох країн, яке використовується для обміну валют при здійсненні валютних та інших економічних операцій.

Л

Лізинг оперативний – задача в короткострокову оренду транспортних засобів, будівельної техніки, приладів, апаратури й інших видів технічних засобів.

Лізинг фінансовий – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу. За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Ліквідаційна вартість – 1. вартість можливої реалізації основного засобу після завершення терміну його служби. Це ринкова ціна засобу виробництва. Вона залежить від технічного стану засобу і потреб споживача; 2. вартість реалізації зношених або виведених із експлуатації окремих об'єктів основних фондів.

Ліквідаційна вартість основних фондів – сума коштів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) елемента основних фондів після закінчення терміну його корисного використання, після вирахування очікуваних витрат, пов'язаних з ліквідацією.

Ліквідація банку – процедура припинення функціонування банку як юридичної особи, відповідно до положень цього Закону та Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Ліквідація наслідків надзвичайної ситуації – проведення комплексу заходів, що включає аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, які здійснюються у разі виникнення надзвичайної ситуації і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також на локалізацію зони надзвичайної ситуації.

Ліквідність – здатність підприємства виконувати грошові зобов'язання, передусім, сплачувати свої борги. Залежить від співвідношення розмірів заборгованості та коштів, що перебувають у

розпорядженні підприємства на визначений момент. Цей показник є найважливішим при оцінці ефективності комерційної діяльності і стабільності на ринку. Ліквідність означає стан платоспроможності підприємства.

Ліцензія – це єдиний документ дозвільного характеру, який дає право на здійснення визначеного переліку операцій, який підлягає, відповідно до законодавства, обмеженню. Юридичні і фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності – для провадження відповідної діяльності можуть і мають право отримати ліцензію. Видача ліцензій (ліцензування) є інструментом державного регулювання визначеного виду діяльності.

Логістика – це наука про оптимальне управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками в економічних адаптивних системах із синергічними зв'язками; галузь бізнесу або функція в корпорації, завданням якої є забезпечення переміщення та зберігання продукції та сировини для забезпечення виробництва та продажу. У найширшому сенсі логістикою називають будь-які процеси пов'язані з транспортуванням, зберіганням та обробкою будь-яких предметів. Термін «логістика» був вперше застосований у військових операціях і стосувався насамперед процесів забезпечення армійських підрозділів. Останніми роками, однак, термін набув широкого вжитку в бізнесі й тепер асоціюється саме з корпоративною лексикою.

Ломбарди – кредитні установи, які позичають гроші під заставу рухомого майна. Ломбарди дають населенню можливість зберегти предмети особистого користування і домашнього вжитку, а також отримати позички під заставу цих предметів. Страхування прийнятого майна відбувається за рахунок заставодавця. Позики видаються на строк до трьох місяців у розмірі до 75 % суми оцінки закладених речей і до 90 % виробів із коштовних металів. Оцінка предметів, що здаються на зберігання чи під заставу для отримання позики, встановлюється за домовленістю сторін (за розцінками виробів із коштовних металів). Ломбарди мають право користуватися кредитами банків для розвитку своїх операцій.

М

Майно бюджетної установи – майно, що належить до державної чи комунальної власності та закріплене за бюджетною установою відповідно до законодавства.

Маклер – підприємець, що здійснює в цілому посередницькі функції від свого імені і за свій рахунок і часто зустрічається в дрібнооптовій, роздрібній і біржовій торгівлі.

Макроекономіка – галузь економічної науки, яка вивчає закономірності функціонування національної економіки, тобто функціонування економіки країни в цілому (або її частини, галузі), такі загальні процеси і явища як інфляція, безробіття, бюджетний дефіцит, економічне зростання, державне регулювання тощо. Макроекономіка

оперує такими поняттями як ВВП, ВНП, сукупний попит, сукупна пропозиція, платіжний баланс, грошові ринки товарів і праці, використовуючи агреговані показники. Вперше термін використаний в 1933 році.

Малоцінні та швидкозношувальні предмети – засоби праці, які підприємство очікує використовувати менше одного року. До них також належать ті засоби праці, які, як очікують, використовуватимуть менше одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік. Операційний цикл – проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

Маркетинг – **1.** діяльність, спрямована на досягнення цілей підприємств, установ, організацій шляхом формування попиту та максимального задоволення потреб споживачів. Маркетинг – це планування і здійснення всебічної діяльності, пов'язаної з товаром, з метою здійснення оптимального впливу на споживача для забезпечення максимального споживання за оптимальної ціни та одержання в результаті цього довгострокового прибутку. **2.** маркетинг – це діяльність щодо забезпечення наявності потрібних товарів і послуг для потрібної аудиторії, у потрібному місці, в потрібний час і за ціною, яка підходить, при здійсненні необхідної комунікації. **3.** маркетинг – вид людської діяльності, спрямований на задоволення потреб за допомогою обміну. Маркетинг як філософія спрямовує розвиток підприємства, а інструменти маркетингу дають змогу це успішно реалізувати. Найбільший ефект досягається, якщо маркетинг працює як цілісна концепція та система управління компанією.

Материнський банк – український банк, який не є дочірньою компанією іншого українського банку або банківської холдингової компанії та серед дочірніх та/або асоційованих компаній якого є банк та/або інша фінансова установа, та/або компанія, для якої надання фінансових послуг є переважним видом діяльності.

Матеріальна відповідальність – один з видів юридичної відповідальності становить собою обов'язок однієї сторони трудового договору – працівника або власника (уповноваженого ним органу) відшкодувати іншій стороні шкоду, заподіяну внаслідок винного, протиправного невиконання або неналежного виконання трудових обов'язків у встановленому законом розмірі й порядку. Матеріальній відповідальності властиві усі ознаки юридичної відповідальності. Так, матеріальну відповідальність характеризує державний примус, тобто примус до виконання норм права. В усіх випадках діяльність щодо здійснення державного примусу можлива за умови додержання певного процедурно-процесуального порядку.

Матеріальна допомога - виплата коштів фізичним особам як заохочення або компенсація на оздоровлення, оплату лікування, у зв'язку з соціально-побутовими обставинами тощо. Види матеріальні допомоги що виплачується особам рядового і начальницького складу служби цивільного

захисту: для вирішення соціально-побутових питань у розмірі, що не перевищує місячного грошового забезпечення; на оздоровлення, що не перевищує місячного грошового забезпечення.

Матеріальні активи – власність юридичних чи фізичних осіб, що має речовинну форму і грошову вартість. До них належать: земля, що знаходиться у власності; будинки і спорудження виробничого і невиробничого призначення; адміністративні будинки; житлові, навчальні, дитячі, лікувальні, оздоровчі, спортивні й інші будинки, приміщення, що знаходяться на балансі підприємства; встановлене і невстановлене виробниче устаткування; рухоме майно невиробничого призначення; запаси сировини, палива, напівфабрикатів (на складах, у цехах і в дорозі), готової продукції; майно, основні засоби, земельні ділянки, здані в оренду, що належать підприємству філії, дочірні компанії, якщо вони не мають статусу юридичної особи, а їхні баланси не розділені з балансом головного підприємства. Матеріальні активи підрозділяються на відтворені (запаси матеріальних оборотних коштів, основні фонди, матеріальні і художні цінності) і невідтворні (земля, надра).

Матеріально-відповідальна особа – працівник, якому за характером його роботи довірено грошові або товарні цінності і на якого на підставі укладеного письмового договору покладено певну матеріальну відповідальність за збитки, заподіяні підприємству, організації чи установі з його вини. Повну матеріальну відповідальність покладено на касирів, працівників роздрібної торгівлі, окремих працівників зв'язку, деяких категорій бібліотечних працівників, яким передано під звіт для зберігання або для іншої мети товарні цінності. Матеріальна відповідальність покладається і на працівників, винних у недостачі й наднормативних втратах дорогоцінних металів, каменів та інших валютних цінностей. Матеріально відповідальними вважаються також особи, які з адміністрацією підприємства, установи чи організації уклали письмовий договір про повну матеріальну відповідальність, завідувачі крамниць, агенти, які виконують грошові й товарні операції, гардеробники та ін. Матеріально відповідальними є також водії, які здійснюють централізовану доставку.

Медико-психологічна реабілітація – комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення психофізіологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності рятувальників аварійно-рятувальних служб (формувань), осіб, залучених до виконання аварійно-рятувальних робіт у разі виникнення надзвичайної ситуації, а також постраждалих внаслідок такої надзвичайної ситуації, передусім неповнолітніх осіб.

Менеджмент – це процес планування, організації, приведення в дію та контроль організації з метою досягнення координації людських і матеріальних ресурсів, необхідних для ефективного виконання завдань. Менеджмент пронизує всю організацію, торкається практично всіх сфер її діяльності. За своєю суттю термін «менеджмент» певною мірою можна

вважати синонімом терміна «управління», але останнє значно ширше. Існують інші підходи до визначення терміну «менеджмент»: 1. менеджмент – це сукупність принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності; 2. менеджмент – це наука про управління людськими відносинами; 3. менеджмент – це раціональний спосіб управління діловими організаціями; 4. менеджмент – це особлива галузь наукових знань і професійної спеціалізації управляючих–менеджерів, які складають адміністративний штат; 5. менеджмент – це вміння добиватись поставлених цілей, використовуючи працю та інтелект інших людей; 6. менеджмент – це функція, вид діяльності, що полягає в керівництві людьми в різнорідних організаціях; 7. менеджмент – це управління бізнесом, а бізнес є унікальною, винятковою справою у суспільстві. Менеджмент як наука виникла і розвивається в зв'язку з необхідністю пояснити, чому та в наслідок чого процвітають чи руйнуються організації.

Металеві рахунки – рахунки, які відкриваються уповноваженими банками України для обліку операцій, що здійснюються з банківськими металами.

Митна політика – сукупність заходів щодо економічної охорони державного кордону, яка полягає у регулюванні ввезення іноземних й вивезення вітчизняних товарів та стягненні мита при перевезенні товарів через кордон; складова торговельної політики держави.

Митниця – 1. державна установа, яка проводить збірподатків на імпорт; 2. державна установа, що здійснює контроль за ввезенням і вивезенням товарів, особистого багажу громадян, інших вантажів і матеріальних цінностей у межах митної території. Робота митниці побудована на забезпеченні виконання правил ліцензування, дотриманні норм квотування, стягуванні мита і здійсненні чіткого контролю за виконанням основних правил роботи митниці.

Митні тарифи – систематизоване зведення митних ставок, встановлених для оподаткування товарів, що провозять через кордон. Перелік товарів відповідно до визначеної класифікації з вказівкою ставок на мито. Митна тарифи визначаються відповідно до гармонізованої системи кодування і відповідності, в якій кожному товару, його виду, підвиду привласнюється власний код.

Мито – 1. податок, сплачуваний за перевезення товарів через державні кордони, а також за користування шляхами, мостами, портовими спорудами тощо; 2. грошова плата, що стягується певними державними органами (судовими установами, арбітражем, нотаріатом) із громадян, організацій, установ, фірм, підприємств за надання їм послуг або вчинення відповідних дій; 3. грошовий збір, стягнутий при ввезенні і вивезенні товарів за межі митної території країни.

Міграція капіталу – переміщення капіталу всередині країни, а також з однієї країни в іншу у грошовій або товарній формі з метою отримання вищих прибутків. Міграція капіталу всередині країни зумовлена наявністю

дешевої робочої сили, землі, природних ресурсів у тих чи інших регіонах. Вона прискорює розвиток окремих регіонів країни і сповільнює його при відпливі капіталу. Міграція капіталу з однієї країни в іншу буває двох видів: 1) переміщення капіталу разом із власником; 2) переміщення капіталу без власника. В першому випадку в країні, куди переміщується капітал, прискорюється економічне зростання, оскільки отримуваний прибуток використовується, як правило, для подальшого розширення масштабів виробництва. Цей вид капіталу здебільшого переміщується у підприємницькій формі. В другому випадку переміщення капіталу здійснюється з метою розширення ринків збуту і супроводжується переводом значної частини прибутку в метрополію. При вивозі капіталу у підприємницькій формі розвинуті країни світу мають дефіцит, тобто вивозять більше, ніж ввозять, але отримують значні прибутки від іноземних інвестицій. Переміщення капіталу у позичковій формі (вклади на поточні рахунки в банк, купівля або продаж цінних паперів тощо) у значних розмірах може погіршити стан платіжного балансу країни. Тому міграція капіталу стала сферою державного регулювання.

Міжбюджетні трансферти – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

Міжнародні стандарти аудиту – прийняті Міжнародною федерацією бухгалтерів документи, що визначають стандарти аудиту.

Мікроекономіка – наука, яка вивчає взаємодію окремих економічних суб'єктів та досліджує механізм функціонування конкретних ринків. Мікроекономіка розкриває основні закономірності функціонування ринкової економіки на рівні товаровиробника та споживача і показує механізм прийняття рішень господарюючими суб'єктами, які прагнуть досягти максимального задоволення потреб в умовах використання обмежених ресурсів. Мікроекономіка – це розділ економічної теорії, який вивчає діяльність окремих економічних суб'єктів. Ними можуть бути окремі споживачі, робітники, вкладники капіталу, фірми тощо. З одного боку, вона пояснює, як і чому приймають рішення окремі господарюючі суб'єкти, а з іншого – вивчає взаємодію суб'єктів у процесі утворення більших структур – галузевих ринків.

Місцеве запозичення – операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим, обласного чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим, обласного чи міського бюджету.

Місцеві бюджети – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

Місцевий борг – загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим, обласної ради чи міської територіальної громади з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення.

Місцевий фінансовий орган – установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції з складання прогнозів місцевих

бюджетів, складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету. Для цілей цього Кодексу орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань фінансів віднесено до місцевих фінансових органів.

Мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно–рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Монополізм – це стан економіки, за якого окремі суб'єкти господарювання можуть нав'язувати власні інтереси іншим суб'єктам господарювання та суспільству, ігноруючи при цьому їх потреби. Відносини, що виникають між монополістами та іншими учасниками ринку свідчать про нерівноправність цих суб'єктів у здійснюваній ними виробничій, комерційній та іншій діяльності, про зловживання своїм монопольним становищем з боку суб'єктів, що є економічно сильнішими, та складність здійснення діяльності на ринку на конкурентних засадах.

Мораторій – відстрочення виконання зобов'язань, що встановлюються урядом на певний термін або до закінчення яких-небудь надзвичайних подій (наприклад, війни, стихійних лих). Поширюється на всі зобов'язання (загальний мораторій) або лише на деяких їх види, або на окремі категорії боржників.

Мотивація – 1. спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби. В управлінні мотивація – це процес стимулювання працівників до здійснення ефективної діяльності, спрямованої на досягнення цілей підприємства. Мотивація необхідна для ефективного виконання прийнятих рішень і запланованих завдань. 2. процес спонукання людей до праці, який передбачає використання мотивів поведінки людини для досягнення особистих цілей або цілей організації. Поведінка людини визначається мотивами.

Н

Надзвичайна ситуація – обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання

значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності.

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. *Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства.*

Надходження бюджету – доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів.

Накладні витрати – витрати, пов'язані з обслуговуванням виробництва, утриманням апарату управління підприємства та створенням необхідних умов праці.

Населення – сукупність людей, що проживають на певній території, здійснюють свою життєдіяльність у межах адміністративної чи політичної одиниці. Населення – сукупність людей, які перебувають у межах даної держави і підлягають її юрисдикції. До складу населення входять громадяни даної держави, іноземні громадяни, які живуть у цій державі тривалий час, особи без громадянства та особи з подвійним і більше громадянством.

Націоналізація – перехід з приватної власності у власність держави землі, промисловості, транспорту, зв'язку, банків і т.д. Націоналізація має

різний соціально-економічний і політичний зміст залежно від того, ким, на користь якого класу і в яку історичну епоху вона проводиться.

Національний дохід – частина вартості сукупного суспільного продукту, що залишається після відшкодування матеріальних витрат: предметів праці й засобів праці протягом року. Національний дохід – новостворена вартість у сфері матеріального виробництва товарів та послуг. Національний дохід є основним джерелом економічного розвитку країни. Один із найважливіших макроекономічних показників – його зростання залежить від двох факторів: темпів зростання продуктивності праці і темпів приросту чисельності населення, зайнятого в матеріальному виробництві.

Небезпечна подія – подія, у тому числі катастрофа, аварія, пожежа, стихійне лихо, епідемія, епізоотія, епіфітотія, яка за своїми наслідками становить загрозу життю або здоров'ю населення чи призводить до завдання матеріальних збитків.

Небезпечна речовина - хімічна, токсична, вибухова, окислювальна, горюча речовина, біологічні агенти та речовини біологічного походження (біохімічні, мікробіологічні, біотехнологічні препарати, патогенні для людей і тварин мікроорганізми тощо), які становлять небезпеку для життя і здоров'я людей та довкілля, сукупність властивостей речовин і/або особливостей їх стану, внаслідок яких за певних обставин може створитися загроза життю і здоров'ю людей, довкіллю, матеріальним та культурним цінностям.

Небезпечний об'єкт – техногенний, природний чи інший об'єкт, що створює ризик виникнення аварії або надзвичайної ситуації.

Небезпечний чинник – складова частина небезпечного явища (пожежа, вибух, викидання, загроза викидання небезпечних хімічних, радіоактивних і біологічно небезпечних речовин) або процесу, що характеризується фізичною, хімічною, біологічною чи іншою дією (впливом), перевищенням нормативних показників і створює загрозу життю та/або здоров'ю людини.

Небезпечні фактори пожежі – прояви, що призводять чи можуть призвести до опіку, отруєння леткими продуктами згорання або травмування чи загибелі людей, заподіяння матеріальних та інших збитків. До небезпечних факторів пожежі належать підвищена температура, задимлення, погіршення складу газового середовища.

Невиробничі фонди підприємства знаходяться у його невиробничій інфраструктурі - це житло, що належить фірмі, а також об'єкти соціально-культурного призначення (лікувальні і оздоровчі заклади, спортивні споруди, кінотеатри, радіо- і телецентри тощо). Від складу та ефективності використання фондів підприємства залежать результати його діяльності, розмір прибутку. До основних фондів відносяться тільки ті засоби праці, що створені працею і мають вартість (не відносяться засоби виробництва, що дані природою без сприяння людини).

Недержавне пенсійне забезпечення - це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб.

Незавершена продукція - це предмети праці, які вже вступили у виробничий процес, але ще знаходяться на стадії обробки. У натуральному вигляді це напівфабрикати власного вироблення і незавершене виробництво. До незавершеного виробництва відносяться предмети праці, що не закінчені обробкою в даному цеху. Вони можуть знаходитися в процесі обробки на робочих місцях або в процесі переміщення від одного робочого місця до іншого. Напівфабрикати - предмети праці, які повністю оброблені в даному цеху, але потребують подальшої обробки в інших цехах.

Незавершене капітальне будівництво – це обсяг фактично освоєних капітальних вкладень на незакінчених і не введених в експлуатацію будовах та об'єктах будівництва за станом на певну дату.

Некомерційні організації – організації, що не мають своєю головною метою одержання прибутку і розподіл його між учасниками. Некомерційні організації створюються для досягнення соціальних, благодійних, культурних, освітніх, наукових і управлінських цілей, з метою охорони здоров'я громадян, розвитку фізичної культури і спорту, задоволення духовних та інших нематеріальних потреб громадян та організацій, надання юридичної допомоги, а також з іншою метою, спрямованою на досягнення суспільних благ.

Необоротні активи – це матеріальні і нематеріальні ресурси, що належать установі і забезпечують її функціонування і термін корисної експлуатації яких, як очікується, становить більше одного року. До складу необоротних активів входять: земельні ділянки, капітальні витрати на поліпшення земель, будинки, споруди, передавальні пристрої, робочі силові машини і обладнання, транспортні засоби, інструменти, прилади, столовий, кухонний і господарський інвентар, обчислювальна техніка, робоча та продуктивна худоба, багаторічні насадження, музейні цінності, експонати зоопарків, виставок, бібліотечні фонди, знаряддя лову, спеціальні інструменти і спеціальні пристосування, білизна, постільні речі, одяг і взуття, тимчасові не титульні споруди, природні ресурси, інвентарна тара, матеріали довготривалого використання для наукових цілей, авторські і суміжні з ними права, права користування природними ресурсами, майном, об'єктами промислової власності, інші матеріальні і нематеріальні активи довготривалого використання.

Неоподаткований мінімум – (неоподатковуваний мінімум доходів громадян) – грошова сума розміром у 17 гривень, встановлена пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України, при посиланнях на неоподаткований мінімум доходів громадян в законах або інших нормативно-правових актах, за винятком норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму

встановлюється на рівні податкової соціальної пільги. Податкова соціальна пільга в 2016 році дорівнює 689 гривень. До 31 грудня 2015 року для цілей застосування 9169.1.1 пункту 9169.1 статті 169 кодексу України, податкова соціальна пільга надається в розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку. Використовується в деяких галузях права для розрахунків розміру штрафів, стягнень, визначення розміру судових витрат.

Неплатоспроможність – це неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати (за законодавством – протягом трьох місяців після настання встановленого строку) грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі із заробітної плати, а також виконати зобов'язання щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності. Якщо неплатоспроможність – це стан, то неплатоспроможною особою є боржник, тобто суб'єкт підприємницької діяльності, не спроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами.

Неподаткові надходження – частина системи державних доходів, яка являє собою “внутрішню єдність, що склалася на даний період часу всієї сукупності доходів, з одного боку, та її диференціацію на окремі групи і види – з іншого”. До неподаткових доходів належать державне мито, реєстраційні збори, плата за ліцензії та інші послуги, що надаються державою, збори до державних цільових фондів (Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування та ін.), надходження, пов'язані з використанням майна, яке є державною власністю (плата за спеціальне використання природних ресурсів, надходження від приватизації державного майна, орендна плата тощо), доходи штрафного та компенсаційного характеру, добровільні внески фізичних та юридичних осіб, доходи від проведення грошово-речових лотерей та ін. Отож, склад даної групи державних доходів вельми неоднорідний. Саме тому неподаткові доходи відрізняються конкретними умовами акумуляції коштів, змістом, призначенням, але їх об'єднує одна ознака негативного плану: всі вони не є податками. Отже, є потреба порівняти неподаткові доходи з податками, встановити грані відмінностей, а також подібність, схожість цих двох видів державних доходів, з тим, щоб визначити суть і призначення неподаткових доходів, їх характерні риси.

Неприбуткова діяльність – діяльність, метою діяльності якої не є отримання прибутку для його наступного розподілу між учасниками цієї організації. Це можуть бути муніципалітети, суспільні лікарні, релігійні й інші організації, діяльність яких не спрямована на одержання прибутку.

Непрофесійні об'єктові аварійно-рятувальні служби – служби, що створюються з числа інженерно-технічних та інших досвідчених працівників суб'єктів господарювання, які здобули необхідні знання та навички у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і здатні за станом здоров'я виконувати роботи в екстремальних умовах.

Непрямий збиток від надзвичайних ситуацій - це втрати, збитки, додаткові витрати, які несуть об'єкти економіки, що не потрапили в зону дії негативних факторів небезпечного явища і викликані порушеннями і змінами в сформованій структурі господарських зв'язків, інфраструктурі, а також втрати (додаткові витрати), викликані необхідністю проведення окремих заходів щодо ліквідації наслідків стихійного лиха чи аварії. Непрямий збиток пов'язаний зі зниженням продуктивності в різних секторах економіки на території НС та у прилеглих регіонах. Дана складова збитку може проявлятися як безпосередньо після НС, так і впродовж деякого періоду часу (кілька років). У загальному випадку можна виділити наступні складові: зниження виробництва продукції; зниження продуктивності в сфері послуг; додаткові витрати в соціальній сфері та окремих галузях економіки; зниження податкових надходжень на території НС. Непрямий збиток може бути оцінений як різниця між доходами від виробництва товарів і послуг до НС та після неї мінус додаткові витрати, що виникли в період ліквідації наслідків і відновлення. Наприклад, непрямий збиток, викликаний аварійною експлуатацією систем водопостачання, пов'язаний з будівництвом тимчасових відвідів, використанням додаткових резервуарів. Іншим прикладом може служити необхідність використання тимчасових або резервних джерел енергопостачання. Суттєвою складовою збитку може стати зниження доходу компаній, що забезпечують основні потреби населення в зоні лиха, оскільки часто виникає не тільки зниження потреби в ресурсах, а й вводиться державне регулювання, спрямоване на зниження цін.

Непрямі податки – **1.** податки на товари і послуги, що встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу, оплачуються покупцями при купівлі товарів та отриманні послуг, а в бюджет вносяться продавцями чи рідше виробниками цих товарів та послуг; **2.** податки на продаж, з обігу, на додану вартість, на продаж цінних паперів, на переказ коштів за кордон, на дарування і успадкування, на передачу власності, на матеріально-технічні запаси та обладнання, на монопольне право та привілеї, а також акцизи, гербові збори, прикордонні збори та всі інші податки (збори), крім прямих податків і податків з імпорту. Слід відмітити, що подібне визначення є чисто юридичним і дещо обмеженим з точки зору економічної теорії, однак саме воно використовується у вітчизняному законодавстві. В світовій практиці існують три види непрямих податків: акцизи, фіскальна монополія і мито. Нині в Україні стягуються акцизи і мито. Непрямі податки, на відміну від прямих мають свої переваги і недоліки. Вони ефективніші в фіскальному аспекті, оскільки оподатковують споживання, яке в свою чергу є більш стабільною і

негнучкою величиною, ніж прибутки. Від них тяжко ухилитись і досить легко контролювати їх сплату. Непрямі податки не впливають на процеси нагромадження, але вони регресивні в соціальному аспекті і здійснюють досить значний вплив на загальні процеси ціноутворення.

Нереалізовані доходи/витрати – доходи/витрати від переоцінки фінансових активів та зобов'язань, монетарного золота та банківських металів, а також доходи/витрати від купівлі іноземної валюти, монетарного золота та банківських металів, якщо такі операції здійснюються не за офіційним валютним курсом.

Неспеціалізована аварійно-рятувальна служба – професійна або непрофесійна аварійно-рятувальна служба, яка має підготовлених рятувальників та відповідні засоби цивільного захисту і призначена для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, які не потребують відповідної спеціалізації.

Норма амортизації – це встановлений річний (квартальний) відсоток відшкодування вартості зношення частини основних фондів. Норми амортизації, які застосовуються на підприємстві, мають бути економічно обґрунтованими і спрямованими на своєчасне відшкодування основних фондів.

О

Об'єкт підвищеної небезпеки – об'єкт, який згідно із законом вважається таким, на якому є реальна загроза виникнення аварії та/або надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру.; об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Обґрунтування техніко-економічне – передпроектний документ, що уточнює та доповнює схему розвитку й розташування відповідної галузі промисловості у частині обґрунтування економічної доцільності і господарської потреби проектування підприємства, пункту його розміщення, проектної потужності, номенклатури продукції, забезпеченості сировиною, паливом, електроенергією, водою, а також визначення основних технологічних та будівельних рішень і найважливіших техніко-економічних показників виробництва та будівництва.

Обіг капіталу – кругообіг капіталу, взятий не як окремий акт, а як періодично повторюваний процес. За один оборот капітал з грошової форми переходить у продуктивну (у вигляді засобів виробництва і робочої сили), при якій створюється додана вартість, а потім з товарної форми знову переходить у грошову.

Обігові кошти – сукупність грошових коштів, авансованих підприємствами для формування обігових виробничих фондів і фондів обігу, що забезпечують безперервний процес виробничо–господарської діяльності.

Облік – процес, який складається з операцій спостереження, сприйняття, вимірювання та реєстрації фактів, явищ природного чи суспільного життя. Залежно від призначення облікової інформації облік поділяють на: оперативний; статистичний; бухгалтерський.

Облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності.

Облікова ставка – процентна знижка з номінальної вартості векселя, яку банк стягує на свою користь з пред'явника векселя при його обліку до настання строку платежу за ним.

Облікові системи – сукупність відносин щодо формування, оброблення, зберігання та передавання інформації між державними органами, фінансовими установами, іншими юридичними особами під час реалізації державних проектів.

Обов'язкове страхування – в Україні здійснюються такі види обов'язкового страхування: 1) медичне страхування; 2) особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків; 3) особисте страхування працівників відомчої (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд); 4) страхування спортсменів вищих категорій; 5) страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини; 6) особисте страхування від нещасних випадків на транспорті; 7) авіаційне страхування цивільної авіації; 8) страхування відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних із обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошті, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам; 9) страхування цивільно–правової відповідальності власників наземних транспортних засобів; 10) страхування засобів водного транспорту; 12) страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту; 13) страхування працівників (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України), які беруть участь у наданні психіатричної допомоги, в тому числі здійснюють догляд за особами, які страждають на психічні розлади; 14) страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до

аварій екологічного та санітарно–епідеміологічного характеру; 15) страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою; 16) страхування майнових ризиків за угодою про розподіл продукції у випадках, передбачених Законом України "Про угоди про розподіл продукції" (1039–14); 17) страхування фінансової відповідальності, життя і здоров'я тимчасового адміністратора, ліквідатора фінансової установи та працівників центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, які визначені ним для вирішення питань щодо участі держави у капіталізації банку; 18) страхування майнових ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу у випадках, передбачених Законом України "Про нафту і газ" (2665-III); 19) страхування медичних та інших працівників державних і комунальних закладів охорони здоров'я та державних наукових установ (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок захворювання на інфекційні хвороби, пов'язаного з виконанням ними професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження збудниками інфекційних хвороб; 20) страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів; 22) страхування об'єктів космічної діяльності (наземна інфраструктура), перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері космічної діяльності; 23) страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності; 24) страхування об'єктів космічної діяльності (космічна інфраструктура), які є власністю України, щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її у космічному просторі; 25) страхування відповідальності щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її у космічному просторі; 26) страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів; 27) страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України; 28) страхування відповідальності власників собак (за переліком порід, визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам; 29) страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї; 30) страхування тварин (крім тих, що використовуються у цілях

сільськогосподарського виробництва) на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків у випадках та згідно з переліком тварин, встановленими Кабінетом Міністрів України; 31) страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну; 32) страхування відповідальності морського судновласника; 33) страхування ліній електропередач та перетворюючого обладнання передавачів електроенергії від пошкодження внаслідок впливу стихійних лих або техногенних катастроф та від протиправних дій третіх осіб; 34) страхування відповідальності виробників (постачальників) продукції тваринного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій за шкоду, заподіяну третім особам; 35) страхування предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування. 40) страхування майна, переданого у концесію; 41) страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довікільню або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів; 42) страхування цивільної відповідальності суб'єкта господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно третім особам унаслідок проведення вибухових робіт. 43) страхування майнових ризиків користувача надр під час дослідно–промислового і промислового видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ; 45) страхування цивільно–правової відповідальності приватного нотаріуса; 46) страхування ризику невиплати гравцям призів у разі неплатоспроможності а/або банкрутства оператора державних лотерей; 47) страхування професійної відповідальності призначених органів з оцінки відповідності та визнаних незалежних організацій за шкоду, яку може бути заподіяно третім особам. Для здійснення обов'язкового страхування Кабінет Міністрів України, якщо інше не визначено законом, встановлює порядок та правила його проведення, форми типового договору, особливі умови ліцензування обов'язкового страхування, розміри страхових сум та максимальні розміри страхових тарифів або методику актуарних розрахунків. Для договорів міжнародного обов'язкового страхування цивільно–правової відповідальності власників наземних транспортних засобів Кабінет Міністрів України встановлює максимальні розміри страхових платежів, у межах яких Моторне (транспортне) страхове бюро України встановлює обов'язкові для своїх повних членів єдині розміри страхових платежів за такими договорами.

Оборотні фонди підприємства – це частина виробничих фондів підприємства, яка повністю споживається в кожному технологічному циклі виготовлення продукції і повністю переносить свою вартість на вартість цієї продукції. Речовим змістом оборотних фондів є предмети праці, а також деякі засоби праці. Вони включають сировину і матеріали, паливо і пальне, запасні частини для ремонту, куповані матеріали, тару і тарні матеріали, малоцінні матеріали та інструменти, незавершене виробництво та напівфабрикати власного виробництва. Джерелом формування

оборотних засобів підприємства є власні і залучені засоби. До власних належать виділені підприємству при його утворенні кошти (якщо підприємства державні), статутні фонди недержавних підприємств, а також поповнення цих фондів. Поповнення може відбуватись за рахунок прибутку підприємства, а також за рахунок залучення в оборот стійких пасивів (заборгованості по заробітній платі, внесків на соціальне страхування, резервів майбутніх платежів). Залученими оборотними засобами є кредити банків, якими покривається нестача власних оборотних засобів. Значна частка в оборотних фондах підприємства належить виробничим запасам (матеріальним ресурсам), тому від ефективності їх використання залежать показники використання оборотних засобів взагалі.

Обслуговування державного (місцевого) боргу – операції щодо здійснення плати за користування кредитом (позикою), сплати комісій, штрафів та інших платежів, пов'язаних з управлінням державним (місцевим) боргом. До таких операцій не належить погашення державного (місцевого) боргу.

Овердрафт – форма короткострокового кредиту, надання якого здійснюється за рахунок списання коштів із рахунка клієнта банку, внаслідок чого створюється дебетове сальдо. При овердрафті для погашення заборгованості спрямовуються усі суми, що зараховуються на поточний рахунок клієнта, тому обсяг кредиту змінюється за можливості надходження коштів, що відрізняє овердрафт від інших позик.

Одержувач бюджетних коштів – суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету.

Одержувачі бюджетних коштів - це підприємства і госпрозрахункові організації, громадські та інші організації, що не мають статусу бюджетної установи, які одержують безпосередньо через розпорядників кошти з бюджету як фінансову підтримку або уповноважені органами державної влади на виконання загальнодержавних програм та надання послуг. одержувачі витрачають бюджетні кошти відповідно до плану використання бюджетних коштів.

Оперативний облік - ведеться безпосередньо на місцях здійснення господарських операцій (облік відпрацьованого часу, хід виконання плану тощо), зокрема тих, які не можуть бути відображені іншими видами обліку. Дані оперативного обліку використовують для поточного контролю і спостереження за окремими операціями на певних ділянках господарської діяльності для керівництва ними безпосередньо під час їхнього здійснення.

Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту – спеціальне невійськове об'єднання, яке функціонує в системі центрального органу виконавчої влади та забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, і складається з органів управління, аварійно-

рятувальних формувань центрального підпорядкування, аварійно-рятувальних формувань спеціального призначення, спеціальних авіаційних, морських та інших формувань, державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин), навчальних центрів, формувань та підрозділів забезпечення.

Оповіщення – доведення сигналів і повідомлень органів управління цивільного захисту про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій, аварій, катастроф, епідемій, пожеж тощо до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення.

Оптимізація законодавства – системний комплексний процес, спрямований на вдосконалення існуючої нормативно-правової бази певної сфери законодавства шляхом вибору найкращого (серед можливих) варіанта функціонування законодавства, що дасть змогу забезпечити досягнення максимального результату (мети законодавства) за наявних реальних умов (обмежуючих факторів) з метою розробки концепції стратегії розвитку законодавства у зазначеній сфері.

Органи місцевого самоврядування – **1.** виборні та інші органи територіальних громад, наділені повноваженнями вирішувати питання місцевого значення; **2.** орган, який утворюється територіальною громадою (територіальними громадами району, області) у встановленому законом порядку для виконання завдань і функцій місцевого самоврядування, наділений відповідно до закону владними повноваженнями, які реалізуються у визначених законом правових та організаційних формах. До них належать сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст; районні у містах ради та їх виконавчі органи; **3.** органи місцевого самоврядування не належать до механізму державної влади, а місцеве самоврядування займає окреме місце в політичній системі (у механізмі управління суспільством та державою) і його необхідно розглядати як окрему форму реалізації народом належної йому влади; **4.** орган місцевого самоврядування як організаційно самостійний елемент системи місцевого самоврядування, що утримується за рахунок коштів бюджетів місцевого самоврядування районних, обласних бюджетів і являє собою колектив громадян України, депутатів місцевої ради або службовців органів місцевого самоврядування, заснований у встановленому законом порядку для виконання завдань та функцій місцевого самоврядування, наділений з цією метою відповідними владними повноваженнями, які реалізуються у визначених законом правових та організаційних формах в інтересах відповідної територіальної громади (територіальних громад).

Органи управління – організації та установи, що володіють правом приймати управлінські рішення в межах своєї компетенції і контролювати виконання прийнятих рішень.

Органи, що контролюють справляння надходжень бюджету – органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування,

уповноважені здійснювати контроль за правильністю та своєчасністю справляння податків і зборів, інших надходжень бюджету.

Організація благодійна – юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим Законом, як основну мету її діяльності;

Організація бюджетна – організація, створена органом державної влади для здійснення управлінських, соціально–культурних, науково–технічних або інших функцій некомерційного характеру, діяльність якої фінансується з державного бюджету або за визначених обставин із позабюджетного фонду на основі кошторису доходів і витрат. Згідно з п. 12 ст. 2 БК України бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету.

Організація комерційна – **1.** юридична особа, що ставить собі за основну мету своєї діяльності одержання прибутку, на відміну від некомерційної організації, яка не має на меті отримання прибутку і не розподіляє отриманий прибуток між учасниками. Основні ознаки комерційної організації: мета діяльності – отримання прибутку; чітко визначена в законі організаційно–правова форма; розподіл прибутку між учасниками юридичної особи. Також комерційні організації мають усі ознаки, властиві юридичній особі: володіють відокремленим майном на правах власності, господарського відання або оперативного управління, іншого речового права; майно може бути орендованим; відповідають за своїми зобов'язаннями належним їм майном; набувають та здійснюють від свого імені майнові та немайнові права; несуть обов'язки; можуть бути позивачем і відповідачем у суді; **2.** господарське товариство, виробничий кооператив, торгова чи інша організація, підприємство, що займається підприємництвом, бізнесом, які мають на меті отримання прибутку. Є юридичною особою.

Оренда – це наймання або здача майна, оформлені договором, відповідно до якого одна сторона - власник майна - надає його за певну плату в тимчасове користування іншій стороні - орендарю. В Україні, відповідно до чинного законодавства, під орендною операцією розуміють господарську операцію суб'єкта підприємницької діяльності (орендодавця), що передбачає передачу права користування матеріальними цінностями іншому суб'єкту підприємницької діяльності (орендарю) на платній основі та на певний строк. При цьому об'єктом орендних відносин є матеріальні цінності, що входять до складу основних засобів (фондів) підприємства, за винятком тих, первісна вартість яких погашається протягом одного виробничого циклу. Розрізняють оперативну і фінансову оренду. Оперативна оренда - це господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає передачу права користування матеріальними цінностями, які належать орендодавцю, на термін, що не перевищує строк їх повної амортизації та обов'язкового повернення цих матеріальних

цінностей орендодавцю. При цьому право власності на орендовані цінності залишається в орендодавця протягом усього терміну оренди. Фінансова оренда - це господарська операція, що передбачає придбання орендодавцем матеріальних цінностей за замовленням орендаря з подальшою передачею орендарю права користування цими цінностями на термін, не менший як строк їх повної амортизації з обов'язковою подальшою передачею права власності на ці матеріальні цінності орендарю. При цьому ризики загибелі або ушкодження об'єкта, усі види цивільної відповідальності, що можуть виникнути в зв'язку з використанням орендованого майна, а також витрати на поточний і капітальний ремонт несе орендар.

Орендар – юридична чи фізична особа, що одержує в тимчасове користування той чи інший об'єкт оренди.

Орендна плата – грошове відшкодування вартості орендованих та обігових фондів. Кошти включають амортизаційні відрахування від вартості орендованого майна, що передається орендарями для ремонту об'єктів по закінченні терміну оренди, частини прибутку (доходу), яка може бути одержана від використаного майна (орендний відсоток), і встановлюється договором. У договорі оренди передбачені також амортизаційні відрахування, бюджетні, страхові платежі і відповідний прибуток для орендодавця.

Орендодавець – юридична чи фізична особа, що здає в тимчасове користування майнові об'єкти або інше майно. При цьому право здачі майна в оренду належить власнику, зокрема іноземним юридичним чи фізичним особам.

Основні виробничі витрати – витрати, пов'язані з самим процесом виготовлення продукту, неминучі за будь-яких умов виробництва.

Основні виробничі фонди – це засоби праці, що беруть участь у багатьох виробничих циклах, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, а їхня вартість переноситься на виготовлену продукцію частинами в міру зношування. Перенесення це здійснюється шляхом амортизації й утворення амортизаційного фонду. Основні виробничі фонди безпосередньо беруть участь у створенні матеріальних цінностей і тісно пов'язані з конкурентоздатністю продукції. В умовах ринкової економіки на перший план висувуються такі питання, як технічний рівень, якість, надійність продукції, що цілком залежить від якісного стану техніки й ефективного її використання. У практиці обліку і планування відтворення основних фондів підприємства використовуються як грошові, так і натуральні показники, оскільки основні фонди у виробничому процесі виступають не тільки як носії вартості, але і як сукупність певних засобів праці. Виробничі фонди підприємства втілені у будинках і спорудах виробничого призначення, транспорті, машинах, механізмах, обладнанні, інструментах, сировині, матеріалах, паливі, енергії, виробничих запасах, готовій продукції, грошових засобах фірми. Вони належать підприємству або закуповуються ним для здійснення виробництва продукту.

Основні невиробничі фонди підприємства – це основні фонди, що безпосередньо не беруть участь у виробничому процесі і не переносять свою вартість на продукт (соціальна сфера, побутове обслуговування і т.п.), але знаходяться у введенні (на балансі) промислових підприємств, а також капітальні активи, що не використовуються у господарській діяльності платника податку.

Особисте страхування – галузь страхування, у якій об'єктом страхових відносин є життя, здоров'я та працездатність людини і яке спрямоване на забезпечення захисту сімейних доходів громадян, а також на нагромадження ними коштів для підвищення рівня свого фінансового добробуту. Наведене визначення особистого страхування свідчить про те, що воно провадиться на випадок смерті страхувальника чи застрахованого, тимчасової або постійної втрати ними працездатності, доживання страхувальника (застрахованого) до закінчення строку дії договору страхування або до визначеної у договорі події. Особливістю цієї галузі є поєднання в її рамках усіх видів страхових послуг, що забезпечують страховий захист життя, здоров'я фізичної особи та дають змогу накопичити додаткову пенсію. У складі особистого страхування функціонує три підгалузі: страхування життя, страхування від нещасних випадків та медичне страхування. На відміну від об'єктів майнового страхування, об'єкти особистого страхування не мають вартісної оцінки. З цієї причини вважається, що в особистому страхуванні не відбувається компенсації страхових збитків, матеріальної шкоди, а виплати страховика на користь страхувальника чи його родини мають характер фінансової допомоги, за рахунок якої останні намагаються запобігти матеріальним труднощам, що виникають у разі смерті чи інвалідності.

Офіційний валютний курс – курс валюти, офіційно встановлений Національним банком України як уповноваженим органом держави.

Офшор – один з найвідоміших і найефективніших методів оптимізації оподаткування великих компаній. Основою цього методу є законодавство багатьох країн, які частково або повністю звільняють від оподаткування компанії, що належать нерезидентам. Компанії, що працюють на міжнародних ринках, мають можливість вибірково підходити до питань реєстрації своїх організацій. Як правило, в таких випадках вони керуються показниками найбільш ліберального податкового законодавства. Офшорів на сьогодні декілька десятків по всьому світу. До вільних економічних зон можуть входити не тільки цілі держави, але і окремі їх території. Уперше термін «offshore» був сформульований і введений в обіг у 1723 році у Великобританії. Дана подія відбулася в контексті одного з численних судових засідань у сфері комерційного права. Результатом стало визначення принципів розташування компаній. Термін «офшор» характеризує явище, коли управління компанії та її економічна діяльність проводяться на територіях різних держав або економічних зон. Широкого поширення офшори почали набувати у світі в кінці 50–х років і переважно використовувалися американськими компаніями. Процес почався після

того, як одна з американських компаній винесла свою діяльність за межі США і тим самим вишла з-під юрисдикції американської влади. Офшорні компанії не ведуть господарської діяльності в країнах реєстрації, а їх бенефіціари (власники), як правило, не є резидентами цих країн. Винятком є ті випадки, коли законодавство країн реєстрації зобов'язує включення до складу засновників компанії резидента. Оподаткування офшорів, як правило, обмежується щорічним обов'язковим збором, а інші податки з таких компаній не стягуються або перебувають на дуже низькому рівні. Фактично офшор дозволяє компанії законними методами зводити податкове навантаження до мінімуму. Ліберальне податкове законодавство і мінімальні вимоги до компанії та її засновників при реєстрації роблять офшор бажаним місцем для капіталу зі всього світу. Переважним місцерозташуванням офшорних держав є латиноамериканський регіон (Карибський басейн, Тихоокеанська зона): Сейшельські острови; Британські Віргінські Острови (BVI); Домініканська республіка; Панама; Беліз; Невіс. До держав, яким не властивий термін «офшор», але які мають лояльне податкове законодавство, також можна віднести Кіпр, Гібралтар, Гонконг, Люксембург, Ліхтенштейн, Уругвай і ряд інших. Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» передбачено, що обов'язковому фінансовому моніторингу підлягають фінансові операції, що мають ознаки переказу грошових ресурсів на анонімний (номерний) рахунок за кордон і надходження коштів з анонімного (номерного) рахунку з-за кордону, а також переказ коштів на рахунок, відкритий у фінансовій установі в країні, що віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон.

Офшорна зона – один із видів вільних економічних зон, що належать до сервісних вільно-економічних зон, особливістю яких є створення для підприємців сприятливого валютно-фінансового та фіскального режимів, високий рівень та законодавчі гарантії банківської та комерційної секретності, лояльність державного регулювання. Синоніми офшорної зони – офшорний центр, безподаткова зона, податковий притулок, податкова гавань. Термін «офшорна зона» загалом стосується будь-якої країни з низькою або нульовою податковою ставкою на всі або окремі категорії доходів, певного рівня банківської або комерційної секретності, мінімальної або повної відсутності резервних вимог центрального банку або обмежень у конвертованій валюті. Крім того, більшість офшорних зон має відносно прості вимоги з ліцензування й регулювання фінансових компаній та інших фірм. Особливістю офшорної юрисдикції є поширення пільгового режиму виключно на нерезидентні компанії (тобто такі, які не здійснюють діяльність на території юрисдикції) і, що найважливіше, забезпечення ефективного режиму фінансової секретності. Офшорні зони – це держави, або їх окремі території, що пропонують особливі податкові режими (переважно для нерезидентів), а також спрощений порядок реєстрації компаній та ведення звітності. Важливо розуміти, що існує

нормативне визначення офшорних зон – індивідуальне для кожної держави, міжнародні списки офшорних зон – з різним значенням для можливості використання офшорної зони в побудові офшорних схем, а також бізнес розуміння офшорних зон – виходить з можливості оптимізувати оподаткування та інші аспекти бізнесу.

Офшорна компанія – це компанія, що користується пільгами у сфері оподаткування і зареєстрована в офшорній зоні, тобто в країні або на території, що цілеспрямовано приваблює міжнародний бізнес, надаючи йому податкові пільги. Офшорна компанія не веде господарської діяльності в країні своєї реєстрації, а власники цих компаній – нерезиденти цих країн (це – вимога країн, де дозволена реєстрація таких компаній). Як правило, на цих територіях дуже низьке або взагалі відсутнє оподаткування офшорних компаній (окрім фіксованого щорічного збору). Наприклад, офшорні компанії можуть бути звільнені від здачі фінансової звітності (у Белізі, Домініканській республіці, в Панамі, на Британських Віргінських і Багамських, Кайманових і Сейшельських островах), або вони зобов'язані здавати звітність зі сплатою мінімального податку на прибуток (у Гонконзі – 0 % на закордонний прибуток, у Гібралтарі – 0%, на Кіпрі – 10 %).

Охорона навколишнього середовища – система заходів із раціонального використання природних ресурсів, збереження особливо цінних та унікальних природних комплексів і забезпечення екологічної безпеки. Це сукупність державних, адміністративних, правових, економічних, політичних і суспільних заходів, спрямованих на раціональне використання, відтворення і збереження природних ресурсів землі, обмеження негативного впливу людської діяльності на навколишнє середовище.

Охорона праці – 1. система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини в процесі трудової діяльності; 2. діюча на підставі відповідних законодавчих та інших нормативних актів система соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, що забезпечують збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці. 3. дозвіл на початок робіт підвищеної небезпеки, який необхідний організації чи підприємству, хто працює в будівництві. Законодавство про працю містить норми і вимоги з техніки безпеки і виробничої санітарії, норми, що регулюють робочий час і час відпочинку, звільнення та переведення на іншу роботу, норми праці щодо жінок, молоді, гігієнічні норми і правила тощо.

Оцінка основних фондів – це грошовий вираз їхньої вартості. У зв'язку з тривалим функціонуванням і поступовим спрацьовуванням засобів праці, постійною зміною умов їхнього відтворення, існує кілька

видів оцінки основних фондів: первісна, відновна, залишкова, ліквідаційна, ринкова (справедлива) вартість основних фондів.

Оцінка ризику – процес визначення імовірності виникнення аварій або надзвичайних ситуацій та відповідних їм збитків.

II

Пакет акцій – 1. відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства», 50 і більше відсотків простих акцій товариства (ст. 65 Закону). В економічній теорії під контрольним пакетом акцій розуміється частина акцій, зосереджена в руках одного власника, яка дає можливість здійснювати фактичний контроль над акціонерним товариством. На практиці може бути меншим, оскільки дрібні акціонери часто не беруть участі у загальних зборах акціонерів; 2. частка акцій, яка дає їхнім власникам можливість встановити реальний контроль за акціонерним товариством. У період виникнення й на початкових етапах розвитку акціонерних товариств (нижча стадія капіталізму) необхідно було зосередити в руках одного власника (фізичної або юридичної особи) 50% загального обсягу голосуючих акцій плюс одна акція.

Партнерство – добровільне комерційне об'єднання двох або більше осіб, в якому управління та розподіл прибутків (збитків) регулюються укладеним між партнерами договором.

Паспорт бюджетної програми – документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми, відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), та цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів.

Патент – документ, що засвідчує авторство на винахід та виключне право на використання його протягом певного строку. Патент видається державним патентним відомством винахіднику або його правонаступнику.

Пенсійне забезпечення – гарантовані державою виплати непрацездатним громадянам у вигляді довічної пенсії за вислугу років, пенсії по інвалідності та пенсії в разі втрати годувальника. Пенсійне забезпечення осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту здійснюється у порядку та розмірах, встановлених Законом України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб".

Пенсія – форма соціального забезпечення, що полягає у регулярній виплаті державою (Пенсійний фонд України) та недержавними пенсійними фондами коштів непрацездатним громадянам, за умови настання визначених законом подій, які надають право на пенсію. Державні пенсії встановлюються на рівні, орієнтованому на прожитковий мінімум, і обчислюються за встановленими нормами у процентах до

середньомісячного заробітку громадянина; їх розмір постійно переглядається відповідно до збільшення доходів населення і доходів державного бюджету. Види державних пенсій в Україні: 1) трудові – за віком, по інвалідності, у разі втрати годувальника, за вислугу років; 2) соціальні – виплачуються всім непрацездатним громадянам, які не мають права на трудові пенсії. Особі, яка має одночасно право на різні державні пенсії, призначається одна пенсія за її вибором, за винятком пенсій інвалідам внаслідок поранення, контузії, захворювання чи каліцтва, що їх вони дістали при захисті батьківщини або виконанні обов'язків військової служби. Правові відносини щодо пенсійного забезпечення регулюються законами України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Пеня – фінансова санкція за невиконання (неналежне виконання) зобов'язань. Пеня застосовується у разі: 1) протермінування суми сплати податків і обов'язкових платежів; 2) невиконання (неналежного виконання) боржником господарських зобов'язань перед кредитором. Пеня нараховується у відсотках до суми договірної зобов'язання. Правові відносини щодо стягнення пені регулюються Господарським кодексом України.

Первісна вартість основних фондів – це фактична вартість основних фондів на момент їх придбання і взяття на баланс. Первісна вартість відображає фактичну собівартість основних фондів у сумі грошових коштів, витрачених на придбання (створення основних фондів).

Переоцінювання основних фондів – це визначення реальної вартості основних фондів (основних засобів) організацій на сучасному етапі становлення ринкової економіки і створення передумов для нормалізації інвестиційних процесів у країні. Переоцінювання дає змогу отримати об'єктивні дані про основні фонди, їхній загальний стан, галузеву структуру, територіальний розподіл та технічний стан.

Перестрахові брокери – юридичні особи, які здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у перестрахованні від свого імені на підставі брокерської угоди із страховиком, який має потребу у перестрахованні як перестраховальник. Дозволяється здійснення діяльності страхового та перестрахового брокера однією юридичною особою за умови виконання нею вимог щодо здійснення діяльності страхового та перестрахового брокера. Порядок реєстрації страхових та перестрахових брокерів (за винятком страхових та перестрахових брокерів–нерезидентів) визначається Уповноваженим органом.

Перестраховування – страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно з законодавством країни, в якій він зареєстрований. Перестраховування у страховика (перестраховика) нерезидента здійснюється згідно з вимогами та в порядку (124–2004–п),

встановленими Кабінетом Міністрів України. Договори перестраховання підлягають реєстрації в порядку, затвердженому Уповноваженим органом. Страховик (цедент, перестраховувальник) зобов'язаний повідомляти перестраховика про всі зміни свого договору з страхувальником. Страховик (цедент, перестраховувальник), який уклав з перестраховиком договір про перестраховання, залишається відповідальним перед страхувальником у повному обсязі, згідно з договором страхування.

Підприємництво – окремий вид бізнесу, самостійна ініціативна діяльність на власний ризик (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею), що ґрунтуються на вкладанні власних коштів, використанні існуючих та створенні нових можливостей з метою одержання прибутку.

Підприємство – це самостійна господарська одиниця, що здійснює свою діяльність на території певної держави й підкорюється законам цієї держави. Адміністративна й економічна самостійність підприємства обумовлені законодавством і означають, що підприємство самостійно приймає рішення, скільки продукції провадити і як її реалізувати, як розподіляти отриманий дохід. Основними характерними рисами підприємства є виробничо-технічна єдність, що виражається в спільності процесів виробництва; організаційна єдність – наявність єдиного керівництва, плану; економічна єдність, що виявляється в спільності матеріальних, фінансових ресурсів, а також економічних результатів роботи.

План асигнувань загального фонду бюджету – це помісячний розподіл бюджетних асигнувань, затверджених у загальному фонді кошторису, за скороченою формою економічної класифікації видатків, який регламентує упродовж року взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів.

Платіж – виконання бюджетних, боргових, гарантійних чи податкових зобов'язань, що виникли в поточному або попередніх бюджетних періодах.

Платіжне доручення – розрахунковий документ, який містить доручення платника банку або іншій установі – члену платіжної системи, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної в ньому суми коштів зі свого рахунку на рахунок отримувача.

Платіжний баланс – сукупність економічних операцій, які проводяться між резидентами та нерезидентами за певний період часу. У платіжному балансі відображаються операції з товарами, послугами, первинними та вторинними доходами, операції, пов'язані з фінансовими вимогами і зобов'язаннями щодо інших країн світу.

Побічні збитки від пожеж – оцінені у грошовому вираженні витрати на гасіння пожежі (вартість вогнегасних речовин, пально-мастильних матеріалів тощо), ліквідацію її наслідків (враховуючи соціально-економічні та екологічні втрати), утому числі на відбудову об'єкта; втрати, зумовлені простоем у виробництві, перервою в роботі, зміною графіка

руху транспортних засобів тощо. Побічні збитки визначаються на підставі довідки, складеної згідно з документами бухгалтерського обліку. Відповідальність за достовірність відомостей про збитки несуть особи, які подали таку довідку. У разі відсутності документів про побічні збитки їх розмір визначається за методикою, що розробляється відповідним центральним органом виконавчої влади з урахуванням специфіки його діяльності.

Повна балансова вартість основних виробничих фондів – це сума затрат на їх придбання, доставку, затрати на монтаж і введення в експлуатацію, витрати на будівництво споруд, споруд і передавальних пристроїв, витрати на придбання, вирощування продуктивної або робочої худоби, на закладання та вирощування багаторічних насаджень. Саме за цією вартістю основні фонди обліковуються на балансі підприємства впродовж усього періоду їх функціонування.

Погашення державного (місцевого) боргу – операції з повернення позичальником кредитів (позик) відповідно до умов кредитних договорів та/або випуску боргових цінних паперів.

Податкова декларація – офіційна заява платника податків про отримані ним за певний період прибутки та розповсюджені на них податкові знижки та пільги. Згідно з чинним Податковим кодексом, податкова декларація визначається як документ, що подається платником податків (у тому числі відокремленим підрозділом у випадках, визначених Податковим кодексом) контролюючому органу у строки, встановлені законом, на підставі якого здійснюється нарахування та/або сплата податкового зобов'язання, чи документ, що свідчить про суми доходу, нарахованого (виплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб, суми утриманого та/або сплаченого податку. Митні декларації прирівнюються до податкових декларацій для цілей нарахування та/або сплати податкових зобов'язань. Додатки до податкової декларації є її невід'ємною частиною. На основі податкової декларації і чинних податкових ставок податковий орган здійснює контроль за величиною податку, що підлягає сплаті. Платник податку на прибуток подає разом із відповідною податковою декларацією квартальну або річну фінансову звітність (крім малих підприємств) у порядку, передбаченому для подання податкової декларації. Платники податку на прибуток, малі підприємства, віднесені до таких відповідно до Господарського кодексу України, подають разом з річною податковою декларацією річну фінансову звітність у порядку, передбаченому для подання податкової декларації. У складі фінансової звітності платник податків зазначає тимчасові та постійні податкові різниці за формою, встановленою Міністерством фінансів України. Якщо згідно з правилами, визначеними Податковим кодексом, податкова звітність з окремого податку складається наростаючим підсумком, податкова декларація за результатами останнього податкового періоду року прирівнюється до річної податкової декларації. У такому разі річна податкова декларація не подається.

Податкова політика – державна діяльність, мистецтво управління державою. Політика – сфера відносин значних груп людей, різних історично створених спільностей, спрямована на завоювання, утримання і використання державної влади; одна з форм суспільної свідомості; діяльність органів державної влади, державного управління, політичних партій, громадських об'єднань.

Податкова система – це сукупність елементів, певним чином пов'язаних між собою, які формують деяку цілісність. Як систему можна розглядати будь-який об'єкт дійсності за умови, що він являє собою відносно цілісну множину елементів. Окремі елементи утворюють податкову систему лише тоді, коли між ними формуються зв'язки сумісності, взаємоузгодженості та відповідності. Податкову систему України становить сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів, що справляються в установленому Податковим кодексом України порядку.

Податковий облік – це підсистема бухгалтерського обліку, яка за певними правилами, затвердженими державою, виконує функції нарахування та сплати податків відповідним державним органам.

Податкові надходження належать визначені податковими законами України загальнодержавні і місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі.

Податкові пільги – передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених пунктом 30.2 Податкового кодексу України. Підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер та суспільне значення здійснюваних ними витрат. Платник податків має право використовувати податкову пільгу з моменту виникнення відповідних підстав для її застосування і протягом усього строку її дії. Платник податків має право відмовитися від використання податкової пільги чи зупинити її використання на один або декілька податкових періодів. Податкові пільги, не використані платником податків, не можуть бути перенесені на інші податкові періоди, зараховані в рахунок майбутніх платежів з податків та зборів або відшкодовані з бюджету. Податкові пільги, порядок та підстави їх надання встановлюються з урахуванням вимог законодавства України про захист економічної конкуренції виключно Податковим кодексом України, рішеннями Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Контролюючі органи здійснюють контроль за правильністю надання та обліку податкових пільг, а також їх цільовим використанням, за наявності законодавчого визначення напрямів використання (щодо умовних податкових пільг) та своєчасним поверненням коштів, не сплачених до бюджету внаслідок надання пільги, у разі її надання на поворотній основі. Податкові пільги, використані не за

призначенням чи несвоєчасно повернуті, повертаються до відповідного бюджету з нарахуванням пені в розмірі 120 відсотків річних облікової ставки Національного банку України.

Податок на власність – податок, що включає податок на нерухомість (землю, будівлі) та податок на особисту власність (обладнання, запаси). Такий податок нараховується на користь муніципальних владних структур та для більшості країн є основним джерелом доходу.

Податок на додану вартість – непрямий податок на товари і послуги. Додана вартість (приріст вартості) включає заробітну плату з нарахуваннями, амортизацію, процент за кредит, прибуток, витрати на електроенергію, рекламу, транспорт та ін. У ціну входить загальна сума податку на додану вартість, внесена підприємцем на всіх стадіях руху товару до споживача.

Податок на доходи фізичних осіб – загальнодержавний податок, що стягується з доходів фізичних осіб (громадян – резидентів) і нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження в Україні. Стосовно осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту здійснюється виплата щомісячної грошової компенсації сум податку з доходів фізичних осіб, що утримуються з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат.

Пожежа – неконтрольований процес знищення або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для істот та навколишнього природного середовища.

Пожежна безпека – відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю.

Пожежна охорона – вид діяльності, який полягає у запобіганні виникненню пожеж і захисті життя та здоров'я населення, матеріальних цінностей, навколишнього природного середовища від впливу небезпечних чинників пожежі.

Показник ефективності інвестицій – це економічний ефект від реалізації технічних рішень, забезпечуваний цими інвестиціями.

Порогова маса небезпечних речовин – нормативно встановлена маса окремої небезпечної речовини або категорії небезпечних речовин чи сумарна маса небезпечних речовин різних категорій.

Постраждалі внаслідок надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру – особи, здоров'ю яких заподіяна шкода внаслідок надзвичайної ситуації.

Потенційна небезпека – прихована виробнича небезпека (наявність небезпечних речовин, перевищення терміну експлуатації обладнання, аварійний стан будов і споруд, небезпечні технологічні процеси, порушення правил техніки безпеки тощо) або небезпечні природні явища (зливи, повені, осідання земної поверхні, бурі тощо), які за певних умов можуть спричинити виникнення надзвичайної ситуації.

Потенційно небезпечний об'єкт – об'єкт, на якому можуть використовуватися або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини, біологічні препарати, а також інші об'єкти, що за певних обставин можуть створити реальну загрозу виникнення аварії.

Превентивні заходи – попереджувальна (профілактична, запобіжна) дія. Застосовують у різних сферах, наприклад, у господарській діяльності, ним називають заходи спрямовані на зниження ризику і його впливу на результат; в міжнародному праві – це спільні дії співтовариства держав, спрямовані на запобігання загроз для планети, порушення порядку або прояви агресії. У збройних силах це поняття демонструє військову міць, яка може об'єднуватися з іншими державами для підтримки миру і безпеки.

Предмет договору страхування – майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані: з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування); з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності).

Преміювання осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту здійснюється в межах фонду преміювання, утвореного в розмірі, визначеному наказом Голови Служби на відповідний рік, але не менше 10 % фонду посадових окладів.

Прийнятний ризик – ризик, який не перевищує на території небезпечного об'єкта і/або за її межами гранично припустимого рівня.

Принципи бюджетної системи України: 1) **принципи єдності бюджетної системи України** – єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності; 2) **принцип збалансованості** – бюджети, що входять до складу бюджетної системи України, повинні бути збалансованими за доходами та видатками; 3) **принцип самостійності** – Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не відповідає за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних бюджетів не відповідають за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів, правом відповідних органів влади та місцевого самоврядування на визначення напрямів використання коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних рад самостійно і незалежно одне від

одного розглядати та затверджувати відповідні бюджети; 4) **принцип повноти** – до складу доходів бюджету включають усі доходи держави та органів місцевого самоврядування, що були отримані з будь-яких джерел, а до складу видатків бюджету включають будь-які бюджетні витрати на потреби держави або територіальної громади, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів місцевого самоврядування; 5) **принцип обґрунтованості** – бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави та розрахунках надходжень до бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил; 6) **принцип ефективності** – складаючи та використовуючи бюджети усі учасники бюджетного процесу мають прагнути до досягнення запланованих цілей із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату за умови використання визначеного бюджетом обсягу коштів; 7) **принцип субсидіарності** – розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їхнього безпосереднього споживача; 8) **принцип цільового використання бюджетних коштів** – бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями; 9) **принцип справедливості і неупередженості** – бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами; 10) **принципи публічності та прозорості** – Державний бюджет України та місцеві бюджети затверджують, а рішення щодо звіту про їхнє виконання приймають відповідно Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим та відповідні ради міст; 11) **принцип відповідальності учасників бюджетного процесу** – кожен рівень влади відповідає за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.

Природний ризик – ризик для населення, соціальних, техногенних і природних об'єктів від негативної події природного походження.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Проект бюджету – проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет).

Просте відтворення основних фондів – це їх відновлення в тому самому обсязі, у якому вони були зношені та вибули. Воно здійснюється шляхом заміни окремих зношених частин основних засобів шляхом

ремонтів або придбання нових засобів на заміну зношених. Головним джерелом простого відтворення основних засобів в умовах переходу до ринкових відносин є амортизаційні відрахування.

Професійна аварійно-рятувальна служба – аварійно–рятувальна служба, працівники якої працюють за трудовим договором, а рятувальники, крім того, проходять професійну, спеціальну фізичну, медичну та психологічну підготовку.

Професійне судження – вмотивований, об’єктивний, неупереджений та обґрунтований висновок та/або оцінка Національного банку України щодо фактів, подій, обставин, осіб, що ґрунтується на знаннях і досвіді службовців Національного банку України, на комплексному та всебічному аналізі інформації та документів, поданих до Національного банку України в межах передбачених законодавством процедур та отриманих Національним банком України, у тому числі в результаті здійснення ним банківського регулювання та нагляду, а також на інформації з офіційних джерел.

Профіль ризику банку – результат оцінки рівня ризиків банку на певну дату до врахування заходів для мінімізації ризиків, а також з урахуванням таких заходів, у розрізі кожного з видів ризику та в агрегованому вигляді.

Профіцит бюджету – перевищення доходів бюджету над його видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету).

Прямий збиток від надзвичайної ситуації – збитки від повного або часткового руйнування та пошкодження будівель, споруд, корпусів, техніки, обладнання та інших видів основних фондів виробничого призначення. Прямі збитки від повного чи часткового руйнування основних виробничих фондів розраховують виходячи із втрати їх залишкової вартості, тобто балансової вартості з урахуванням амортизації.

Прямі збитки від пожежі – оцінені в грошовому вираженні матеріальні цінності, знищені та/або пошкоджені внаслідок безпосереднього впливу небезпечних факторів пожежі. Збитки від пожежі визначаються незалежно від того, підлягають вони відшкодуванню чи ні. Прямі збитки, завдані внаслідок знищення пожежею основних фондів, визначаються за залишковою вартістю з урахуванням останньої переоцінки (за винятком вартості залишків). Прямі збитки, завдані внаслідок знищення пожежею основних фондів на стадії незавершеного будівництва (капітального ремонту), визначаються виходячи з обсягу виконаних робіт.

Публічна компанія – юридична особа, створена у формі публічного акціонерного товариства, яка відповідає вимогам, визначеним Національним банком України.

Р

Реалізовані доходи/витрати – доходи/витрати від переоцінки під час вибуття переоцінених фінансових активів і зобов'язань, монетарного золота та банківських металів.

Реагування на надзвичайні ситуації та ліквідація їх наслідків – скоординовані дії суб'єктів забезпечення цивільного захисту, що здійснюються відповідно до планів реагування на надзвичайні ситуації, уточнених в умовах конкретного виду та рівня надзвичайної ситуації, і полягають в організації робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, припинення дії або впливу небезпечних факторів, викликаних нею, рятування населення і майна, локалізації зони надзвичайної ситуації, а також ліквідації або мінімізації її наслідків, які становлять загрозу життю або здоров'ю населення, заподіяння шкоди території, навколишньому природному середовищу або майну.

Ревізія – перевірка правильності й законності діяльності підприємства, установи, організації або службової особи; документальний контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням чинного законодавства з фінансових питань, достовірності обліку та звітності, викриття недостач, розтрат і підробок, запобігання фінансовим зловживанням.

Регулювання держави – це сукупність інструментів, за допомогою яких держава встановлює вимоги до підприємств і громадян. Воно включає закони, формальні і неформальні розпорядження і допоміжні правила, що встановлюються державою, а також недержавними організаціями або організаціями саморегулювання, яким держава делегувала регуляторні повноваження; – це набір здійснюваних державними структурами заходів, спрямованими на контроль за поведінкою індивідів або груп, які потрапляють під контроль цих структур. Воно включає закони і допоміжні інструменти, що створюються державою, а також правила, що встановлюються державними і недержавними агентствами в рамках делегованих повноважень. Можна виділити дві сфери державного регулювання: тарифне (цінове) регулювання, що охоплює економічні аспекти, які впливають безпосередньо на ринкові рішення; нетарифне (нецінове) регулювання, що охоплює соціальні та адміністративні аспекти. Тарифне регулювання спрямоване на створення економічних механізмів, які застосовують переважно як реакцію на зовнішні фактори, що впливають на ринкову ситуацію. Ці механізми є засобом «інтернаціоналізації» пов'язаних з ними витрат, враховуваних під час прийняття рішень із проблем виробництва і споживання. Метою тарифного регулювання є створення економічного механізму, що впливає на поведінку ринку за допомогою зміни співвідношення цін на продукцію. Тарифне регулювання реалізується через системи оподаткування і ціноутворення, через митні збори. Наприклад, воно може реалізовуватись через безпосереднє встановлення цін чи тарифів, максимальних і/або мінімальних цін. Нетарифне

регулювання спрямовано на захист життя, здоров'я, майна, охорону довкілля, а також на встановлення способів організації чи ведення діяльності, правил ліцензування, місця і часу здійснення діяльності, обсягу випуску продукції чи надання послуг тощо. Найважливішим елементом нетарифного регулювання є також контрольні та наглядові функції. У сфері технічного нормування нетарифне регулювання охоплює як аспекти встановлення обов'язкових вимог до продукції та процесів, так і правила здійснення, перевірок і вживання заходів у разі факту порушення.

Регулювання економіки – це цілеспрямована зміна темпів розвитку господарства й окремих його структурних підрозділів на основі перерозподілу фінансових ресурсів. Регулювання економіки здійснюється в двох формах – саморегулювання та державного регулювання. Перша характеризується такими методами формування фінансової бази в різних ланках суспільного виробництва, які виробляють і використовують самі суб'єкти господарювання. Друга форма відображає втручання держави в процес розвитку суспільного виробництва за допомогою різних економічних інструментів, у тому числі за допомогою фінансових важелів.

Резерви – це матеріальні чи грошові запаси, що створюються на випадок необхідності. Ця частина матеріальних, фінансових ресурсів тимчасово виключена з обороту і слугує джерелом, з якого використовуються ресурси у разі крайньої необхідності.

Резидент – банк чи інша кредитно–фінансова установа, розташована у даній державі, представник держави, що здійснює фактичне правління у країні, яка перебуває під протекторатом цієї держави.

Рейтинг – це числовий або порядковий показник успішності або популярності, який відображає важливість або вплив певного об'єкта або явища. Показник оцінки діяльності, популярності, авторитету якоїсь особи, організації, групи, програм у певний час, що визначається соціологічним опитуванням, голосуванням та ін. і визначається місцем, яке вони посідають серед собі подібних. Відносний показник надійності ділового партнера, банку, страхової компанії тощо. Становище спортсмена чи команди серед подібних. Оцінюється певним числом балів. Показник медіапланування – позначає частину цільової аудиторії, що контактує з конкретним медіаносієм. Вимірюється або кількістю людей, або у відсотках до загальної чисельності населення.

Рейтинг фінансової надійності страхової компанії – інструмент, за допомогою якого клієнти можуть оцінити стабільність, надійність страхової компанії та прийняти рішення щодо доцільності співпраці з тією чи іншою страховою компанією. Такий рейтинг є одним з основних інструментів, який використовується в ході проведення тендерного відбору страхової компанії на надання послуг страхування. Рейтинг фінансової надійності (стійкості) перестраховика–нерезидента підтверджується страховиком–резидентом шляхом подання до органів доходів і зборів інформації про рейтинг фінансової надійності (стійкості) перестраховиків–нерезидентів відповідно до вимог законодавства України.

Реінвестиції – повторне допоміжне вкладення коштів, одержане у формі прибутків від інвестиційних операцій. Розрізняють: фінансову реінвестицію, сферою вкладення якої, як правило, є цінні папери та реальну реінвестицію – вкладення в основний та обіговий капітал підприємств, науку тощо.

Реінжиніринг – комплексна процедура, яка передбачає розробку нових ділових процесів у фірмі або підприємстві шляхом радикального перепроєктування (реінжинірингу) існуючих процесів, зазвичай на основі інтенсивного використання у нових процесах електронних систем, зміни умов ведення бізнесу, що у свою чергу дає можливість отримання додаткових конкурентних переваг.

Реквізити документів – обов'язкові дані, передбачені чинними правилами або законами, без яких документи не можуть бути підставою для здійснення операцій.

Реклама соціальна – інформація будь-якого виду, розповсюджена в будь-якій формі, яка спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей і розповсюдження якої не має на меті отримання матеріального прибутку. Соціальна реклама спрямована на зміну моделей суспільної поведінки і залучення уваги до проблем соціуму. Вона є різновидом соціального продукту (у США та Європі для позначення традиційно використовується термін PSA – public service announcement), істотно відрізняється від державної і політичної реклами. Соціальна реклама включає в себе інформаційні, популяризаторські й соціальні послуги. Соціальна реклама є одночасно видом мистецтва, компонентом соціальної політики та механізмом впливу на формування громадської думки. Найвідомішими прикладами такої реклами є кампанії з боротьби з наркотиками, дотримання правил дорожнього руху, пропаганда здорового способу життя, охорона навколишнього середовища та інші. Найчастіше замовниками такої реклами виступають державні органи або некомерційні організації, а рекламні агентства і розповсюджувачі реклами у ряді випадків виготовляють і розміщують її на безвідплатній основі або за зниженими цінами.

Ремонт капітальний – це ремонт, що передбачає повне розбирання об'єкта, що ремонтується, заміну всіх зношених вузлів, деталей, конструкцій тощо з метою відновлення робочого ресурсу, поліпшення експлуатаційних показників об'єкта, що ремонтується.

Ремонт поточний – це ремонт, при якому замінюються зношені деталі машин, устаткування, ліквідуються незначні дефекти, несправності і поломки з метою підтримки в робочому стані машин, устаткування тощо.

Ремонт середній – це ремонт, при якому замінюються зношені деталі, вузли, конструкції обмеженої номенклатури без повного розбирання об'єкта, що ремонтується.

Рентабельність – **1.** показник ефективності виробництва на підприємстві, об'єднаннях та інших ланках народного господарства; **2.** відносний показник ефективності роботи підприємства, виражений у

процентах. У загальній формі він обчислюється як відношення прибутку до витрат.

Рентабельність – це відносний показник ефективності виробництва. У загальному вигляді він розраховується як відношення прибутку до витрат, тобто є нормою прибутку. При цьому слід виділяти показники, використовувані для оцінки ефективності винористовуваних виробництві авансованих ресурсів (капіталу) і поточних витрат, і показники, на основі яких визначаються прибутковість і ефективність використання майна підприємства (фірми).

Реорганізація – це повна або часткова заміна власників корпоративних прав підприємства, зміна організаційно–правової форми організації бізнесу, ліквідація окремих структурних підрозділів або створення на базі одного підприємства кількох, наслідком чого є передача або прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступником. Реорганізація здійснюється за рішенням засновників (учасників) або органу юридичної особи, уповноваженої на те установчими документами.

Реорганізація банку – злиття, приєднання, виділ, поділ банку, зміна його організаційно-правової форми (перетворення), наслідком яких є передача його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступникам, прийняття його майна правонаступником.

Реприватизація – повернення у приватну власність державного майна, яке раніше належало приватному капіталу і було націоналізоване.

Ризик – **1.** кількісна міра небезпеки, яка визначається функцією двох змінних – ймовірності негативної події та розміру збитку від неї; **2.** ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин на території об'єкта підвищеної небезпеки і/або за його межами.

Ризик-менеджмент – це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес–цілей банку. Ефективний ризик–менеджмент включає: систему управління; систему ідентифікації і вимірювання; систему супроводження (моніторингу та контролю). Сучасна економічна наука представляє ризик як вірогідну подію, в результаті настання якої можуть відбутися позитивні, нейтральні або негативні наслідки. Якщо ризик припускає наявність як позитивних, так і негативних результатів, він відноситься до спекулятивних ризиків. Якщо ж наслідки негативні, або відсутні взагалі, такий ризик іменується чистим. Мета ризик–менеджменту у сфері економіки – підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів за допомогою захисту від реалізації чистих ризиків.

Ризик-орієнтований підхід – застосування значення ризику негативної події, що може статися на певному об'єкті чи у природному середовищі для визначення ступеня їх небезпечності та використання цього значення як одного з критеріїв управління.

Ринкова вартість основних фондів – найбільш вірогідна ціна продажу об'єктів основних фондів з урахуванням їх реального стану, співвідношення попиту і пропозиції.

Ринкова структура – це внутрішня форма організації ринку. Кожен тип ринкової структури має ряд характерних для нього ознак, які впливають на те, як формується рівень цін, як взаємодіють продавці на ринку і т.д. Крім того, різняться залежно від рівня конкуренції на ринку.

Ринковий механізм – форма організації господарства, за якої індивідуальні споживачі і виробники взаємодіють в умовах ринку з метою вирішення трьох основних проблемних питань економіки: 1) які товари повинні бути вироблені та в якій кількості? 2) як ці товари потрібно виробляти? 3) для кого їх виробляти?

Ринок – сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, за допомогою яких здійснюється реалізація товарів або послуг, цілковите визначення суспільного характеру праці, якою вони створюються. Складовими ринку є ринок товарний, інвестиційний, валютний, цінних паперів, робочої сили тощо. Залежно від масштабів розрізняють місцевий, національний (внутрішній) та світовий ринок. Основні елементи ринкового механізму: ціна, попит, пропозиція.

Рівень життя – характеристика економічного добробуту населення, що вимірюється як реальний дохід на душу населення та кількість населення за межею бідності. Часто також приймаються до уваги доступ до системи охорони здоров'я, економічна нерівність, рівень освіти, доступ до певних товарів, очікувана тривалість життя при народженні. Часто терміну протиставляється термін «якість життя», що також приймає до уваги різноманітні неекономічні показники. Життєвий рівень населення залежить, з одного боку, від способу виробництва, який характеризується відносинами власності, рівнем розвитку матеріальної бази суспільства, сфери послуг та суспільною продуктивністю праці, а з іншого – від способу життя, що визначається загальними проявами життєдіяльності людини, а саме величиною потреб у різних життєвих благах та можливістю їх задоволення, виходячи з пропозиції товарів та послуг на ринку та реальних доходів населення. Отже, на рівень життя населення впливає ряд економічних, соціальних, політичних, культурних, інноваційних, екологічних та інших факторів.

Рівновага ринкова – ситуація на ринку, за якої величина пропозиції дорівнює величині попиту. Ринкова рівновага існує тоді, коли немає тенденції до зміни ринкової ціни чи кількості товарів, які продаються. Якщо ринок перебуває в рівновазі, то ціна товару така, що кількість товару, яку покупці хочуть придбати, точно збігається з кількістю товару, яку продавці хочуть запропонувати. Звичайно враховуючи особливості реальної економіки такий стан не може бути тривалим, тому що з кожною зміною доступності товару на ринку – змінюється і ринковий баланс двох головних ринкових компонентів: попиту і пропозиції. Як наслідок, виникає надлишок або дефіцит товарів які в свою чергу однозначно вплинуть на

рівновагу і корегуватимуть ціну. Тому ринкова рівновага, як правило, розглядається на ринку, як миттєве явище. Види ринкової рівноваги: часткова і загальна. Частковою називають рівновагу яка виникає на ринку коли сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції. Тобто має бути рівноважна ціна, на графіку попиту і пропозиції це перетин відповідно кривих попиту і пропозиції, таких точок (рівноважних цін) може бути декілька, але якщо перетин взагалі відсутній, то часткова рівновага неможлива. Часткова ринкова рівновага може бути стабільною чи нестабільною. Якщо ринок, на якому можливе існування рівноваги, виведений зі стану останньої й повертається до вихідного стану, то часткова ринкова рівновага є стабільною, якщо ні – то нестабільною. Загальна рівновага – це така ситуація, при якій усі різноманітні ринки одночасно перебувають у стані рівноваги, тобто ціни й випуски продукції на них не змінюються. При аналізі загальної рівноваги економічна система розглядається в цілому й досліджується одночасне визначення цін і кількості всіх товарів і послуг усередині економічної системи. У реальній дійсності процес розвитку і зміна зовнішніх умов відбуваються безперервно. Це означає, що ніякого остаточного переходу від однієї рівноваги (кругообігу) до іншої не може бути. Поки ринковий механізм пристосовується до однієї зміни умов, відбуваються інші. Найбільше, що можна сказати про конкретну економічну ситуацію – це те, що в одному випадку яскравіше виражені рівноважні, а в іншому – нерівноважні елементи. Для детального аналізу і прогнозування змін у напрямку рівноважності або нерівноважності використовують методи економічного аналізу.

Рішення про місцевий бюджет – нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду.

Розвідка – комплекс заходів, що організовуються і проводяться в місцях виникнення (загрози виникнення) надзвичайної ситуації для визначення загального характеру і орієнтовного обсягу руйнувань в осередку ураження, зони надзвичайної ситуації та умов проведення рятувальних робіт.

Роздрібна торгівля – тип торгівлі товарами, а також виконання певних послуг, спрямованих на покупця, яким є кінцевий споживач, фізична чи юридична особа. Метою придбання товару у роздріб є задоволення особистих потреб покупця, членів його родини (якщо це фізична особа), або ж працівників фірми (якщо це юридична особа) за рахунок споживання купленого товару.

Розмір страхової суми – це виражена в грошовому вигляді сума максимального розміру зобов'язання страховика щодо страхової виплати

страхувальнику або третій особі, яка має право на її отримання. Страхова сума в договорі страхування може бути встановлена окремо по кожному об'єкту і ризику, прийнятому на страхування, або по кожному страховому випадку для визначення максимальних зобов'язань страховика. Поряд із встановленням страхових сум по кожному ризику або по кожному страховому випадку може бути встановлена загальна страхова сума за договором (її іноді називають агрегатним лімітом відповідальності страховика); коли виплачується страхове відшкодування в розмірі загальної страхової суми, то зобов'язання страховика припиняються. Розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат визначаються за домовленістю між страховиком та страхувальником під час укладання договору страхування або внесення змін до договору страхування, або у випадках, передбачених чинним законодавством.

Розкриті резерви – резерви і фонди, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку та оприлюднені у фінансовій звітності банку.

Розрахункові банківські операції – рух грошей на банківських рахунках, здійснюваний згідно з розпорядженнями клієнтів або в результаті дій, які в рамках закону призвели до зміни права власності на активи.

Розпис бюджету – документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

Розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань, довгострокових зобов'язань за енергосервісом, середньострокових зобов'язань у сфері охорони здоров'я та здійснення витрат бюджету.

Розпорядники бюджетів нижчого рівня – це розпорядники, які в своїй діяльності підпорядковані відповідному головному розпоряднику, розпоряднику вищепоставленого рівня і (або) діяльність якого координується через нього. Розпорядники коштів нижчого рівня поділяються, своєю чергою, на розпорядників коштів другого і третього ступенів. Розпорядниками коштів другого ступеня є керівники, які одержують кошти на видатки установи та розподіляють суму коштів, визначену головним розпорядником для переказу безпосередньо підпорядкованим їм установам та організаціям. Розпорядникам коштів третього ступеня є керівники, які отримують кошти лише для безпосереднього витрачання.

Розширене відтворення основних фондів – це таке відтворення, яке передбачає розширення діючих основних засобів за рахунок збільшення їх кількості та поліпшення або придбання продуктивніших та економічних основних засобів. Розширене відтворення може здійснюватися у вигляді нового будівництва, технічного переозброєння, реконструкції або

розширення діючих підприємств, модернізації обладнання або його придбання тощо. Основним джерелом розширеного відтворення основних засобів в умовах переходу до ринкових відносин та самофінансування підприємств є прибуток.

Роялті – компенсація, яка виплачується протягом обумовленого терміну за використання авторських патентних прав, природних ресурсів. За визначенням Податкового кодексу України, роялті – будь-який платіж, отриманий як винагорода за користування або за надання права на користування будь-яким авторським та суміжним правом на літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео- або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо- чи телевізійного мовлення, передачі (програми) організацій мовлення будь-яким патентом, зареєстрованим знаком на товари і послуги чи торговельною маркою, дизайном, секретним кресленням, моделлю, формулою, процесом, правом на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау). Не вважаються роялті платежі за отримання об'єктів власності, у володіння або розпорядження чи власність особи або, якщо умови користування такими об'єктами власності надають право користувачу продати або здійснити відчуження в інший спосіб такого об'єкта власності або оприлюднити (розголосити) секретні креслення, моделі, формули, процеси, права на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау), за винятком випадків, коли таке оприлюднення (розголошення) є обов'язковим згідно із законодавством України.

С

Самострахування – створення страхувальником особистих страхових (резервних) фондів за рахунок регулярних відрахувань, відкладання грошових коштів. Децентралізована форма створення натуральних і грошових страхових фондів безпосередньо юридичними і фізичними особами. Застосовується насамперед у промислових об'єднаннях, результати виробничої діяльності яких особливо піддатливі несприятливому впливу погодних умов.

Самофінансування – система господарювання, за якої всі витрати (поточні, на просте і розширене відтворення) фінансуються із власних джерел, без залучення коштів державного бюджету. Частково ці витрати можуть покриватися за рахунок кредитів банку, але за умови погашення їх за рахунок власних коштів.

Санація – 1. система заходів, які проводяться державою з метою запобігання банкрутства підприємств або підвищення їх конкурентоспроможності. Здійснюється шляхом злиття підприємств, що перебувають на межі банкрутства, з більш потужною компанією; випуску нових цінних паперів для мобілізації грошового капіталу; збільшення банківських кредитів і надання урядових субсидій; зменшення розміру відсотків з облігацій, випущених підприємством, та відстрочки їх

погашення тощо. **2.** система заходів з метою запобігання банкрутству та фінансового оздоровлення підприємства за допомогою держави і банківських структур. До таких заходів відносять: приєднання, злиття підприємств, що перебувають на межі банкрутства до обсягу потужних структур; залучення додаткового капіталу шляхом випуску нових акцій; списання або відстрочення боргів; надання дотацій (субсидій); пролонгування строків платежів у бюджеті; звільнення від сплати певних податків; встановлення пільгового режиму кредитування, продаж майна, яке не використовується тощо. Зменшення розміру процентів їх погашення, повної або часткової купівлі державних акцій підприємства, що перебувають на грані банкрутства.

Санкція – вказівка на юридичні наслідки виконання чи невиконання правил поведінки, встановленої у диспозиції, або умов, визначених у гіпотезі фінансово-правової норми; спосіб захисту приписів, установлених фінансово-правовою нормою. Санкція фінансово-правової норми передбачає наслідки її порушення, визначає види юридичної відповідальності, які покладаються на тих суб'єктів фінансових правовідносин, які порушили приписи фінансово-правових норм

Світовий ринок – сукупність національних ринків країн світу, пов'язаних між собою зовнішньою торгівлею, наданням транспортних послуг тощо.

Свіфт – система електронної передачі інформації з міжнародних розрахунків.

Сервітут – обмежене право користування чужою власністю, головним чином землею (наприклад, право проїзду через приватні володіння). Земельна власність, вільна від сервітуту, називається домінантною, а обтяжена сервітутом – сервієнтною. Сервітут міжнародний – обмеження суверенітету однієї держави над тією чи іншою її територією на користь іншої держави.

Сертифікат – **1.** документ, що засвідчує той чи інший факт. Існують такі сертифікати: с. якості – документ, виданий компетентними органами, який підтверджує якість фактично поставленого товару і його відповідність умовам контракту; с. походження – документ, підписаний митним представником країни-експортера, що вказує, з якої саме країни вивозиться товар; страховий с. – документ, який містить умови страхового договору, що заміняє страховий поліс; **2.** у зовнішній діяльності с. – документи, що видаються відповідними уповноваженими органами і засвідчують якість товару, вагу, походження товару тощо. Існують різні види с.: якості, походження, страхування; **3.** у сфері фінансово-кредитних відносин – назва облігацій деяких державних позик, свідоцтво кредитної установи про депонування грошових коштів, що засвідчує право вкладника на одержання депозиту (депозитний сертифікат); **4.** сертифікат страховий – документ, що містить умови страхового договору і замінює поліс.

Сили цивільного захисту – аварійно-рятувальні формування, спеціалізовані служби та інші формування цивільного захисту, призначені

для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій.

Синдикат – **1.** зростання ефективності діяльності, внаслідок поєднання, інтеграції окремих частин в єдину систему; **2.** одна з форм капіталістичної монополії – договірне об'єднання підприємців, окремої галузі виробництва, що створювалося з метою захоплення ринку шляхом спільного збуту товарів за спільними цінами. Зазвичай організувалися у формі акційних спілок фірм-учасників, зі спільним статутним капіталом та єдиним репрезентативним органом (управою), що приймав спільні замовлення від споживачів і розподіляв їх за квотами між членами синдикату.

Система оплати праці – спосіб обчислення розмірів винагороди, належної виплати працівникам відповідно до витрат праці, а в ряді випадків і до її результатів. На підприємстві системи оплати праці встановлюються в колективному договорі. Переведення працівників на іншу систему оплати праці є зміною істотних умов праці й вимагає попередження працівників за 2 місяці. Практика виробила дві основні системи, які застосовуються як в "чистому" вигляді, так і з різними модифікаціями, – почасову і відрядну системи оплати праці.

Система оповіщення – комплекс організаційно-технічних заходів, апаратури і технічних засобів оповіщення, апаратури, засобів та каналів зв'язку, призначених для своєчасного доведення сигналів та інформації про виникнення надзвичайних ситуацій до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення.

Собівартість продукції – грошовий вираз затрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції. Собівартість продукції (робіт, послуг) – виражені у грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво.

Соціальна відповідальність – термін, що має двояке значення. З однієї сторони, це дотримання суб'єктами суспільних відносин вимог соціальних норм. З іншої (у випадках безвідповідальної поведінки, що не відповідає вимогам норм чи порушує суспільний порядок) соціальна відповідальність особи полягає в тому, що вона зобов'язується нести доповнюючий обов'язок особистого чи майнового характеру. Це обов'язок особи оцінити власні наміри та здійснювати вибір поведінки відповідно до норм, що відображають інтереси суспільного розвитку, а у випадку порушення їх – обов'язок звітувати перед суспільством і нести покарання. Соціальна відповідальність є родовим поняттям стосовно її різновидів. Найбільш суттєві риси та ознаки, які притаманні соціальній відповідальності, властиві і її окремим різновидам.

Соціальна політика – це діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у країні.

Соціальна сфера – це підсистема національної економіки, тобто явища, процеси, види діяльності та об'єкти, які пов'язані з забезпеченням життєдіяльності суспільства, людини, задоволенням їхніх потреб, інтересів.

Соціальний захист – сукупність державних заходів і видатків бюджету, пов'язаних з наданням фінансової допомоги окремим верствам населення, які через незалежні від них причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів. Держава забезпечує соціальний та правовий захист осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, працівників органів управління та сил цивільного захисту і членів їхніх сімей відповідно до Конституції України, Кодексу Цивільного захисту та інших законодавчих актів.

Спеціалізована аварійно-рятувальна служба – професійна аварійно-рятувальна служба, яка має підготовлених рятувальників та відповідні засоби цивільного захисту і призначена для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з особливим ризиком для життя та здоров'я, зокрема для гасіння газових фонтанів, проведення водолазних та гірничорятувальних робіт.

Спеціалізована служба цивільного захисту – підприємства, установи, організації, об'єднані для виконання завдань у сфері цивільного захисту відповідної функціональної спрямованості.

Спеціальна розвідка – комплекс заходів, що організовуються і проводяться в місцях виникнення (загрози виникнення) надзвичайної ситуації з метою одержання в повному обсязі відомостей про пожежну, інженерну, радіаційну, хімічну, бактеріологічну обстановку тощо.

Спеціальний фонд кошторису – обсяг надходжень із спеціального фонду бюджету на конкретну мету та розподіл видатків за повною економічною класифікацією на здійснення видатків спеціального призначення, а також на реалізацію пріоритетних заходів, пов'язаних з виконанням установою певних функцій.

Споріднена особа – юридична особа, яка має спільних з банком власників істотної участі.

Спонсор – 1. індивідум або група, яка забезпечує підтримку, подібну до благодійника. Проте, на відміну від благодійності, спонсорування не носить безкорисливого характеру. Спонсорування може бути договірним, обмінюватися на рекламування з метою популяризації товару або юридичної особи; 2. організація або особа, яка бере на себе фінансове забезпечення певного заходу чи проекту; спонсорство здійснюється переважно з метою реклами без участі у використанні отриманих доходів.

Стабілізаційний фонд – це спеціальний фонд, утворений державою або в міжнародному співтоваристві з метою надавати фінансову допомогу для стабілізації економіки держави. Стабілізаційний фонд формується у складі спеціального фонду державного бюджету з метою забезпечення економічної стабільності, енергетичної та продовольчої безпеки, послаблення залежності економіки від негативних наслідків фінансової

кризи, захисту економіки від інфляційного тиску та утримання рівноваги на ринках стратегічно важливих видів продукції. Джерелами формування Стабілізаційного фонду є: 1) понадпланові надходження від приватизації державного майна; 2) надходження від цільового розміщення державних цінних паперів.

Стабілізація – зміцнення, набування стійкості, незмінності, сталості. Стабілізація системи – зміна динамічних властивостей системи, спрямована на підвищення її стійкості, інтенсифікацію затухання перехідного процесу, зменшення впливу зовнішніх збурень. Стабілізація здійснюється зміною параметрів або структури системи. Стабілізація – окремий випадок корекції динамічних властивостей.

Стагнація – депресія, застій, традиційна фаза економічного розвитку держав з ринковою економікою, для якої характерні певний спад ділової активності і кон'юнктури, незначний ріст безробіття та зниження цін.

Статистичний облік – це система групування інформації для визначення податкової бази по податках на підставі первинних документів, згрупованих в відповідності з порядком, передбаченим діючим податковим законодавством.

Статутний капітал – капітал акціонерного товариства, що утворюється з суми номінальної вартості всіх розміщених акцій товариства. Загальне правило полягає в тому, що мінімальний розмір статутного капіталу акціонерних товариств має становити 1250 мінімальних заробітних плат, і ця вимога поширюється в Україні однаково на публічні і приватні акціонерні товариства. Друга Директива дозволяє не поширювати вимогу про мінімальний розмір статутного капіталу на приватні товариства, і чимало європейських країн скористалися цією можливістю. Підвищені вимоги до мінімального розміру статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи застосовуються для деяких категорій товариств: для фінансових компаній – 3/5 млн грн; страхові компанії – 1 млн євро (1,5 млн євро для страховиків життя); банки – 120 млн грн. Економічний зміст вимоги про мінімальний розмір статутного капіталу полягає у захисті інтересів кредиторів, які теоретично можуть задовольнити свої вимоги до товариства за рахунок його статутного капіталу. Звичайно, кошти, сплачені акціонерами при заснуванні товариства, не залишаються недоторканими протягом періоду його діяльності. Навпаки, вони можуть бути повернені засновникам у вигляді, наприклад, плати за послуги, надані компанії. Крім того, акціонери приватних акціонерних товариств можуть формувати статутний капітал за рахунок майна, майнових і немайнових прав, оцінка яких здійснюється ними на власний розсуд, а тому дійсна вартість такого майна і прав може бути значно меншою їх ринкової вартості. Отже, вимога про мінімальний розмір статутного капіталу сама по собі була б надто неефективним засобом захисту. Саме тому, закон вимагає після закінчення другого року та кожного наступного фінансового року діяльності товариства звіряти вартість чистих активів акціонерного товариства з

розміром статутного капіталу. Якщо чисті активи будуть нижчими за розмір статутного капіталу, товариство зобов'язане скликати загальні збори з метою зменшення свого статутного капіталу до рівня чистих активів і внести відповідні зміни до статуту. Якщо вартість чистих активів товариства стає меншою від мінімального розміру статутного капіталу, встановленого законом, товариство зобов'язане протягом 10 місяців з дати настання такої невідповідності усунути її або прийняти рішення про ліквідацію.

Статутний фонд – грошові кошти та/або державні цінні папери, внесені учасниками, засновниками страховика шляхом придбання його акцій, часток. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо статутного капіталу» у законодавстві України вираз «статутний фонд» замінено на «статутний капітал».

Стихійне лихо – природне явище, що діє з великою руйнівною силою, заподіює значну шкоду території, на якій відбувається, порушує нормальну життєдіяльність населення, завдає матеріальних збитків.

Стратегія – спосіб використання засобів і ресурсів, спрямований на досягнення мети. Стратегія визначається прийнятими значеннями змінних. У багатоступінчастих процесах сам спосіб може змінюватись, у цьому випадку стратегія визначає правила прийняття рішень на основі тієї інформації, що одержується на кожному з етапів у ході процесу і зміни середовища. Особливе значення це поняття має в теорії ігор, де набір правил визначає вибір допустимих стратегій у будь-якій із можливих ситуацій. Цю дисципліну часто називають теорією стратегічних ігор.

Страхова вартість об'єкта страхування – це дійсна (реальна) вартість об'єкта, в обсязі якої йому може бути завдано шкоди. Страхова вартість визначається при укладанні договору страхування згідно з чинним законодавством за цінами і тарифами, які діють на момент укладання договору. При цьому страховик має право самостійно оцінити вартість майна, і навіть провести власну вартісну експертизу. Страховик може оскаржити розмір страхової вартості майна, що прийняте на страхування, лише тоді, коли страхувальник своїми навмисними діями ввів страховика в оману. На практиці страхова вартість найчастіше розраховується, як вартість придбання майна за відрахуванням фактичного зносу. Це пояснюється тим, що страхування лише компенсує шкоду і не є джерелом отримання прибутку для страхувальника. Якби договір страхування був укладений на страхову суму в розмірі вартості придбання майна, то після закінчення часу, протягом якого частина вартості майна була б амортизована, могла б виникнути можливість незаконного збагачення страхувальника. Однак не тільки майно має страхову вартість. Особисте страхування і страхування відповідальності оперують з категоріями, що також потребують визначення їхньої страхової вартості – наприклад, життя, здоров'я або працездатність особи, межі майнової відповідальності за завдану шкоду іншим особам тощо. Більш глибоко це питання буде вивчено нижче.

Страхова виплата – грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку. Страхові виплати за договором страхування життя здійснюються в розмірі страхової суми (її частини) та (або) у вигляді регулярних, послідовних виплат обумовлених у договорі страхування сум (ануїтету).

Страхова сума – грошова сума, у межах якої страховик, відповідно до умов страхування, зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку. Розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат визначаються за домовленістю між страховиком та страхувальником під час укладання договору страхування або внесення змін до договору страхування, або у випадках, передбачених чинним законодавством. Страхова сума може бути встановлена за окремим страховим випадком, рядом страхових випадків, договором страхування у цілому. Страхова сума не встановлюється для страхового випадку, у разі настання якого здійснюються регулярні, послідовні страхові виплати у вигляді ануїтету. Страхова сума – сума, на яку страхується об'єкт за законом (обов'язкове страхування) або за договором (добровільне страхування). У майновому страхуванні вона визначається, як правило, на одиницю об'єкта, що підлягає страхуванню (будівля, споруда, автомобіль, голова ВРХ тощо), або в цілому за конкретним вибором майна (основні фонди, домашнє майно громадян і т. ін.). Страхова сума в майновому страхуванні не може перевищувати вартості об'єкта, що підлягає страхуванню. В особистому страхуванні страхова сума визначається на кожного застрахованого, закон не встановлює для неї верхньої межі, а визначається вона за угодою сторін (страховика і страхувальника).

Страхове відшкодування – страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку. Страхове відшкодування не може перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страхувальник. Непрямі збитки вважаються застрахованими, якщо це передбачено договором страхування. У разі коли страхова сума становить певну частку вартості застрахованого предмета договору страхування, страхове відшкодування виплачується у такій же частці від визначених по страховій події збитків, якщо інше не передбачено умовами страхування.

Страховий випадок – подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

Страховий платіж – плата за страхування, яку страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування.

Страховий посередник – одна із трьох головних дійових осіб на страховому ринку поряд зі страхувальником і страховиком. Страхова індустрія використовує різні типи посередників та їх комбінації. Посередницькі функції можуть виконувати: персонал страхових компаній,

агенти, брокери, банки, туристичні агентства, відділення зв'язку, агентства нерухомості, автосалони тощо. Закон України "Про страхування" дає таке визначення посередників: "Страховики можуть здійснювати страхову діяльність через страхових посередників (страхових агентів і страхових брокерів). Діяльність страхових агентів і страхових брокерів багато в чому має спільні риси, але юридичний статус таких осіб різний. Страховий агент є уповноваженим страховика і діє згідно з агентською угодою на визначеній території. Страховий брокер, навпаки, є уповноваженим страхувальника або страхової компанії, що бажає перестрахувати ризики за взятими на себе зобов'язаннями. Клієнт доручає брокерові здійснювати всі необхідні дії, пов'язані з управлінням своїми договорами страхування (перестраховування) і розміщенням їх у страховій компанії на вибір брокера. Незалежність брокера від страховика або перестраховика (тобто від другої сторони угоди) – ключова відмінність брокера від агента. Саме незалежність брокера є гарантом того, що він, обираючи страхову компанію для свого клієнта, керується виключно інтересами останнього. У різних країнах світу співвідношення між кількістю агентів та брокерів, що діють на страховому ринку, помітно різні. На одних ринках переважають агенти, на інших – брокери. Наприклад, нідерландський страховий ринок називають «брокерським», У Франції 42% страхових продуктів зі страхування життя продається через банки. Брокери Великої Британії забезпечують 70% страхування, відмінного від страхування життя, та 44% страхування життя. У Німеччині 50% ризиків у промисловості страхується за посередництвом кептивних брокерів, а 65% страхування життя та автомобільного транспорту провадять страхові агенти. Має значення те, як історично розвивався страховий ринок у тій чи іншій країні, особливості законодавчої системи, національні традиції та деякі інші фактори. Види діяльності, що їх здійснюють страхові агенти та страхові брокери, згідно з Міжнародною стандартною галузевою класифікацією всіх видів економічної діяльності належать до розділу «Фінансове посередництво». Нині існує третій переглянутий варіант цієї класифікації, який підготовлено Департаментом міжнародних та соціальних питань статистичного управління Організації Об'єднаних Націй в 1990 році. У міжнародній практиці використовують узагальнене визначення діяльності страхових брокерів та страхових агентів. Діяльність страхових брокерів визначена як професійна діяльність осіб, які, діючи з повною свободою вибору підприємства, зводять разом, з метою страхування або перестраховування, осіб, що мають потребу в страхуванні або перестраховуванні, тоді як страхові або перестрахові підприємства виконують підготовчу роботу для укладання договорів страхування або перестраховування і, де це доречно, надають допомогу в застосовуванні і виконанні таких договорів, зокрема в разі виникнення вимог страхового відшкодування. Діяльність страхових агентів визначена як професійна діяльність осіб, що мають інструкцію з одного чи більшої кількості контрактів або уповноважені діяти від імені та за дорученням (або лише за

дорученням) одного чи більше страхових підприємств з надання, пропонування і виконання підготовчої роботи для укладання або з укладання договорів страхування чи з надання допомоги в застосовуванні та виконанні таких договорів, зокрема при виникненні вимог страхового відшкодування. Загалом вважається, що страхові компанії несуть повну фінансову відповідальність за дії (професійні) своїх агентів. При цьому постає ряд проблем, коли йдеться про агентів, які працюють на кілька компаній. Щодо страхових брокерів існують деякі види гарантій покриття їхньої професійної відповідальності. Найпоширенішим, а в багатьох країнах обов'язковим, є страхування професійної відповідальності страхових брокерів. Існує також вид гарантії у формі банківського депозиту. В Україні досі не існує механізму надання фінансових гарантій з боку страхових посередників. З розвитком та поглибленням відносин на страховому ринку України роль страхових посередників зростатиме, що піде на користь як страхувальникам, так і страховикам. При цьому забезпечуватиметься постійне поліпшення якості страхових продуктів за рахунок налагодження тісніших взаємостосунків страхових посередників і страхувальників.

Страховий резерв – грошові кошти, що утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестраховування). Це пов'язано з тим, що проведення страхування зумовлює зворотність страхового циклу, оскільки потребує спочатку внесення страхової премії, а потім, через деякий час, надання страхової послуги у вигляді виплати страхового відшкодування (страхових сум). Моменти надходження страхових премій і виплати страхового відшкодування, як правило, не збігаються, це дає змогу страховику акумулювати значні кошти у вигляді страхових резервів. Розмір цих резервів на будь-який момент має бути достатнім для виконання страховиком умов договору страхування.

Страховий ризик – певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання.

Страховий тариф – ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування. Страхові тарифи при добровільній формі страхування обчислюються страховиком актуарно (математично) на підставі відповідної статистики настання страхових випадків, а за договорами страхування життя – також з урахуванням величини інвестиційного доходу, яка повинна зазначатися у договорі страхування. Конкретний розмір страхового тарифу визначається в договорі страхування за згодою сторін.

Страховик – юридична особа (страхова компанія), що діє на підставі відповідної ліцензії, беручи на себе певні зобов'язання щодо створення колективного страхового фонду і виплати з нього страхового відшкодування страхувальнику або третій особі (на користь якої укладено договір страхування) при настанні страхового випадку. Страховики – суб'єкти фінансового ринку, які реалізують різні види страхових послуг

(страхових продуктів). Основною функцією страховиків на фінансовому ринку є здійснення всіх видів і форм страхування шляхом взяття на себе за певну плату різноманітних видів ризиків із зобов'язанням відшкодувати суб'єкту страхування збитки при настанні страхового випадку.

Страховики-нерезиденти – фінансові установи, що створені та мають ліцензію на провадження страхової діяльності відповідно до законодавства тих іноземних держав, у яких вони зареєстровані.

Страхові агенти – фізичні особи або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань. Страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення із страховиком.

Страхові брокери – юридичні особи або фізичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник. Страхові брокери – фізичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, не мають права отримувати та перераховувати страхові платежі, страхові виплати та виплати страхового відшкодування.

Страховальники (страховики, страхові компанії) – юридичні особи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно з Законом України "Про господарські товариства" з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом, а також ті, що одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страхування повинно бути не менше трьох. Страхова діяльність в Україні, за Законом України "Про страхування" здійснюється страховиками – резидентами України та страховиками нерезидентами. В окремих випадках, встановлених законодавством України, страховиками визнаються державні організації, які створені й діють відповідно до чинного законодавства.

Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Страхування життя – це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення

застрахованою особою визначеного договором віку. Умови договору страхування життя можуть також передбачати обов'язок страховика здійснити страхову виплату у разі нещасного випадку, що стався із застрахованою особою, та (або) хвороби застрахованої особи. У разі, якщо при настанні страхового випадку передбачено регулярні послідовні довічні страхові виплати (страхування довічної пенсії), обов'язковим є передбачення у договорі страхування ризику смерті застрахованої особи протягом періоду між початком дії договору страхування та першою страховою виплатою з числа довічних страхових виплат. В інших випадках передбачення ризику смерті застрахованої особи є обов'язковим протягом всього строку дії договору страхування життя.

Строк окупності – проміжок часу, впродовж якого реальна накопичена економія експлуатаційних (поточних) витрат або збитку від пожежі, що скорочується від запропонованого заходу, дорівнює первісним додатковим капітальним вкладенням.

Структура виробничих фондів – відсоткове відношення вартості окремих видів або груп основних фондів до їх загальної вартості. Галузева структура є питомою вагою виробничих основних фондів рослинництва і тваринництва в сукупній вартості основних засобів. Видова структура основних виробничих фондів на підприємствах неоднакова. Вона залежить від характеру продукції, що її виробляють, обсягів виробленої продукції, рівня механізації й автоматизації виробництва, рівня спеціалізації та кооперації. Наприклад, у підприємствах, які спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва, найбільшу питому вагу в загальній вартості виробничих основних фондів мають тваринницькі будівлі та продуктивна худоба, підприємства зернового або буряківничого напрямку – порівняно високу частку засобів механізації, насамперед тракторів, зернозбиральних комбайнів, сільськогосподарських машин, а також обладнання для очищення зерна і складів для його збереження.

Суб'єкт господарської діяльності – юридична або фізична особа, у власності або у користуванні якої є хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки.

Суб'єкт господарювання – учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством (ст. 55 ГК України). Суб'єкт господарювання – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, яка займається діяльністю з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншою господарською діяльністю; будь-яка юридична або фізична особа, яка здійснює контроль над суб'єктами господарювання, група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-

господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності (Стаття 1 ЗУ "Про захист економічної конкуренції"). Поняття суб'єкта господарювання обґрунтоване теорією господарювання, яка виходить з того, що суб'єктами господарювання є учасники господарських відносин, тобто організації та їхні структурні підрозділи. Окремі громадяни, якщо вони здійснюють підприємництво без створення підприємства, також мають визнаватися суб'єктами господарювання, а не суб'єктами цивільного права, як вважалося раніше, хоч їхній правовий статус потребує детального дослідження. Суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Серед організацій – суб'єктів господарювання можна виділити: а) організації, які у вигляді професійного промислу виробляють і реалізують для суспільних (не власних) потреб продукцію, виконують роботи, надають послуги; б) організації – споживачі результатів господарської діяльності; в) організації, що здійснюють професійну управлінську діяльність в економіці. Суб'єкти господарювання мають ряд ознак правосуб'єктності, закріплених господарським законодавством: суб'єкти мають певну організаційно-правову форму, в якій здійснюється господарська або управлінська діяльність. Організаційно-правову форму можна визначити як передбачену або санкціоновану правом організаційну структуру, в якій діє суб'єкт господарювання. Це або одна з форм підприємства, або установа (наприклад, міністерство), або організація (наприклад, об'єднання громадян, яке є учасником господарських відносин). За загальним правилом, порядок створення, діяльності, реорганізації та ліквідації окремих організаційних форм суб'єктів господарювання визначається законодавством України (підприємства, об'єднання підприємств, міністерства тощо). Крім того, підприємець має право вибору організаційно-правової форми свого підприємства. Це може бути одна з передбачених законом форм або навіть і не передбачена (наприклад, запозичена з-за кордону). У цьому разі підприємець керується Законом України «Про підприємництво» та своїм статутом; суб'єкт господарювання має юридична відокремлене і закріплене за ним майно у формі основних фондів, оборотних коштів, інших цінностей. Тобто у майновому відношенні суб'єкт господарювання є самостійним і не залежить у своїх рішеннях від засновників і учасників. Майно суб'єкта господарювання відокремлюється і закріплюється за ним у правовій формі, елементами якої господарське право визначило установчі документи (установчий договір, статут, акт про створення, положення) суб'єкта, самостійний або зведений

(для господарських об'єднань) баланс, який відображає вартість майна суб'єкта в цілому, поточний та інші рахунки в банках. Правом власності і господарським законодавством щодо управління майном визначається правовий титул, за яким майно належить суб'єктові. Це може бути право власності, право повного господарського відання (зокрема, щодо державних підприємств), право оперативного управління (щодо міністерств, інших державних установ і організацій, що перебувають на державному бюджеті, щодо казенних підприємств), право оренди (орендні та інші підприємства, утворені на базі орендованого майна); суто юридична ознака суб'єкта господарювання – господарська правосуб'єктність. Суб'єкт господарювання має основу на законі можливість набувати від свого імені майнові та особисті немайнові права, вступати в зобов'язання, виступати у судових органах. Правосуб'єктність суб'єкта господарювання доктринально визначається як господарська компетенція, тобто сукупність встановлених законодавством і набутих у господарських правовідносинах прав та обов'язків. Суб'єкти господарювання (крім підрозділів організацій та громадян-підприємців) є юридичними особами. Отже, суб'єкти господарювання – це організації, які на основі юридично відокремленого майна в межах своєї господарської компетенції безпосередньо здійснюють господарську діяльність і використання її результатів або управлінську діяльність в економіці.

Суб'єкт оподаткування – юридична або фізична особа, якій належить сплачувати податок відповідно до норми закону. Головною ознакою суб'єкта оподаткування є наявність доходу чи майна. У деяких податках податкове законодавство передбачає наявність платника податку, який не збігається з суб'єктом оподаткування (наприклад, при справлянні прибуткового податку з громадян, коли обов'язки зі справляння податків лежать на податковому агенті – підприємстві, установі, що нараховують дохід громадянину, з якого й справляється податок). Суб'єкти оподаткування – це особи, на яких Конституцією України та податковим законодавством покладено обов'язки: а) сплачувати податки, збори та обов'язкові платежі; б) нараховувати, утримувати та перераховувати податки, збори та обов'язкові платежі до бюджетів і державних цільових фондів. Платник податків може визнаватися суб'єктом оподаткування одним або декількома податками зборами та обов'язковими платежами залежно від діяльності, яку він проводить, володіння майном або інших обставин, у разі наявності яких виникають податкові зобов'язання. Суб'єктом оподаткування може визнаватися й особа, на яку відповідно до податкового законодавства України покладено обов'язки щодо нарахування податків, зборів та обов'язкових платежів, утримання їх з платника та перерахування до бюджету. Суб'єктами оподаткування або платниками податків, зборів та обов'язкових платежів є юридичні або фізичні особи, банки, бюджетні організації, міжнародні об'єднання та організації, які відповідно до чинного податкового законодавства

безпосередньо зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати податки, збори та інші обов'язкові платежі.

Субвенція – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції. Порядок та умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам встановлюються Кабінетом Міністрів України. Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, яка вперше визначена законом про Державний бюджет України, затверджуються Кабінетом Міністрів України не пізніше 30 днів з дня набрання ним чинності. Кабінет Міністрів України може здійснювати перерозподіл обсягів субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту між їх видами та між місцевими бюджетами, виходячи з фактично нарахованих обсягів відповідних пільг, субсидій і допомоги населенню в межах загального обсягу таких субвенцій. Субвенція – це сума грошових коштів, яка виділяється з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня і має цільове призначення для здійснення спільного фінансування певного заходу і підлягає поверненню у випадку порушення її цільового призначення. Основні засади надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів установлюються окремим законом, порядок та умови їх надання визначаються Кабінетом Міністрів України, а обсяг субвенцій на наступний бюджетний період – законом про Державний бюджет України.

Суборенда – угода, договір, за яким орендар передає орендоване ним майно або його частину в тимчасове користування іншій особі (суборендареві) за певну винагороду.

Субрахунки – рахунки для групування облікових показників на доповнення до синтетичних рахунків, їх ще називають рахунками другого порядку. Субрахунки мають не всі синтетичні рахунки, а тільки ті, показники яких необхідно відповідним чином згрупувати.

Субсидія – 1. вид допомоги у грошовій або натуральній формі, що надається із коштів державного чи місцевого бюджетів. Може виділятися юридичним та фізичним особам і має форму фінансової допомоги чи відшкодування втрат доходів (житлові субсидії в Україні малозабезпеченим громадянам на оплату житлово-комунальних послуг). У країнах з розвинутою ринковою економікою поширені субсидії виробникам сільськогосподарської продукції на відшкодування втрат доходів у зв'язку з підтриманням доступного рівня цін на продукти харчування; 2. фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання конкретного товару, завдяки якій суб'єкт господарсько-правових відносин одержує пільги (прибутки). Субсидія – це грошова допомога, що надається державою з коштів бюджету, а також спеціальних фондів юридичним особам, місцевим державним органам, іншим державам. Це вид цільової допомоги зазначеним особам, що надається з коштів бюджетів або

цільових фондів. Субсидії застосовуються з метою збалансування регіональних та місцевих бюджетів, зміцнення їх дохідної бази та завжди передаються безповоротно і безвідплатно з вищих ланок бюджетної системи нижчим ланкам для фінансування конкретних заходів та установ, тобто мають цільовий характер. Визначення терміна «субсидія» в Бюджетному кодексі України не наведено, натомість визначено, що одним із принципів бюджетної системи України є принцип субсидіарності, згідно з яким розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності у максимально можливому наближенні надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача. Сам термін «субсидія» вживається для означення допомоги, підтримки, сприяння, наприклад, бюджетні зобов'язання щодо виплати субсидій, допомоги, пільг з оплати спожитих житлово-комунальних послуг та послуг зв'язку (у частині абонентної плати за користування квартирним телефоном), компенсацій громадянам з бюджету, на що, згідно із законами України, мають право відповідні категорії громадян. У міжнародному праві субсидія визначається як фінансове сприяння, що надається на території члена СОТ урядом або будь-яким державним органом коли: – уряд практикує пряме переведення грошових коштів (наприклад дотацій, позик або вливань капіталу), потенційну пряму передачу коштів або зобов'язань (наприклад гарантій за позиками); – уряд відмовляється від доходів, що йому належать, або не стягує їх (наприклад податкові кредити); – уряд надає товари та послуги, крім загальної інфраструктури, або закуповує товари чи послуги; – уряд здійснює платежі до механізму фінансування або доручає, або наказує приватній установі виконувати одну чи більше функцій, які б за звичайних умов виконувалися урядом, причому практика їх застосування такою установою фактично не відрізняється від практики, яку здебільшого вів би уряд.

Т

Таємниця комерційна – інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які, відповідно до закону, не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Статтею 420 Цивільного кодексу України визначено, що комерційна таємниця є одним з об'єктів інтелектуальної власності. Відповідно майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором. Умисне

розголошення комерційної або банківської таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, передбачає кримінальну відповідальність. Законом переслідується не лише розголошення комерційної таємниці, але й приховування її (або надання недостовірної інформації) у тих випадках, коли надання такої інформації передбачено законом. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, визначаються суб'єктом господарювання відповідно до законодавства. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці», не можуть бути віднесені до комерційної таємниці: установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами; інформація за всіма встановленими формами державної звітності; дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів; відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць; документи про сплату податків і обов'язкових платежів; інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків; документи про платоспроможність; відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю; відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню. Підприємства, установи та організації зобов'язані подавати перелічені відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою. Отже, відомості, які можуть бути віднесені до комерційної таємниці, наприклад підприємства, повинні мати такі ознаки: не містити державної таємниці; не завдавати шкоди інтересам суспільства; відноситись до виробничої діяльності підприємства; мати дієву або потенційну комерційну цінність та створювати переваги в конкурентній боротьбі; мати обмеження в доступі тощо. Загальні умови захисту прав інтелектуальної власності, зокрема комерційної таємниці, визначаються Цивільним кодексом України. Реалізація майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю забезпечується: правом на використання комерційної таємниці; виключним правом дозволяти використання комерційної таємниці; виключним правом перешкоджати неправомірному використанню комерційної таємниці, в тому числі забороняти таке використання.

Тариф – система ставок оплати за виробничі і невиробничі послуги, які надаються населенню, компаніям, організаціям, фірмам і установам. До

категорії тарифів відносять також системи ставок оплати праці. Слово «тариф» походить від назви невеликого іспанського міста Тарифа поблизу Гібралтарської протоки. Араби за часів володарювання над обома берегами протоки стягували в місті Тарифа за особливою таблицею збір з усіх кораблів, що проходили через протоку, відповідно до якості та кількості вантажу. З часом таблиці для стягування різного роду зборів, у тому числі і митних, стали застосовуватись і в інших країнах, і слово тариф ввійшло у загальний вжиток.

Тарифна система – сукупність встановлених нормативів для організації та планування оплати праці, тарифікації робіт, присвоєння розрядів робітникам, призначення на посади і регламентація праці службовців. Складається з тарифної сітки, тарифної ставки, тарифно-кваліфікаційного довідника та районних коефіцієнтів. Тарифна сітка – сукупність кваліфікаційних (тарифних) розрядів та відповідних їм тарифних коефіцієнтів, які застосовують для диференціації постійної (тарифної) частини заробітної плати працівників залежно від складності виконуваної роботи. Тарифна ставка – розмір оплати праці за одиницю робочого часу; один з основних елементів тарифної системи. Встановлюють за годину роботи, робочий день або місяць; на дільницях із складними умовами праці Т.с. підвищують на певний відсоток. Тарифно-кваліфікаційний довідник – зведення кваліфікаційних характеристик робіт кожного розряду та вимог, що впливають зі складності робіт, даного розряду, до професійних знань і трудових навичок робітника; один з основних елементів тарифної системи.

Тендер – конкурентна форма розміщення замовлення на закупівлю товарів, надання послуг чи виконання робіт відповідно до наперед визначених у документації умов в узгоджені терміни на принципах змагальності, справедливості й ефективності. Контракт укладається з переможцем тендеру – учасником, який подав пропозицію, що відповідає документації і в якій надані найкращі умови. На відміну від аукціонів учасники тендеру не мають доступу до умов, які запропоновані конкурентами. Термін «тендер» часто вживається як аналог термінів конкурс чи аукціон. Торги діляться на відкриті та закриті, можуть проводитись за один чи два етапи, у формі конкурсу чи аукціону. Торги (тендери) міжнародні – конкурсна форма розміщення замовлень на закупівлю на світовому ринку устаткування чи залучення підрядників для спорудження комплексних об'єктів, виконання інших робіт, включаючи надання інжинірингових послуг. Умови конкурсу оголошуються заздалегідь. Торги відкриті публічні – міжнародні торги, до участі в яких запрошуються всі бажаючі фірми й організації. Інформація про проведення таких торгів публікується в періодичній пресі. Звичайно залучають велику кількість учасників, що загострює конкуренцію і дозволяє розмістити замовлення на більш вигідних для замовників умовах. Торги закриті – міжнародні торги, до участі в яких запрошується обмежена кількість фірм і консорціумів. Торги негласні – міжнародні торги, під час яких тендерні

комітети не розкривають пропозицій у присутності учасників торгів і не публікують відомості про те, яка фірма чи який консорціум одержали замовлення. Документація про проведення закупівлі – комплект електронних документів, що містить всю необхідну і достатню інформацію про Предмет електронної закупівлі, умови її проведення, критерії вибору Переможця та розглядається як невід’ємний додаток до повідомлення про проведення закупівлі. Електронний документ – документ, в якому інформація представлена в електронно-цифровій формі. Закупівельник – юридична особа, що бере участь та має потребу у закупівлі товарів, робіт та послуг. Електронні закупівлі – закупівлі товарів, робіт та послуг, визначених Закупівельником, у разі, якщо вони відповідають умовам, встановленим Законами України «Про здійснення державних закупівель» та «Про особливості здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності». Електронний майданчик – автоматизована інформаційна система, що функціонує в мережі Інтернет, яка є частиною Системи електронних закупівель, та забезпечує Закупівельників та Учасників (Постачальників) сервісами з автоматичного обміну інформацією щодо процесу закупівлі товарів, робіт та послуг. Електронний реверсивний аукціон – процес зниження ціни пропозицій учасників, починаючи з найвищої до найнижчої, що проводиться в три раунди. Під час електронного реверсивного аукціону кожному Учаснику забезпечується доступ до інформації стосовно цін, запропонованих іншими учасниками. Кандидат на перемогу – організація-Учасник, яка за результатами Електронного реверсивного аукціону запропонувала найнижчу ціну з недискваліфікованих Учасників та проходить перевірку на відповідність критеріям вибору Переможця.

Тендерна документація – набір документів, в якому містяться умови конкурсу і майбутнього контракту. При проведенні торгів і замовники, і претенденти мають діяти у суворій відповідності до даної документації. Усі діючі норми, правила або процедури застосовуються лише в тому випадку, якщо це вказується в тендерній документації. Зміст такої документації визначається чинним законодавством. У конкурсну документацію включаються: 1. Опис умов договору, який укладається з переможцем тендера, або проект такого договору; 2. Запрошення до участі у тендері, з посиланнями на інструкції постачальникам, умови договору і замовлення на поставку продукції, послуг або робіт; 3. Інструкції постачальникам; 4. Інформаційні карти, які визначають порядок підготовки та подання заявок на участь у тендері; 5. Вимоги, які замовник пред’являє до змісту замовлення за постачання продукції або послуг – найменування продукції, графік її постачання, обсяг по кожному найменуванню продукції. Крім того, у вимогах присутні посилання на стандарти якості, техумови, і так далі; 6. Тендерна документація – це і встановлені державою форми заповнення документів: форма заявки, форма відомостей, банківської гарантії (якщо є така потреба), форма тендерної заявки і так далі. Тендерна документація надається всім бажаючим взяти участь у тендері. Однак,

документація надається не безкоштовно, а з останніми змінами в законодавстві сума збільшилася. Тому сьогодні спостерігається тенденція до зменшення кількості учасників тендерів через вибування представників малого та середнього бізнесу. Крім стандартного пакета документів, для участі в тендері кожен учасник повинен надати такі документи: 1. Копії статутних документів; 2. Копії свідоцтв про державну реєстрацію; 3. Баланс на останню звітну дату (якщо підприємство є збитковим, воно не допускається до участі у тендері); 4. Довідки з податкової інспекції про те, що підприємство не має заборгованості перед державним бюджетом; 5. Накази на відповідальних осіб (представників підприємства); 6. Копії ліцензій та патентів – для тих випадків, якщо сфера торгів потрапляє під визначення ліцензійної діяльності; 7. Інші документи, перелік яких змінюється, залежно від тендера. Це можуть бути різні довідки з банків, економічні розрахунки і так далі.

Тендерна процедура – придбання за державні гроші товарів, послуг чи робіт.

Термінологія економічна – це слова, що функціонують в економічній сфері суспільства і утворюють термінологічне поле економіки як науки. Економічні терміни характерні для осіб, які вивчають економіку, здобувають економічну спеціальність чи працюють у галузі економіки. В економічній сфері діяльності використовуються вузькоспеціальні терміни (офшор, рабат, реквірент, рента, секвестр, стагнація, варант, трансферт) і загальнонаукові терміни, вживані в усіх галузях (проблема, ідея, гіпотеза, формула). Вузькоспеціальні терміни поділяються на однослівні (прості та складні) (брокерідж, віремент, емітент, індент, кадастр, локаут, єврочек, комівояжер, лоро–конто, тайм–чартер) і терміни–словосполучення (біржова ціна, гарантійні виплати, державний борг, інвестиційний банк, ліквідні засоби, холдингова компанія). Однослівні економічні терміни виражені здебільшого іменниками чоловічого роду, рідше жіночого та середнього (фрахт, картель, евікація, облігація, ноу–хау, жиро). Іншими частинами мови, зокрема дієсловами, прикметниками, прислівниками, виступають в основному відіменникові утворення (приватизувати, реквізувати, акцизний, кредитоспроможний, конкурентно). Терміни–словосполучення характеризуються здебільшого узгодженням між словами, рідше керуванням (диференційна рента, кліринг валютний, онкольний кредит, інтенсифікація виробництва, котирування іноземних валют). За походженням економічні терміни поділяються на іншомовні (корнер, лобі, ультимо) та власне українські (купування, торгівля, продавання). Іншомовні становлять основну частину економічних термінів. Проникаючи в українську мову, деякі з них можуть виступати синонімами до власне українських слів: емісія – випуск, імітація – відтворення, корпорація – компанія, об'єднання; вальвація – підрахунок, оцінка.

Техногенна безпека – відсутність ризику виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру на потенційно небезпечних об'єктах, а

також на інших об'єктах, що за певних обставин можуть створити реальну загрозу виникнення таких надзвичайних ситуацій. Техногенна безпека характеризує стан захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного характеру. Забезпечення техногенної безпеки є особливою (специфічною) функцією захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

Техногенний ризик – ризик для населення, соціальних, техногенних і природних об'єктів від негативної події техногенного походження.

Технологічні ризики – це наявні або потенційні ризики втрат банку, пов'язаних із використанням технічних засобів, високотехнологічного обладнання і технологій. Виникнення цього виду ризику зумовлене збоями комп'ютерної техніки або мереж зв'язку, помилками в математичних моделях, формулах і розрахунках, недоліками в інфраструктурних підсистемах банку тощо. Рівень технологічного ризику оцінюється розміром фінансових втрат банку, які виникають внаслідок помилок і збоїв, а також додатковими витратами на їх усунення. Типовим проявом технологічного ризику є збої у комп'ютерній мережі банку або системі електронних платежів.

Технологія – **1.** наука про способи (набір і послідовність операцій, їх режими) розв'язання задач людства за допомогою (шляхом застосування) технічних засобів (знарядь праці). Термін «технологія» має декілька базисних значень. **1.** сукупність знань про методи здійснення виробничих процесів. Сукупність і послідовність методів, способів виготовлення, видобутку, обробки або переробки й інших процесів, робіт і операцій, що змінюють стан сировини, матеріалів і напівфабрикатів, виробу та ін. у процесі виробництва продуктів з заданими показниками якості; **2.** технологічні процеси одержання, обробки й переробки, складання або будівництва, опис цих процесів; **3.** наукова дисципліна, що описує, розробляє і вдосконалює зазначені вище способи, процеси та порядок їх здійснення (регламенти, режими). Будь-яка технологія передбачає: предмет праці (предмет технологічного впливу, технологічний об'єкт), засоби праці (технологічні засоби), носія технологічних функцій (працівника, колективу тощо), рівень технологічного розвитку суспільства. Технологія має безпосередній вияв у структурі виробничого процесу (технологічному процесі). У промисловості і сільському господарстві опис технології виконується в документах, що іменуються операційною картою технологічного процесу (при докладному описі) або маршрутною картою (при короткому описі). У сценічному мистецтві технологія виконання вистав, п'єс, зйомки кінофільмів, описується сценарієм. Стосовно політекономії та економіки при зміні громадської думки застосовується термін Пі–Ар (від англ. PR – Public Relations – зв'язок з широкою громадськістю), часто неправильно сприймається громадськістю як рекламна / інформаційна акція. Стосовно політики – з 70-х років минулого століття встановився термін дорожня карта (дослівний переклад англomовного терміну Road map). Технологіями морального плану

називаються закони предків (чого робити не можна або якщо робити, то що і як), правила поведінки людини в суспільстві, кодекс честі, конституція (у цивілізованому суспільстві), поняття (у кримінальному світі) тощо. Загальний рівень розвитку та «сума» технологій – технологічний уклад є важливою складовою культури, що істотно (визначально) впливає на сталість розвитку економіки, відтак є однією з найхарактерніших визначальних рис цивілізації. Серед інших технологій часто виділяють високі технології – найбільш високорозвинуті (найсучасніші) технології, що є «наукоєнкими», тобто які інтенсивно використовують найновіші наукові досягнення. Наприклад, виробництво мікропроцесорів, сучасних автомобілів тощо. Прийнято вважати, що такі технології є найважливішими з точки зору «забезпечення майбутнього» людства.

Технопарк – наймасштабніші інноваційно–технологічні центри, в яких забезпечуються умови, максимально сприятливі для науково–технічних інноваційних проектів, виконуваних спільними зусиллями наукових центрів і промисловості. Технопарки створюються великими науковими центрами на спеціально відведених для них упоряджених територіях, які насичені першокласною інженерною, науково–виробничою, інформаційною і соціальною інфраструктурою. Технопарк – науково–інноваційний центр, територіально виділений комплекс, який об'єднує в собі організації, фірми, об'єднання, що охоплюють весь цикл здійснення інноваційної діяльності від генерації нових ідей до випуску і реалізації наукоємної продукції. Технопарк, як правило, заснований на базі провідних університетів, інших наукових організацій, включає сервісні і виставочні комплекси, фірми. У межах технопарків можливе створення венчурних фірм і венчурних фондів. Венчурний бізнес – новий вид підприємницької діяльності, при якому відбувається фінансування ризикового підприємства, яке працює над введенням у виробництво певної новації. Венчурний капітал підтримує, як правило, галузі, які розвиваються найбільш динамічно, забезпечуючи тим самим країні міжнародну конкурентоздатність. Саме такі вкладення зробили можливими розвиток таких галузей як персональні комп'ютери і біотехнологію. Для прикладу – у США на початку ХХІ ст. 4% найбільш швидко зростаючих фірм, більшість з яких підтримуються венчурним капіталом, створюють 70% всіх нових робочих місць. Науково–технічне середовище – сили, що сприяють створенню нових технологій, завдяки яким виникають нові товари і маркетингові можливості.

Технополіс – центр впровадження досягнень науки й техніки. Це, як правило, нове місто, в якому запроваджуються у виробництво нові розробки, а також проживає населення. Технополіс – своєрідний посередник між фундаментальними результатами досліджень і виробничими структурами та інтересами регіонів. У технополісі, поруч з науково–дослідними закладами, має бути мережа навчальних центрів для підготовки кадрів та підвищення їхньої кваліфікації. Технополіс –

структура, подібна до технопарку, але розміщена в межах конкретного населеного пункту, розвиток якого забезпечується через технополіс. З середини 1980–х рр. в США існує розгалужена мережа спеціалізованих регіональних центрів інновацій і передачі технологій, що організують спільну роботу всіх учасників даного процесу на регіональному рівні. У наукових технопарках світу зайнято понад 430 тис. фахівців, серед них в Північній Америці – бл. 255 тис. У середньому по світу чисельність працюючих в одній науковій фірмі становить 40 фахівців, в північноамериканських наукових парках – 51–54. Орієнтацію на створення технопарків і технополісів обрали такі держави як Японія, Німеччина, Голландія, Великобританія. Серед всіх видів технопарків і технополісів виділяють три моделі – американську (США, Великобританія), японську (Японія) і змішану (Франція, Німеччина). У США і Великобританії сьогодні існують три типи «наукових парків»: 1) «наукові парки» у вузькому значенні слова; 2) «дослідницькі парки», в якому нові рішення розробляються тільки до стадії технічного прототипу; 3) «інкубатори» (в США) і інноваційні центри (у Великобританії і Західній Європі), в рамках яких університети «дають притулок» новостворюваним компаніям за відносно помірну орендну плату на землю, приміщення, доступ до лабораторій і послуг. Типовий приклад подібного «дослідницького парку» – Центр Іллінойського Технологічного інституту, приватний дослідницький центр США з бюджетом біля 68 млн дол. в рік. Японська модель «наукових парків» передбачає будівництво абсолютно нових міст–технополісів, в яких зосереджуються наукові дослідження в провідних галузях, а також наукоємне промислове виробництво. За проектом «Технополіс», прийнятому до реалізації в 1982 р., для створення технополісів було обрано 19 зон, рівномірно розкиданих по чотирьох островах. Зокрема, в 35 милях від Токіо розташоване «місто мізків» Цукуба. У ньому мешкає 11500 чоловік, працюючих в 50 державних дослідницьких інститутах і 2 університетах. У Цукубі знаходиться 30 з 98 провідних державних дослідницьких лабораторій. Будівництво всіх технополісів в Японії фінансується на регіональному рівні за рахунок місцевих податків і внесків корпорацій У Франції діє змішана модель «наукових парків». На початку XXI ст. економічне зростання визначається провідною роллю науково–технічного прогресу й інтелектуалізацією основних чинників виробництва. На частку нових або вдосконалених технологій, продукції, обладнання в розвинених країнах припадає від 70 до 85% приросту ВВП. Обсяг світового ринку наукоємної продукції сьогодні становить 2300 млрд дол. З цієї суми 39% припадає на США, 30 – на Японію і 16% – на Німеччину. Частка України, за попередніми підрахунками, не перевищує 0,1%. Аналіз показує, що виробництво наукоємної промисловості забезпечують всього 50 макротехнологій. Сім найбільш розвинених країн володіють 46 з них і втримують 80% цих ринків. США щорічно отримують від експорту високотехнологічної продукції біля 700 млрд дол., Німеччина – 530, Японія – 400.

Товар – продукт природи і людської праці або тільки людської праці у матеріальній і нематеріальній субстанції та у формі послуг, який завдяки своїм властивостям здатен задовольняти наявні чи передбачувані суспільні потреби і призначений для обміну і купівлі–продажу; продукт праці, що виробляється не для власного споживання, а на продаж, а також матеріальні та нематеріальні активи, а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь–яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення.

Товариство – це організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом.

Товариство з додатковою відповідальністю – товариство, статутний фонд якого поділений на частки (паї), визначені обумовленими в документах розмірами. На відміну від товариств з обмеженою відповідальністю, учасники товариства з додатковою відповідальністю несуть відповідальність також і власним майном у разі неплатоспроможності товариства. Учасники товариства з додатковою відповідальністю відповідають за його боргами своїми внесками до статутного (складеного) капіталу, а при недостатності цих сум додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеска кожного учасника. Граничний розмір відповідальності учасників передбачається в установчих документах. Таким чином, у випадку неплатоспроможності товариства з додатковою відповідальністю, учасники товариства не лише втрачають свої внески, внесені ними до статутного капіталу, але також із них може бути стягнута певна сума для покриття збитків товариства. Граничний розмір додаткової відповідальності учасників встановлюється у статутних документах. Популярність товариств з додатковою відповідальністю пов'язується із можливістю заснування товариств з обмеженою відповідальністю. Так, в разі недостатності коштів та майна у засновників для заснування ТОВ, вони можуть прийняти рішення про заснування товариства з додатковою відповідальністю, гарантувавши інтереси кредиторів своїм власним майном (фактично діє за принципом немайнової поруки). На сьогоднішній день вимоги щодо мінімального граничного розміру статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю в Україні не встановлені. За таких обставин заснування товариства з додатковою відповідальністю не набуває доречності. В Україні товариства з додатковою відповідальністю не є поширеними. Ця форма господарського товариства може використовуватися ще й в тому випадку, коли законом встановлено заборону на здійснення певних видів діяльності товариством з обмеженою відповідальністю.

Товариство з обмеженою відповідальністю – організація, суб'єкт господарювання, статутний капітал якої поділений на частки, розмір яких встановлюється статутом товариства. Товариство з обмеженою відповідальністю є різновидом господарських товариств. Сутність

товариства з обмеженою відповідальністю полягає в тому, що учасники такого товариства відповідають за його зобов'язаннями в обмеженому об'ємі. Назва товариства з обмеженою відповідальністю не означає обмеження відповідальності товариства як суб'єкта господарського права якимись певними розмірами майна або грошових коштів. Натомість ідеться про обмеження відповідальності учасників, які несуть ризик збитків у межах їх внесків до статутного капіталу, які вони можуть втратити. При цьому додаткові вимоги до учасників не висуваються, стягнути з учасників додаткові суми (на відміну від повного чи командитного товариства) не можна. Організаційно-правова форма товариства з обмеженою відповідальністю народилася в Німеччині наприкінці позаминулого століття (Закон 1892 року, чинний зі змінами й доповненнями і в даний час). У континентальному європейському праві вона отримала поширення після Першої світової війни, а в англо-американському праві замість неї використовувалася правова конструкція «закритої компанії» (англ. closed corporation). Форма «обмеженого партнерства», що включає генерального партнера, який займається повсякденним управлінням компанією, і партнерів з обмеженою відповідальністю, виникла тільки в 1960-х рр. Товариство з обмеженою відповідальністю є однією з найпоширеніших організаційно-правових форм юридичної особи. Ця форма організації юридичних осіб широко використовується практично у всіх державах: нім. Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH) – в Німеччині; нід. Besloten Vennootschap (BV) – у Нідерландах; фр. Société à Responsabilité Limitée (S.A.R.L.) – у Франції; пол. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (Sp. z o.o.) – у Польщі. В модифікованому вигляді – англ. Limited Liability Partnership (LLP) – у Великобританії і англ. Limited Liability Company (LLC) – у США. На даний момент це найпоширеніша організаційно-правова форма комерційних організацій у світі. Ця обставина говорить про перевагу даної організаційно-правової форми для учасників підприємницької діяльності. Даний вид компаній – винахід, викликаний вимогами практики господарювання, що показала недостатню еластичність акціонерних корпорацій (з одного боку) і обмежені можливості повних товариств, що перешкоджали їх широкому поширенню, – з іншого.

Товариство командне – об'єднання двох або кількох осіб для здійснення підприємницької діяльності, в якій одні учасники (повне товариство) несуть відповідальність за всі справи товариства як своїм внеском, так і власним майном, а інші (командисти, або вкладники) – тільки за внеском.

Товарна маса – обсяг пропозиції на ринку різноманітних споживчих товарів.

Товарний знак – позначення, знак за яким товари та послуги одних осіб відрізняються від товарів та послуг інших осіб. Такими позначеннями можуть бути слова, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів. Є засобом індивідуалізації товарів та учасників господарського обігу й, із

законодавчої точки зору, є об'єктом права інтелектуальної власності, зокрема його деколи відносять до права промислової власності. У Цивільному кодексі України вживається термін «торговельна марка (знак для товарів і послуг)». Юридичні терміни «знак для товарів і послуг» та «торговельна марка» означають одне і те саме поняття і тому можуть вживатися як рівнозначні. Терміни «торгова марка», «торговий знак», «товарний знак» – не є юридичними, проте вживаються для позначення того ж самого поняття, що і «знак для товарів і послуг» та «торговельна марка». В засобах масової інформації як синонім терміну «знак для товарів і послуг» часто некоректно вживається термін «бренд». «Бренд» – це унікальна комбінація цінностей торгового знаку, за яку споживач сплачує додаткову вартість, або просто надає перевагу при покупці, часто викликає унікальні емоції. Різниця між торговою маркою і брендом: торгова марка – може мати високий товарообіг, а бренд – має мати високий прибуток. Поняття «бренд» і «брендинг» не є правовими поняттями.

Торговельний баланс – відображає співвідношення вартості експорту й імпорту країни за певний відрізок часу, як правило, за рік. До нього входить вартість товарів, проданих і куплених на умовах негайної оплати, поставлених у кредит, а також наданих безкоштовно у вигляді урядової допомоги або дарунку (за відрахування вартості безплатних товарів торговий баланс включається у платіжний баланс). Якщо вартість експорту перевищує вартість імпорту, то він є активним, а при зворотному співвідношенні – пасивним. Стан торгового балансу значною мірою визначає економічне становище країни. У разі збігу вартості експорту та імпорту створюється нетто-баланс. Та частина зовнішньої торгівлі, яка не оплачується в поточному році, входить у самостійний торговий баланс, який визначає співвідношення вимог і зобов'язань з експорту та імпорту, і в розрахунковий баланс. Найбільший дефіцит торгового балансу в 2010 році у світі мали США. Профіцит – Китай, Японія, Німеччина та Саудівська Аравія з Росією. Перші три країни забезпечують значне позитивне сальдо торгового балансу за рахунок розвитку наукомісткого висококонкурентного експорту – машинобудування, електроніки та ін. та зменшення енергоємності власних економік. Саудівська Аравія та Росія [3] забезпечують профіцит торгового балансу майже виключно за рахунок власних природних багатств (в основному мінералів – сирої нафти та природного газу) та їх експорту в розвинені економіки Заходу. Слід відзначити, що позитивне торгове сальдо в Україні зазвичай досягалось як правило не завдяки підвищенню конкурентоспроможності економіки, зменшенню її енергоємності – розвитку наукомістких галузей, а шляхом мінімізації купівельної спроможності власного населення – зростання бідності. Що мінімізувало попит на імпорт загального призначення. На Заході, що становить майже 60% світової економіки нестабільність на ринках зумовлювала пошук інвесторами "острівка стабільності" у світі. І деякі інвестори бачили Україну в цій ролі. Тому попри дефіцити у торговому балансі в Україну продовжувався потужний притік інвестицій із

економік Заходу. Національний Банк України, фактично перед самою кризою в Україні, був змушений ревальвувати національну валюту, з метою мінімізувати інфляцію, через зменшення емісії гривні, яка потрібна була для викупу валюти на міжбанківському валютному ринку. Ревальвація додатково негативно вплинула на український експорт.

Торговий дім – 1. тип зовнішньоторговельної організації, яка здійснює експортно-імпортні операції з широкої номенклатури товарів і послуг, організації міжнародної кооперації виробництва, науково-технічного співробітництва, що бере участь у кредитно-фінансових операціях та інших формах зовнішньоекономічних зв'язків. Торговий дім не окреслює свою діяльність у рамках якоїсь однієї товарної групи. Як правило, він реалізує цілий комплекс угод, пов'язаних з ефективністю, зацікавленістю партнерів, за взаємними розрахунками з одночасним використанням різних форм зовнішньоекономічних зв'язків. 2. тип великої торгової організації, найважливішими особливостями якої є активне проникнення у сферу виробництва товарів, організація кооперації виробництва й участь у кредитно-фінансових операціях. Торговий дім є особливою формою комерційно-посередницької діяльності і вільним асоціативним союзом однодумців на добровільній основі з включенням торгових, виробничих, транспортних, будівельних підприємств, а також банків і страхових компаній із метою максимального і якісного задоволення запитів клієнтів. Як правило, торгові доми створюються у формі акціонерних товариств.

Травмований на пожежі – особа, що зазнала тілесних або інших ушкоджень унаслідок впливу небезпечних факторів пожежі (її вторинних проявів), а також механічних порушень анатомічної цілісності організму, отриманих під час евакуації з місця пожежі та її гасіння, що підтверджено довідкою з лікувального закладу.

Транскордонний вплив аварії – шкода, заподіяна населенню та довкіллю однієї держави внаслідок аварії, яка сталася на території іншої держави.

Транснаціональна корпорація – це корпорація, що здійснює міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій та має прямий контроль над своїми закордонними філіями. ТНК – це міжнародні компанії. Вони міжнародні за характером своєї діяльності, оскільки володіють або контролюють виробництво продукції (або послуг) поза межами країни базування, в різних країнах світу, розташовуючи там свої філії, що функціонують відповідно до глобальної стратегії материнської компанії. Таким чином, «міжнародний підхід» ТНК визначається тією роллю, яку відіграють зарубіжні операції у всіх аспектах економічного життя цих компаній. Транснаціональна компанія (корпорація) або ж скорочено ТНК – компанія (корпорація), що володіє виробничими підрозділами в декількох країнах. За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональні корпорації (ТНК) – це «підприємства, що складаються з материнського підприємства та його

закордонних філіалів», при цьому ТНК можуть як набувати статусу корпорації, так і не мати цього статусу. ТНК створює систему міжнародного виробництва, розподілену між кількома країнами, але контрольовану з одного центру – материнської компанії. Країна базування – це країна, у якій розташована штаб-квартира материнської компанії ТНК. Наприклад, штаб-квартира корпорації «Nestlé» розміщується у швейцарському місті Вевей, отже її країною базування є Швейцарія. Країною базування корпорації «Toyota» є Японія, а корпорації Philips – Нідерланди. Приймаючі країни – це іноземні країни, в яких ТНК розміщує власні дочірні підприємства або філіали на основі здійснення прямих іноземних інвестицій. ТНК здійснюють свою діяльність, ґрунтуючись на кількох важливих принципах: здійснення прямих іноземних інвестицій з метою створення виробничих потужностей за кордоном; використання різних форм міжнародного поділу праці (предметна, подетальна, технологічна спеціалізація), яка дозволяє розміщувати різні ланки виробничого процесу у різних країнах світу; розробка, передача та використання передової технології у рамках замкнутої корпоративної структури, що дозволяє максимально ефективно використовувати витрати на дослідження і розробки; внутрішньокорпоративна торгівля, яка здійснюється між окремими підрозділами ТНК із застосуванням трансфертних цін. Трансфертні ціни встановлюються ТНК на рівні, що істотно відрізняється від ринкових цін, тобто є значно більшим або меншим за ціни на ті самі товари на світовому ринку; глобальний підхід до управління – оптимізація діяльності корпорації у цілому, а не окремих її складових. Цей принцип означає необхідність субсидувати розвиток окремих підрозділів з метою досягнення максимального прибутку у довгостроковому періоді. Кожна з 500 найбільших ТНК США має в середньому підприємства 11 галузей, а найбільш могутні охоплюють по 30–50 галузей. У групі з 100 провідних промислових фірм Великобританії багатогалузевими є 96, у Німеччині – 78, у Франції – 84, в Італії, – 90. Кількість і характер вхідних у ТНК підприємств визначається головним чином економічною доцільністю. ТНК часто діляться на три великі групи: горизонтально інтегровані ТНК – управляють підрозділами, розташованими в різних країнах, що виробляють однакові або подібні товари; вертикально інтегровані ТНК – управляють підрозділами в певній країні, які виробляють товари, що поставляються в їх підрозділи в інших країнах; роздільні ТНК – управляють підрозділами, розташованими в різних країнах, які вертикально або горизонтально не об'єднані.

Трансферт – 1. переказ іноземної валюти або золота з однієї країни в іншу; переказ грошей з однієї фінансової установи в іншу; наказ банку своєму кореспондентові (стороні в кореспондентському договорі банківських установ) видати зазначену суму грошей особі, вказаній у трансферті; 2. належно оформлене передання права володіння іменними цінними паперами однією особою іншій; 3. у бюджетній сфері – перерахування коштів у бюджеті нижчестоячого або вищестоячого рівня

за щоденними нормативами, які встановлюються у щорічному законі про державний бюджет (при перерахуванні коштів у державний бюджет), а трансферти іншим бюджетам перераховуються в порядку, визначеному Міністерством фінансів України; 4. у міжнародному публічному праві один із виняткових порядків набуття громадянства. Зокрема, при переході території від однієї держави до іншої громадянство мешканців території, що відходить, іде слідом за територією і таким чином автоматично набувається нове громадянство; 5. платежі (або передача майна, робіт чи послуг), замість яких платник безпосередньо не одержує товарів, робіт або послуг; 6. операція, під час якої одна інституційна одиниця надає іншій одиниці товар, послугу або актив, не отримуючи натомість будь-якого вартісного еквіваленту у вигляді іншого товару, послуги або активу.

Угода – дії громадян і організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав або обов'язків. Угоди можуть бути односторонніми і дво– чи багатосторонніми (договір). Дії як юридичні факти завжди мають вольовий характер і поділяються на правомірні й неправомірні. Угоди – це вольові і правомірні дії, безпосередньо спрямовані на досягнення правового результату, а саме: на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. В угоді виявляється воля її учасників, яка має пізнаватися іншими особами, а тому повинна бути виражена, виявлена зовні. Зовнішній вияв волі називається волевиявленням. Це – суть угоди. Без волевиявлення немає угоди. Іноді для укладення угоди, крім волевиявлення, необхідно вчинити фактичні дії. Наприклад, для укладення угод позики необхідні не лише взаємне волевиявлення позикодавця і позичальника, а й фактична передача майна, визначеного родовими ознаками. Угода умовна – угода, за якої один з учасників має право відмовитися від виконання своїх зобов'язань, сплативши другому певну премію. Ціль – обмежити втрати від коливань курсів під час термінових біржових операцій. Залежно від того, хто з учасників і як має право на зміну умов угоди, розрізняють: угоди з попередньою премією, угоди зі зворотною премією, опціон, стелаж. Угода – поняття, яке використовувалося у цивільному законодавстві України до прийняття у 2003 році нового Цивільного кодексу України. Наразі замість терміну «угода» використовується термін «правочин». Правочинам присвячена глава 16 Цивільного кодексу України. Так, нею визначено, що правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочини можуть бути односторонніми і та дво– чи багатосторонніми (договір). Дії як юридичні факти завжди мають вольовий характер і поділяються на правомірні й неправомірні. Угоди – (договори). Одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами. Дво– чи багатостороннім правочином є погоджена дія двох або більше сторін. Поняття договору є більш звуженим і входить до поняття «правочин». Регулюється главою 52 Цивільного кодексу України. Так, нею визначено, що договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну

або припинення цивільних прав та обов'язків. Договір є одностороннім, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони. Договір є двостороннім, якщо правами та обов'язками наділені обидві сторони договору. До договорів, що укладаються більш як двома сторонами (багатосторонні договори), застосовуються загальні положення про договір, якщо це вольові і правомірні дії, безпосередньо спрямовані на досягнення правового результату, а саме: на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. В угоді не суперечить багатосторонньому характеру цих договорів. Договір є відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору. Дії як юридичні факти завжди мають вольовий характер і поділяються на правомірні й неправомірні. Закон (ст. 205 Цивільного кодексу України) допускає різні форми зовнішнього вияву волі (волевиявлення): словами (усно), письмовим актом, поведінкою особи. В останньому випадку йдеться про конклюдентні дії (від лат. conclude – укладаю, роблю висновок), тобто дії, у яких втілюється воля особи укласти угоду.

У

Уповноважена особа банку – особа, яка на підставі статуту чи угоди має повноваження представляти банк та вчиняти від його імені певні дії, що мають юридичне значення.

Управління – 1. перетворення інформації про стан об'єкта в командну інформацію від суб'єкта. Це цілеспрямований програмований чи довільний вплив на об'єкти задля досягнення кінцевої мети за допомогою процесорів, явищ, процесів, коли є з ними взаємодія в режимі детермінованої чи довільної програми/регламенту. Управління проектом/об'єктом–системою, її компонентами та процесами, з метою підвищення ефективності функціонування систем відбувається ще на етапі системного проектування, створення / утворення, формування, розвитку, становлення, функціонування/життя системи. Ефективність управління визначається адекватністю дій управління що до об'єкта управління. Управління є першим етапом тактичного рівня в алгоритмі системно–організаційній діяльності. Управління є координуючим, адміністративним, виконавчим рівнем в тактиці. Стратегічне управління пов'язане з аналізом проблем, виявленням крайових умов задач, пошуку оптимальних моделей рішень, забезпечення виконавчими процесорами, ресурсами, програмою дій, в тому числі керівними процесорами чи кадровими управліннями для тактичного, виконавчого рівня проекту/об'єкта–системи. Ситуаційне управління – прийняття стратегічних рішень в міру виявлення потенційних проблем. Цільове управління – метод управлінської діяльності, оснований на виділенні найважливіших у даний період завдань, на здійснення яких спрямовуються головні зусилля керуючої організації; 2. управління (установа) – адміністративна установа або відділ якоїсь установи,

організації, що відає певною галуззю господарської, наукової, військової і т. ін. діяльності. Працівники такої установи або відділу. Управління відрізняється від менеджменту. Воно визначає, хто має повноваження приймати рішення. У свою чергу, менеджмент повинен забезпечувати щоденну реалізацію підходу до управління організацією; **3.** це процес впливу однієї особи на іншу відповідно до поставлених завдань. **4.** це складова частина функціонування систем організації різної природи: біологічних, технічних, соціально–економічних. У кожній з них існують об'єкти, які підпорядковують собі інші, а значить, і керують ними, змушують рухатися в певному напрямку, виконувати задані дії, організують їх діяльність в цілому.

Управління безпекою – процес здійснення впливу на показники безпеки і підтримання їх оптимальних значень за вибраними критеріями на всіх етапах життєвого циклу населення, соціальних, техногенних і природних об'єктів.

Управління бюджетними коштами – сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів.

Управління персоналом – це цілеспрямована діяльність керівного складу організації на розробку концепції, стратегій кадрової політики і методів управління людськими ресурсами. Це системний, планомірно організований вплив через систему взаємопов'язаних, організаційно економічних і соціальних заходів, спрямованих на створення умов нормального розвитку й використання потенціалу робочої сили на рівні підприємства. Планування, формування, перерозподіл і раціональне використання людських ресурсів є основним змістом управління персоналом. Концепція управління персоналом – система теоретично методологічних поглядів на розуміння та визначення суті, змісту, цілей, завдань, критеріїв, принципів і методів управління персоналом і розробка механізмів їх реалізації в умовах конкретної організації. Загальна концепція конкретизується через кадрову політику та кадрову роботу. Основна ціль управління персоналом: формування висококваліфікованого, відповідального за доручену справу персоналу з сучасним економічним мисленням та розвитком почуття професійної гордості; забезпечення соціальної ефективності колективу. Управління персоналом як цілісна система виконує такі функції: організаційну – планування потреб і джерел комплектування персоналу; соціально–економічну – забезпечення комплексу умов і факторів, спрямованих на раціональне закріплення й використання персоналу; відтворювальну – забезпечення розвитку персоналу. Отже, управління персоналом – це і наука, і мистецтво ефективного управління людьми в умовах їх професійної діяльності. Це

система принципів, методів і механізмів оптимального комплектування, розвитку й мотивації та раціонального використання персоналу. Управління персоналом повинно відповідати концепції розвитку підприємства, захищати інтереси працівників і забезпечувати дотримання законодавства про працю при формуванні, закріпленні (стабілізації) і використанні персоналу. Отже, завдання зводиться до: забезпечення підприємства в потрібній кількості й якості персоналу на поточний період і на перспективу; створення рівних можливостей ефективності праці та раціональної зайнятості працівників, стабільного і рівномірного завантаження протягом робочого періоду; задоволення розумних потреб персоналу; забезпечення відповідності трудового потенціалу працівника, його психофізіологічних даних до вимог робочого місця; максимальної можливості виконання різних операцій на робочому місці. Управління персоналом як система включає два блоки: організаційний і функціональний. До організаційного відносять: формування персоналу – це прогнозування структури, визначення потреб, залучення, підбір та розміщення персоналу й укладання договорів та контрактів; стабілізація персоналу – це формування банку даних з питань рівня кваліфікації, персональних умінь, бажань, результатів оцінки праці з метою визначення потенціалу кожного працівника для організації навчання, підвищення кваліфікації і закріплення чи звільнення працівників. Функціональний блок пов'язаний із: використанням персоналу, що включає професійно–кваліфікаційне і посадове переміщення працівників (управління кар'єрою), створення постійного складу персоналу та робочих місць, покращення морально–психологічного клімату в колективі. Управління персоналом повинно орієнтуватись на тенденції та плани розвитку організації, досягненні основних її цілей, то вимагає врахування таких аспектів: довгостроковий розвиток організації; забезпечення ринкової незалежності; одержання відповідних дивідендів; самофінансування розвитку підприємства; збереження фінансової рівноваги; закріплення досягнутого. Виходячи з цього, основним завданням управління персоналом є удосконалювати кадрову політику; використання і розвиток персоналу; вибір і реалізацію стилю управління людьми; організацію горизонтальної координації і кооперації; покращення організації робочих місць і умов праці; визнання особистих досягнень у праці; вибір системи оплати й стимулювання. Вибір стратегії управління персоналом визначається реальними умовами роботи підприємства, з врахуванням яких можна вибрати такі стратегії: стратегію економії затрат на персонал. Суть цієї стратегії полягає в тому, що при покращенні економічної кон'юнктури залучають додаткову кількість працівників і звільняють їх за умов її погіршення; стратегію узгодження прогнозів потреб персоналу з планами розвитку організації; стратегію забезпечення підприємства висококваліфікованим персоналом; стратегію додаткових вкладень не лише в підготовку і розвиток персоналу, а й у створення умов для раціонального його використання. Така стратегія характерна для

організації з високим рівнем нових напрямів науково–технічного прогресу, який ставить високі вимоги до якості персоналу. Управління персоналом ґрунтується на таких принципах: науковість, демократичний централізм, планомірність, єдність розпоряджень; поєднання одноосібного і колективного підходів, централізації та децентралізації, лінійного, функціонального і цільового управління; контроль за виконанням рішень. Управління персоналом є складним і складовим компонентом управління організацією. Складним тому, що люди за своїм характером відрізняються від інших ресурсів і вимагають особливих підходів і методів управління. Специфіка людських ресурсів виражається в тому, що, по–перше, люди наділені інтелектом, їх реакція на управління є емоційною, продуманою, а не механічною, а це означає, що процес взаємовідносин є двосторонній; по–друге, люди постійно удосконалюються і розвиваються; по–третє, відносини ґрунтуються на довготерміновій основі, оскільки трудове життя людини може продовжуватись протягом 30–50 років; і останнє, люди приходять в організацію усвідомлено, з певними цілями і мотивами. Управління персоналом уданий час повинно акцентувати увагу на таких позиціях: людина – джерело доходу; вся діяльність організації спрямована на досягнення економічних результатів і одержання прибутку; успішна робота можлива тільки при забезпеченні організації високопрофесійним штатом працівників, фірма цінна своїми людьми. На думку багатьох зарубіжних економістів, головним у роботі з людськими ресурсами є: – використання індивідуальних здібностей працівників відповідно до стратегічних цілей організації, в першу чергу, для оволодіння новою технікою й технологіями; – інтеграція бажань, потреб і мотивів працівників з інтересами фірми. Суть управління людськими ресурсами в забезпеченні досягнень цілей організації за рахунок комплектування її виробничим персоналом відповідної компетенції. Стратегія управління людськими ресурсами визначення шляхів розвитку необхідної компетенції всього персоналу і кожного її співробітника зокрема. Іншими словами, управління персоналом – це плани, що використовують можливості зовнішнього середовища для зміцнення і збереження конкурентоспроможності організації за допомогою своїх працівників. Управління людьми є основою управління організацією.

Управління ризиками – це частина діяльності керівника організації, спрямована на її економічний захист від небажаних свідомих або випадкових обставин, що завдають шкоду її діяльності. Мета управління ризиками – виявляти, аналізувати і впливати на всі ризики, з якими стикається організація, з позиції використання сприятливих можливостей для збільшення вартості її активів. З цією метою менеджер повинен проводити якісний і кількісний аналіз ризику, визначати його джерело фактор, імовірність та передбачати наслідки. Управління ризиком можна розглянути на методологічній основі процесу розробки і реалізації ризикових управлінських рішень. Сучасна економічна наука представляє ризик як вірогідну подію, в результаті настання якої можуть відбутися

позитивні, нейтральні або негативні наслідки. Якщо ризик припускає наявність як позитивних, так і негативних результатів, він відноситься до спекулятивних ризиків. Якщо ж наслідки негативні, або відсутні взагалі, такий ризик іменується чистим.

Управління ринком – процес впливу на ринок шляхом контролю, аналізу ринкових ситуацій та ін. Ринок є складним і багатограним. Ринок це найбільш поширена категорія в економічній теорії. Ринок є формою організації та функціонування економічних зв'язків суб'єктів господарювання на принципах вільної купівлі–продажу, а також суспільною формою функціонування економіки, яка забезпечує взаємодію виробництва і споживання через обмін із прямими і зворотними зв'язками.

Управління стратегічне – це процес оцінки зовнішнього середовища, формулювання організаційних цілей, ухвалення рішень, спрямованих на створення і утримання конкурентних переваг, здатних забезпечити бізнесу прибуток в довгостроковій перспективі. Стратегічне управління – це, перш за все, безперервний процес, а не одноразове зусилля із розробки стабільного стратегічного плану. Воно починається з оцінки ситуації зовні і всередині компанії, вироблення можливих напрямів застосування сил компанії, вибору якнайкращої з виявлених альтернатив і розробки детального тактичного плану, спрямованого на поетапне здійснення вибраної стратегії. Здійснення вибраної стратегії потребує постійного моніторингу змін навколишнього зовнішнього і внутрішнього середовища і відповідної до даних змін корекції самої стратегії. Стратегічне управління розглядає як об'єкт створення майбутнього потенціалу фірми на відміну від оперативного управління, орієнтованого на ефективне використання наявного потенціалу. Призначення стратегічного управління полягає в наступному: – встановленні й ранжируванні важливих довгострокових цілей підприємства, які відповідають вимогам розвитку економіки в цілому й інтересам цієї організаційної одиниці; – оцінці й критичному розгляду ймовірних шляхів досягнення встановлених цілей у передбачуваних зовнішніх і внутрішніх умовах функціонування фірми в даний період; – виборі й поступовій реалізації рішень, що забезпечують ефективну адаптацію діяльності фірми до несподіваних змін. Проблематика стратегічного управління тісно пов'язана з питаннями внутріфірмового планування, організації управління, виробничого, інвестиційного, інноваційного й фінансового менеджменту, маркетингу. Основними завданнями стратегічного управління є: 1. Формування стратегічних напрямків розвитку підприємства (тобто необхідно позначити мету й довгострокові перспективи розвитку). 2. Перетворення загальних стратегічних цілей у конкретні напрямки роботи. 3. Ефективна реалізація обраної стратегії. 4. Внесення коректив у стратегічні напрямки розвитку підприємства, у мету, у стратегію на основі оцінки проробленої роботи з урахуванням умов, що змінилися, нових можливостей. 5. Організаційне й інформаційне забезпечення систем стратегічного управління. 6. Вибір типу систем

стратегічного управління залежно від рівня нестабільності зовнішнього середовища.

Управлінське рішення – 1. результат аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування та вибору альтернативи з множини варіантів досягнення конкретної цілі системи менеджменту; 2. результат колективної творчої праці, який носить соціальний, суспільний характер; 3. творча, вольова дія суб'єкта управління на основі знання об'єктивних законів функціонування керівної системи та аналізу інформації про її функціонування, що містить вибір цілі, програми та способів діяльності колективу з вирішення проблеми або зміни цілі. Слід наголосити, що в законодавстві України також наявні два підходи до визначення поняття «управлінське рішення»: 1. директивний акт цілеспрямованого впливу на об'єкт управління, який характеризує конкретну управлінську ситуацію і містить заходи, програму досягнення мети; 2. процес цілеспрямованого впливу на об'єкт управління, викликаний конкретною ситуацією, який містить заходи та спосіб досягнення мети. Можна стверджувати, що поняття «управлінське рішення» має два значення (уявлення, представлення) та два денотати (реальних об'єкти). Але реальна цінність управлінського рішення є очевидною тільки після його здійснення. Для цього необхідно заручитися підтримкою всіх, хто причетний до виконання рішення, встановити зворотний зв'язок, тобто треба зіставляти результати виконання рішень на всіх наступних стадіях, мати дані про те, що змінилося з початком реалізації рішення, щоб вчасно скорегувати його, поки передбачуваному процесу не заподіяно значної шкоди. Управлінське рішення має реалізовуватися за конкретним алгоритмом, тобто логічною послідовністю дій для досягнення цілей.

Урбанізація – зосередження промисловості, інших галузей народного господарства та населення в містах і пов'язане з цим підвищення ролі міст у розвитку суспільства, розширення сфери так званого міського стилю життя з комунікаціями, доступом до культури, збільшенням густоти населення і контактів між людьми.

Установа бюджетна – це організація, створена органом державної влади для здійснення управлінських, соціально-культурних, науково-технічних або інших функцій некомерційного характеру, діяльність якої фінансується з державного бюджету або за визначених обставин із позабюджетного фонду на основі кошторису доходів і витрат. Згідно із статтею 2 Бюджетного Кодексу України, бюджетні установи – це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються з відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими. Отже виходячи з вищевизначеного до бюджетних установ відносяться: Верховна Рада; Адміністрація Президента; міністерства і відомства; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування (районні, районні у містах, міські,

селищні, сільські ради); державні установи і організації, що фінансуються виключно з бюджетів усіх рівнів.

Установчий договір – це угода (договір), яка укладається між двома або декількома засновниками щодо створення підприємства (фірми) певним шляхом. Суть установчого договору полягає в тому, що він є одним із різновидів згоди про спільну господарську діяльність з утворенням самостійної юридичної особи. В установчому договорі визначаються предмет угоди, назва та юридична адреса підприємства (фірми), статутний фонд, відповідальність засновників та інші умови функціонування підприємства (фірми). Зміст установчого договору – об'єднання майна (капіталів) і підприємницьких зусиль з метою отримання прибутку. Тому головним для установчого договору є окреслення всіх параметрів взаємовідносин між учасниками фірми, передусім майнового та організаційного характеру. Все це визначає відповідну структуру установчого договору, яка має такі розділи: 1. преамбулу; 2. предмет договору; 3. назву та місцезнаходження фірми; 4. загальні положення договору; 5. юридичний статус фірми; 6. статутний фонд і вклади учасників (засновників); 7. права та обов'язки учасників (засновників); 8. майно фірми. Розподіл прибутку; 9. порядок виходу зі складу учасників; 10. форс–мажор; 11. розв'язання суперечок; 12. умови припинення (розірвання) договору; 13. умови та строки набуття договором чинності; 14. інші умови. Установчий договір набирає чинності з моменту його підписання всіма засновниками (учасниками) фірми.

Утилізація об'єкта – остання стадія життєвого циклу об'єктів довгострокового використання, на який він виводиться з експлуатації та здійснюється його ліквідація.

Учасники банківської групи – банки, інші фінансові установи, компанії, для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, банківські холдингові компанії, компанії з надання допоміжних послуг, які мають спільного контролера.

Учасники банку – засновники банку, акціонери банку і пайовики кооперативного банку.

Ф

Фактори виробництва – ресурси, необхідні для виробництва товарів або послуг. Класичними факторами виробництва є робоча сила (всі розумові та фізичні здібності людей), земля (природні багатства), капітал (наявні, вироблені засоби виробництва, а також фінансовий капітал). Четвертим фактором вважається підприємництво, яке об'єднує попередні три фактори. Ресурси: капітальні, праця, природні, підприємницькі здібності. У вченнях класиків по–різному ставилися акценти на окремі фактори виробництва. Наприклад, в працях фізіократів та Франсуа Кене, як засновника цієї школи, земля (природа) була єдиним продуктивним фактором виробництва. Отже землевласники були єдиним продуктивним класом суспільства. Адам Сміт вважав працю та її поділ основним

продуктивним фактором виробництва, оскільки забезпечення товарами та послугами стало з часом кращим, проте, якість землі та клімат особливо не змінилися. Такий підхід пояснює також економічний ріст. Теорію щодо оцінки вартості продукту на основі праці розвинули пізніше Давид Рікардо та Карл Маркс. Капіталізм вважає капітал найважливішим фактором виробництва. Виробничі ресурси (чинники виробництва) – це все те, що необхідно для організації виробництва благ. Для того, щоб отримати певні блага необхідно організувати їх виробництво. У виробництві будуть задіяні виробничі ресурси. Виробництво в економічному розумінні – це спосіб поєднання виробничих ресурсів: землі, праці, капіталу, будівель, устаткування, обладнання – та їх узгодженого, цілеспрямованого використання, а також поєднання різних сфер, галузей, видів виробництва, що ґрунтується на суспільному поділі праці.

Факторинг – **1.** різновид торговельно–комісійної операції, що поєднується з кредитуванням обігового капіталу клієнта, включаючи інкасування дебіторської заборгованості клієнта, кредитування та гарантію від кредитних і валютних ринків. В основі факторингу лежить так зване дисконтування, купівля рахунків за умов негайної оплати близько 80 % вартості від фактурних поставок і виплати основної частини в чітко обумовлені терміни незалежно від надходжень; **2.** система фінансових послуг, пов'язана з фінансуванням окремих частин фонду обігових коштів. При цьому компанія (компанія–чинник), що фінансує, бере на себе вимоги компанії–клієнта (за визначену плату), що впливають із постачань їм товарів і послуг на адресу різних організацій. Розмір плати компанії–чиннику змінюється з урахуванням послуг, що виконуються нею компанії–клієнту. Ці послуги при стандартному факторингу можуть бути у веденні рахунків дебіторів, інкасових операцій, виробничих консультацій тощо. За рахунок використання системи факторинга фірма–клієнт після відвантаження своєї продукції замовнику, не чекаючи, коли той оплатить її, одержує оплату від компанії, що фінансує (по пред'явленні рахунків про відправлення готової продукції замовнику), а та, у свою чергу, за певний відсоток від цієї послуги стежить за тим, аби замовник протягом договірних термінів оплатив отриманий від фірми–клієнта товар. При стандартному факторингу компанія (компанія–чинник), що фінансує, бере на себе також ризик збитків за вимогами фірми–клієнта (ризик делькредере). При нестандартному факторингу компанія–чинник такого ризику на себе не бере.

Філія – це підрозділ юридичної особи, що розташована поза її місцезнаходженням та виробляє продукцію, виконує роботи або операції, надає послуги від імені юридичної особи, або здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи. Відокремлений підрозділ не є юридичною особою, а його керівник діє в будь–якому випадку від імені юридичної особи на підставі довіреності. Керівник відокремленого підрозділу може називатись як завгодно (директор, керуючий, голова, ректор, головний інженер тощо), однак діє від імені юридичної особи на

підставі довіреності. Юридична особа несе повну юридичну відповідальність за зобов'язання, що виникають з діяльності її відокремленого підрозділу.

Фінанси державні – сфера грошових відносин, що виникла у зв'язку з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту і частини національного багатства, пов'язана з формуванням фінансових ресурсів і підпорядкування держави й підприємств і використанням державних коштів на витрати з розширення виробництва, задоволення соціально–культурних потреб населення, оборони країни й державного управління. Державні фінанси функціонують на загальнодержавному, регіональному й місцевому рівнях і включають бюджет, позабюджетні фонди, державний кредит, фінанси державних і муніципальних підприємств.

Фінансова група – сукупність юридичних осіб, які діють як основні та дочірні товариства або повністю чи частково об'єднують свої матеріальні й нематеріальні активи (система участі) на основі угоди про створення фінансово–промислової групи з метою технологічної або економічної інтеграції для реалізації інтеграційних та інших проектів і програм, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності й розширення ринків збуту товарів і послуг, зростання ефективності виробництва, створення нових робочих місць. До складу ФПГ можуть входити комерційні й некомерційні організації, за винятком громадських і релігійних організацій. Обов'язковою є участь організацій, що діють у сфері виробництва товарів і послуг, а також банків та інших кредитних організацій.

Фінансова звітність – бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства. Фінансова звітність повинна задовольняти потреби тих користувачів, які не можуть вимагати звітів, складених з урахуванням їх конкретних інформаційних потреб. Публікація фінансової звітності обов'язкова в офіційних виданнях та тих, що прирівняних до них. Фінансова звітність включає в себе: баланс (звіт про фінансовий стан); звіт про фінансові результати підприємства (звіт про сукупний дохід); звіт про рух грошових коштів (за прямим або непрямим методом); звіт про власний капітал. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Баланс підприємства складається на кінець останнього дня звітного періоду. Проміжна (місячна, квартальна) звітність, яка охоплює певний період, складається наростаючим підсумком з початку звітного року.

Фінансова надійність страховика – це спроможність страховика виконати страхові зобов'язання, прийняті за договорами страхування та перестраховування у випадку впливу несприятливих чинників. Тому стійка

фінансова надійність страхових операцій дає змогу страховикові виконати усі зобов'язання за будь-яких несприятливих обставин. Існують законодавчі вимоги до власних коштів страховика, які мають бути сформовані за рахунок вкладів засновників і прибутку. Статутний фонд – головний елемент функціонування будь-якого суб'єкта господарської діяльності незалежно від форми власності. Він є сумою вкладів засновників для забезпечення життєдіяльності компанії. Порядок формування статутного фонду регулюється чинним законодавством та статутними документами. Основними вимогами до створення українських страхових компаній, як уже зазначалось, є наявність мінімального розміру статутного фонду – 1 млн євро для страховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя, а страховика, який займається страхуванням життя, – 1,5 млн євро за валютним обмінним курсом валюти України. Важливо, що 100 відсотків статутного фонду має бути внесено у грошовій формі, тобто являти собою ліквідні кошти для виконання зобов'язань перед страхувальниками у разі нестачі спеціальних коштів – страхових резервів. Страховик у ході діяльності повинен мати не тільки статутний фонд, а й значний обсяг власних коштів, вільних від зобов'язань. Такими коштами є гарантійний фонд та вільні резерви. До гарантійного фонду страховика належать спеціальні та резервні фонди, а також сума нерозподіленого прибутку. Вільні резерви – це частка власних коштів страховика, яка резервується з метою додаткового забезпечення фінансової надійності. Фінансова надійність страховика залежить від правильного розрахунку тарифних ставок, які є ціною за страхову послугу. Цей розрахунок не може бути зроблений без урахування збитковості страхової суми страховиком. Виходячи з обсягу та рівномірності розподілу ризику, частоти настання страхових випадків, обсягу доходу компанії на основі статистичних даних за кілька років страховиком розраховується тарифна ставка. Але не завжди об'єктивні виміри доступні страховику хоча б з тієї причини, що він не володіє потрібною інформацією. Тоді йому не залишається нічого іншого, як тільки покладатися на свій суб'єктивний погляд щодо вірогідності настання негативних подій і можливих збитків. За добровільними видами страхування страховик самостійно розраховує страхові тарифи і затверджує їх в уповноваженому органі зі страхової діяльності. Крім того, існує розвинута система знижок до базових тарифів, яка застосовується для поновлення договору страхування при закінченні його дії, та для корпоративних клієнтів. Також страховий ринок України характеризується демпінговими тенденціями та необґрунтованими низькими цінами на деякі види страхування. Відхилення страхового тарифу від об'єктивних обґрунтувань може призвести до зниження фінансової надійності страховика та невиконання страховиком своїх зобов'язань перед страхувальниками. Ще один критерій фінансової надійності страховика – достатність страхових резервів, які відображають обсяг страхових зобов'язань за укладеними договорами страхування. Розмір страхових резервів має бути адекватний прийнятим страховим

зобов'язанням. Виконання страхових зобов'язань в першу чергу має здійснюватися за рахунок коштів страхових резервів, а їх достатність обумовлено правильно визначеною тарифною ставкою. Акумуляовані у страхові резерви премії деякий час перебувають у розпорядженні страховика і можуть бути інвестовані з метою одержання додаткового доходу. Проте тимчасово вільні кошти страхових резервів, інвестовані страховиком, підлягають регулюванню з боку держави, бо вони є коштами страхувальників і мають бути повернуті їм при настанні страхової події. Активи страховика, сформовані за рахунок страхових резервів, є гарантією виконання його зобов'язань та повинні розміщуватися з метою забезпечення ліквідності, диверсифікації, надійності та прибутковості. Такі вимоги дають змогу забезпечити своєчасні і в повному обсязі страхові виплати. Крім того, при розміщенні тимчасово вільних коштів страхових резервів необхідно враховувати характер розподілу ризику; термін страхування; обсяг акумуляованих коштів; необхідність у інвестиційному доході.

Фінансова стабільність – стан фінансової системи, в якому вона здатна належним чином забезпечити можливість ефективно виконувати свої ключові функції, такі як фінансове посередництво та забезпечення здійснення платежів, і таким чином сприяти стійкому економічному зростанню, а також протистояти негативному впливу кризових явищ на економіку.

Фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.

Фінансові послуги – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості – гарантований державою в межах наявних бюджетних коштів рівень фінансового забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

Фінансування – забезпечення необхідними фінансовими ресурсами (грошима) підприємств, організацій, а також різних економічних програм і

видів економічної діяльності, будівництв і об'єктів, що будуються. Фінансування може здійснюватися з власних, внутрішніх джерел комерційних підприємств (організацій) і з державних джерел у вигляді асигнувань з коштів бюджетів (федерального, регіонального, місцевого), а також кредитних коштів, іноземної допомоги, внесків інших юридичних і фізичних осіб. Фінансування бізнесу – забезпечення наявним грошовим капіталом для використання в комерційних цілях. Потреби компанії в капіталі можуть бути короткостроковими і довгостроковими. Основні джерела короткострокового і довгострокового капіталу можуть бути підрозділені на внутрішні і зовнішні. До основних організацій, що можуть служити джерелом фінансування бізнесу відносяться комерційні банки, кредитні союзи, ощадно–позикові асоціації, факторингові компанії, облікові будинки, фінансові будинки (промислові банки) і інвестиційні банки. Велику частку цінних паперів, що котируються на ринку, тримають у себе в руках пенсійні фонди і страхові компанії. Фінансування бюджету – безповоротний та безоплатний відпуск коштів з державного та місцевих бюджетів на виконання загальнодержавних функцій і функцій муніципальних органів та забезпечення діяльності бюджетних установ та організацій. Кожне окреме бюджетне підприємство, організація або установа отримує асигнування лише з одного бюджету. Бюджетне фінансування – надання з бюджету у безповоротному порядку коштів на видатки, пов'язані зі здійсненням державних замовлень, виконанням державних програм, утриманням державних і комунальних установ та організацій. Бюджетне фінансування являє собою процес виділення, зарахування, розподілу та перерахування коштів на рахунки розпорядників коштів у межах, визначених кошторисами і затверджених у бюджеті. Ґрунтується на двох основних принципах: плановості виділення та цільовому характері використання коштів.

Фінансування бюджету – надходження та витрати бюджету, пов'язані із зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету.

Фінансування заходів у сфері цивільного захисту здійснюється за кошти Державного бюджету України, місцевих бюджетів, кошти суб'єктів господарювання, з інших, не заборонених законодавством, джерел.

Фіскальна політика – це регулювання доходів і витрат держави. Заходи фіскальної політики визначаються поставленою метою (боротьба з інфляцією, згладжування циклічних коливань економіки, зниження рівня безробіття). Держава регулює сукупний попит і реальний національний дохід за допомогою державних витрат, трансфертних виплат і оподаткування.

Фіскальні ризики – чинники (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції), що можуть призводити до зменшення надходжень бюджету та/або потребувати додаткових витрат бюджету, відповідно

спричинити збільшення дефіциту бюджету та державного (місцевого) боргу порівняно з плановими бюджетними показниками.

Фонд – неурядова неприбуткова структура, котра має свій засновницький фонд, та керується радою опікунів чи директорів, яка створена для служіння загальному добробуту. Фонди є основними інституціями на заході, через які приватні кошти та інші ресурси передаються громаді. Їх юридичний статус та значення для суспільства є різними в кожній країні. В Англії та Вельсі еквівалентом терміну «фонд» є термін «благодійна установа». Фонди відіграють важливу роль в таких країнах як: Сполучені Штати Америки, Німеччина, Нідерланди, Скандинавські країни, Іспанія та Італія. Для Франції та інших країн Європи їхнє значення менше. У деяких країнах їхня діяльність регулюється статутним правом, в інших – загальним правом або судом. У деяких країнах фонд не може бути створений без попереднього дозволу державних органів. Інша новітня назва – фундація.

Фонд амортизаційний – цільовий фонд накопичення фінансових коштів, який утворюється за рахунок амортизаційних відрахувань і призначається для відтворення основних фондів (устаткування, машин, будівель тощо), котрі в процесі виробництва піддаються фізичному та моральному зносу, через що втрачають частину споживчої вартості.

Фонд благодійний – благодійна організація, яка діє на підставі статуту, має учасників та управляється учасниками, які не зобов'язані передавати цій організації будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності. Благодійний фонд може бути створено одним чи кількома засновниками. Активи благодійного фонду можуть формуватися учасниками та/або іншими благодійниками.

Фонд інвестиційний – один з учасників фондового ринку. Інвестиційний фонд акумулює кошти інвесторів та передає їх в управління інвестиційному управляючому. Поряд із депозитами в банках, вклади в інвестиційних фондах є найпопулярнішими інструментами для збереження та примноження заощаджень приватних осіб. Інвестиційний фонд – це спосіб інвестування грошей для групи інвесторів за якого вартість інвестування цільових об'єктів розподіляється поміж всіх них. Такий фонд може мати за мету набагато ширше коло об'єктів для інвестування, ніж можуть собі дозволити окремі інвестори. Термінологія щодо інвестиційних фондів відрізняється у різних країнах, але в більшості випадків їх називають колективним інвестуванням, інвестиційними фондами, керованими фондами, взаємними фондами, або просто фондами (примітка: термін «взаємний фонд» має особливе значення у США). У всьому світі великі ринки мають розвинену інфраструктуру інвестиційних фондів, які складають велику частину від усього обсягу комерційної діяльності на фондових біржах. Інвестиційні фонди керуються широким діапазоном інвестиційних цілей, які можуть бути або спрямовані на специфічні географічні регіони (наприклад країни Європи що розвиваються), або такі що стосуються специфічних областей життєдіяльності (наприклад,

Інформаційні технології). Зазвичай, у тій чи іншій країні існує чітко виражена тенденція інвестувати значною мірою у свій власний ринок, тобто у національні компанії. Це зумовлено законодавчою базою, політикою країни, національною близькістю до об'єкта інвестування, а також зниженим ризиком щодо можливих валютних коливань. Ті чи інші інвестори під час обрання фонду для інвестування частіш за все керуються саме заявленими інвестиційними цілями, стратегією, історією минулих досягнень керівників фонду, а також іншими факторами, такими як, наприклад, винагорода керівництву фонду. Зазвичай інвестиційний фонд має у своєму складі: керівника фонду, або інвестиційного керівника, тобто особу, що здійснює інвестиційні рішення; адміністратора фонду, який керує комерційною діяльністю фонду, займається узгодженням тих чи інших питань між учасниками фонду, оцінює відповідність ринкової вартості тих чи інших цінних паперів їхній реальній вартості тощо; опікуна, що є відповідальною особою за всі наявні у фонді активи і що слідує за відповідністю діяльності фонду до законів та прийнятих правил; утримувачів акцій або паїв, що є власниками активів фонду та відповідних доходів; компанію, що займається маркетинговою діяльністю у пошуках покупців фонду. В Україні інвестиційні фонди зветься Інститути Спільного Інвестування (ІСІ). Інститут спільного інвестування (ІСІ) – це інвестиційний фонд, який провадить діяльність зі спільного інвестування – об'єднання (залучення) грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість. В Україні юридично активи Інститутів Спільного Інвестування мають контролюватися компаніями керування активами (ККА) (альтернативна назва компанія з управління активами (КУА)). В Україні діяльність ІСІ регулюється Законом України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)»[1]. Згідно з даними порталу Української Асоціації Інвестиційного Бізнесу (УАІБ), в Україні є більше 1000 інвестиційних фондів.

Фонд резервний – один із видів бюджетних резервів, кошти якого призначені для забезпечення невідкладних витрат на заходи, які не могли бути передбачені при затвердженні бюджетів або викликані надзвичайними обставинами (наприклад, стихійним лихом). Термін "Резервний фонд" багатозначний. Резервний фонд бюджету формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету. Резервний фонд бюджету не може перевищувати 1 відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Розподіл бюджетного призначення резервного фонду відповідного бюджету провадиться за рішенням Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради.

Фонд страховий – спеціальний фонд, створений для того, щоб убезпечити ризики певного кола осіб у певній галузі.

Фонди державного підприємства – це сукупність матеріальних і грошових ресурсів, цінних паперів, які створюються і використовуються у процесі його розширеного відтворення для забезпечення його життєдіяльності. До складу фондів підприємства входять основні та оборотні фонди, фонди обігу, резервні й страхові фонди, а також інші матеріальні цінності й фінансові ресурси. Отже, вони становлять матеріально-технічну базу й кошти, тобто майно державного підприємства. Підприємство самостійно здійснює права володіння, користування і розпорядження цим майном. Відповідно до Закону "Про підприємства", воно має право будинки, споруди, устаткування, транспортні засоби, інвентар, сировину та інші матеріальні цінності передавати, продавати, обмінювати, здавати в оренду, надавати безкоштовно у тимчасове користування або позику, а також списувати їх із балансу, якщо вони зношені або морально застаріли. Структура фондів відображає закон взаємозв'язку різних елементів, систему їх взаємодії у межах єдиного цілого. Основні фонди – це засоби праці, які багаторазово беруть участь у процесі виробництва, тривалий час зберігають повністю або частково свою натуральну форму, а їхня вартість переноситься на вироблений продукт частинами у процесі їхнього зношування. Перенесення це здійснюється шляхом амортизації й утворення амортизаційного фонду. Необхідно враховувати також фактор морального зношування, у зв'язку з чим засоби праці повинні бути замінені ще до їхнього фізичного зношування, оскільки відбувається безперервний процес створення нового, технічно досконалішого виробничого обладнання. Йдеться про будинки, споруди, виробниче обладнання, верстати і т.д., а також про інфраструктуру (виробничу, соціальну, екологічну).

Фондовіддача – це відношення вартості випущеної продукції у вартісному виразі до середньорічної вартості основних виробничих фондів. Вона виражає ефективність використання засобів праці, тобто показує, скільки виробляється готової продукції на одиницю основних виробничих фондів. Для характеристики повної фондівіддачі нерідко її розраховують як відношення валового продукту до всіх виробничих фондів. Для цього визначають середньорічну вартість основних і оборотних виробничих фондів (їхню загальну вартість на початок і кінець року ділять на 2, або їхню вартість по місяцях ділять на 12). В окремих випадках, коли випущена продукція (виконані роботи) є однорідними, фондівіддачу можна визначати і в натуральному виразі.

Фондосмність – це показник, який характеризує відношення середньорічної вартості основних виробничих фондів підприємства до обсягу виробленої продукції за один рік.

Форс-мажор (обставини непереборної сили) – обставини, що виникли внаслідок прийняття рішень законодавчого або нормативно-правового характеру, обов'язкових для суб'єктів у тому числі аграрного ринку згідно із законодавством, або ті, що виникли внаслідок стихійного лиха, у тому числі пожежі, повені, посухи, заморозків, граду, землетрусу, військових

дій або суспільних збурень, а також з інших обставин, які не могли бути керованими стороною договору (контракту), включаючи втрату врожаю або його частини внаслідок несприятливих погодних умов, раптового припинення поставки води, тепла, електроенергії, нафтопродуктів чи газу, не пов'язаного з несплатою їх вартості. Ознаками форс–мажорних обставин є такі: 1. вони не залежать від волі учасників цивільних (господарських) відносин; 2. мають надзвичайний характер; 3. є невідворотними; 4. унеможливають виконання зобов'язань за даних умов здійснення комерційної (господарської) діяльності. Здійснивши аналіз чинних правових актів, можна виявити такі тенденції: а) форс – мажорні обставини охоплюють явища природи, а також соціальні явища (дії людей); б) форс–мажорні обставини, як соціальні явища відмежовуються від явищ природи (обставин непереборної сили). При цьому в законодавстві обумовлені випадки, коли дія форс–мажорних обставин може мати тимчасовий характер. Наприклад, встановлення ембарго на поставку (ввіз та/або вивіз) певних товарів, яке згодом може бути скасовано. Але не всі обставини, які унеможливають виконання зобов'язань, можливо віднести до форс–мажору. Є також обставини, які відносяться до комерційного ризику і не можуть вважатися форс–мажором. Так, частиною 2 ст. 218 Господарського кодексу України встановлено, що обставинами непереборної сили не вважаються порушення зобов'язань контрагентами правопорушника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язань товарів, відсутність у боржника необхідних коштів.

Франчайзинг – особлива система відносин партнерства та бізнесу, за якої діють дві сторони: франчайзер – компанія, яка розвинула систему бізнесу і сприяє її поширенню, та франчайзі – самостійна фірма або підприємець, який веде справу з використанням відомої торгової марки франчайзера і має при цьому значні пільги.

Франшиза – 1. право користуватися торговельною маркою відомої фірми; 2. частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування 3. одна з форм участі страхувальників власними засобами в покритті збитків. Розрізняють умовну (інтегральну) та безумовну (ексцедентну) франшизи. Умовна франшиза звільняє страховика від відповідальності за збитки, які не перевищують встановленої франшизою межі, і зобов'язує його покривати збитки повністю, якщо їх розмір перевищує франшизу. Наприклад, якщо страхова сума становить 200 тис. грн, умовна франшиза – 20% від страхової суми, тобто 40 тис. грн, а збитки страхувальника становлять 38 тис. грн, то страховик звільняється від будь-якої компенсації збитків страхувальнику. Якщо ж збитки становлять 60 тис. грн, то страховик відшкодовує усі 60 тис. грн, не звільняючись від 40 тис, які в договорі було закріплено як умовну франшизу. Безумовна франшиза звільняє страховика від компенсації визначеної нею суми, незалежно від величини збитків. При безумовній франшизі страхове відшкодування завжди дорівнює різниці

між збитками та безумовною франшизою. Наприклад, якщо страхова сума дорівнює 100 тис. грн, безумовна франшиза – 10 тис. грн, то при збитках до 10 тис. грн страховик не відповідає перед страхувальником, а при збитках, що становлять, скажімо, 70 тис. грн, відшкодує тільки 60 тис. грн (70 тис. грн – 10 тис. грн). Таким чином, франшиза називається безумовною тому, що вона незалежно від обставин вилучається із зобов'язань страховика, і умовною, оскільки вилучається у випадку, коли збитки не перевищують встановленої величини франшизи. Франшиза може бути тимчасовою або діяти на весь строк дії договору страхування. Тимчасова франшиза – це франшиза, яка діє в певний проміжок часу. Наприклад, при страхуванні будинку від пожежі франшиза може встановлюватися на певний період, а саме на період високого ризику виникнення пожежі. Тимчасова франшиза позначається в одиницях вираховування часу. Якщо в договорі не визначений тип тимчасової франшизи (умовна або безумовна), то вона вважається умовною, тобто збитки, що виникли внаслідок дії застереженого обставини довше встановленого строку, підлягають відшкодуванню так, наче тимчасова франшиза була відсутня. Розмір франшизи визначається за узгодженням сторін, крім випадків, де франшиза обумовлена вимогами страхової компанії (наприклад, спеціальна програма, обумовлена законодавством франшиза або застосування франшизи у зв'язку з високим ступенем ризику). Тобто франшиза завжди зазначається в договорі або правилах страхування.

Фрахт – у торговому мореплаванні обумовлена договором або законом плата за перевезення вантажу або за надання судна в користування за договором тайм-чартера або бербоут-чартера. Сплачуються перевізникові відправником вантажу або фрахтувальником. Розмір фрахту встановлюється угодою сторін. За відсутності угоди сторін розмір фрахту обчислюється виходячи із ставок, які використовуються в місці завантаження вантажу й під час завантаження вантажу. У разі, якщо вантаж поставлений на судно в більшій кількості, ніж передбачено договором, розмір фрахту відповідно збільшується.

Функції податків – це проявлення його сутності в дії, спосіб вираження його властивостей. Функції податків, що визначають їхню сутність, є похідними від функцій фінансів і виконують такі самі завдання, але у вузких межах. Виходячи з цього, функції податків можна згрупувати в два блоки: основні та додаткові. Група основних функцій включає сутнісну функцію податку (фіскальну) і дві загальнофінансові (регулюючу та контрольну). Саме на базі цих функцій будується податковий механізм, і, діючи спільно, вони утворюють цілісний комплекс. Додаткові функції деталізують головні цілі, реалізовані через підсистему основних функцій. Крім того, якщо основні функції обов'язкові для всіх видів податків, то додаткові мають відтінок факультативності й не обов'язково представлені у всіх податках. Основні функції податку. 1. Найважливішою функцією податків є фіскальна (лат. *fiscus* – державна скарбниця). Відповідно до цієї

функції податки виконують своє основне призначення – насичення доходної частини бюджету, доходів держави для задоволення потреб суспільства. У період становлення буржуазної держави цю спрямованість податків вважали єдиною. Однак до кінця XIX ст. з'явилася нова концепція: податки розглядали як соціальний регулятор, знаряддя реформ, а вже до кінця 30–х рр. XX ст. – вже і як засіб регулювання економіки, забезпечення стабільного економічного зростання.

2. Регулююча функція слугує своєрідним доповненням попередньої і стосується як регулювання виробництва, так і регулювання споживання (наприклад непрямі податки). При цьому регулюючий механізм існує об'єктивно і вплив на платників здійснюється незалежно від волі держави. Дуже часто під регулюючою функцією розуміють лише надання пільг окремим виробникам чи галузям. Однак податкове регулювання – складніший механізм, що враховує не тільки податковий тиск, а й перспективи того чи іншого виду діяльності, рівні прибутковості і т. ін.

3. Контрольна функція реалізується в ході оподаткування при регламентації державою фінансово–господарської діяльності підприємств і організацій, одержанні доходів громадянами, використанні ними майна. З допомогою цієї функції оцінюють раціональність, збалансованість податкової системи, кожного важеля окремо, перевіряють, наскільки податки відповідають реалізації мети у сформованих умовах. Додаткові функції податку утворюють підсистему, що охоплює кілька видів функцій.

1. Розподільна функція являє собою своєрідне відображення фіскальної: наповнити скарбницю, щоб потім розподілити отримані кошти. Але на стадії розподілу ця функція дуже тісно переплітається з регулюючою, і в одній дії можуть виявлятися обидві функції. Наприклад, непрямі податки, регулюючи споживання, створюють основи для перерозподілу коштів одних платників на користь інших (акцизи на делікатесні види продуктів і т. ін.). Це дозволяє говорити про існування первинного і вторинного розподілу (перерозподілу) за рахунок податків.

2. Стимулююча (дестимулююча) функція створює орієнтири для розвитку або згортання виробничої діяльності. Як і регулююча, вона може бути пов'язана із застосуванням механізму пільг, зміною об'єкта оподаткування, зменшенням оподаткованої бази. Іноді цю функцію розглядають як підвид регулюючої.

3. Накопичувальна функція являє собою своєрідне узагальнення всіх попередніх функцій і головну – з позицій реалізації цілей держави в податковій системі. Найбільш узагальнюючою функцією податків, з якою пов'язані їх виникнення і розвиток, є фіскальна. Але це тільки на перший погляд. Вона має тимчасовий характер, виступає як етапне, реалізуюче насичення бюджету на певний період. Кінцева мета податків – не тільки сформувати бюджет, а й сформувати мету, інтереси в розподілі цих коштів і інших коштів платників, тобто створити умови для нагромадження як юридичними, так і фізичними особами. У цьому разі йдеться про активне нагромадження, що полягало б у збільшенні потужностей, розвитку виробництва тощо. Здійснити це можна шляхом диференціації або зниження майнових

податків, надання пільг при цільовому використанні коштів. Ця функція дуже тісно пов'язана зі стимулюючою, але є більш глобальною й узагальнюючою. Крім того, якщо стимулююча функція пов'язана з процесом, діяльністю платників, то накопичувальна орієнтована на кінцевий результат, визначає мету діяльності і має більш статичний характер.

Функції фінансів – 1. розподільча функція полягає у розподілі фінансових ресурсів між регіонами, галузями, різними напрямками видатків підприємств та організацій. За допомогою цієї функції здійснюється розподіл валового внутрішнього продукту, національного доходу, грошової виручки підприємств та організацій; **2.** регулююча функція переважно реалізується тоді, коли потрібно внести відповідні зміни до розподілу грошових ресурсів. Іноді вона набуває характеру коригування розподілу доходів. Наприклад, надання додаткових коштів регіонам для ліквідації наслідків стихійних лих, подолання диспропорційності в розвитку економіки, ліквідація відставання окремих галузей, реалізація пріоритетних напрямів економічного розвитку. В інших випадках регулювання здійснюється для забезпечення стабілізації економіки, усунення кризових явищ. У ролі фінансових регуляторів виступають: індексація доходів населення, переоцінка основних фондів внаслідок їх морального зношення, фінансовий захист підприємств від конкуренції; **3.** контролююча функція полягає в тому, що за допомогою фінансів можна перевірити стан розвитку народного господарства, ефективність діяльності підприємств, використання грошових ресурсів. Виконання цієї функції дає можливість здійснювати господарську діяльність згідно з вимогами чинного законодавства; **4.** стимулююча функція реалізується через використання податкових пільг, зниження податкових ставок, звільнення від податків, обмеження податкової бази. Об'єктом податкових пільг є інвестиції для розвитку спеціальних економічних зон, деякі пріоритетні галузі виробництва, засоби підвищення конкурентоспроможності робочої сили. Фінансові стимули використовуються також для зміцнення договірної дисципліни (штрафи, санкції) та для стимулювання господарської ініціативи регіональної та місцевої влади.

Х

Хеджування – засіб зменшення ризику шляхом укладання протилежної угоди. Форма страхування вартості товару або прибутку, валютного ризику при здійсненні ф'ючерсних угод у банківській, страховій, біржовій та комерційній практиці. Учасники угоди мають можливість застерегтись, знизити ступінь фінансового ризику, пов'язаного з можливою зміною кон'юнктури ринку, попиту чи рівня цін впродовж виконання умов угоди. Найефективнішим методом мінімізації ризиків є хеджування. Його можна визначити як сукупність дій та засобів, спрямованих на усунення ризиків або їх утримання на прийнятному рівні та отримання прибутку. Хеджування являє собою систему економічних

відносин учасників фінансового ринку, які пов'язані зі зниженням кредитних та цінових ризиків і досягаються за рахунок одночасності та протилежного спрямування торгових угод на строковому ринку і ринку реального товару. Інструментом хеджування є інструменти строкового ринку (деривативи) – форвардні контракти, опціони та ф'ючерсні контракти. Деривативи – це стандартний документ, що засвідчує право придбати або продати базовий актив на визначених ним умовах у майбутньому. В міжнародній практиці строкового ринку деривативами є форвардні контракти, ф'ючерсні контракти та опціони, що і покладено в основу законодавчого регулювання випуску та обігу деривативів в нашій країні. Хеджування – дуже багатопланове за своїм змістом. Це дозволяє максимально ефективно використовувати всі наявні інструменти та його види залежно від цілей, умов та потреб. За технікою здійснення хеджування може бути коротким та довгим. Коротке хеджування – продаж строкових контрактів, а довге – купівля строкових контрактів. Техніка довгого хеджування дає можливість негативних коливань ціни активу. Коротке хеджування сприяє забезпеченню ціни продажу базового активу, який є у власності продавця. При визначенні механізму хеджування значний інтерес викликає вибір оптимальних інструментів хеджування. При вирішенні цього питання правильніше виходити з головної мети користування обраним інструментом та враховувати вплив двох факторів: майбутніх намірів хеджера та виду ризику. Мотиви хеджерів можуть істотно відрізнятись. Частина їх вважає за краще цілком хеджувати касову позицію від будь-якого ризику і тому підтримує строкову позицію протягом всього строку дії касової. Інші ж вдаються до допомоги строкових контрактів лише у разі очікування сильних коливань ринку, що спричиняються зовнішніми причинами. У подібних випадках період дії строкової позиції виявляється значно меншим, ніж у касової позиції, та після стабілізації ситуації на ринку строкові позиції ліквідуються. Щодо врахування виду ризику, то лише знаючи джерело походження і вид ризику, який виник від використання активу, можна вирішувати питання про відповідні до цього ризику методи та інструменти страхування. Крім цих факторів, існує низка інших факторів, що відіграють важливу роль при виборі інструментів хеджування, такі як особливості хеджованого активу, оцінка товарних позицій, ретельний аналіз діяльності, порядку розрахунків та ціноутворення, що дасть можливість виявити, на яких етапах виникають ризики, ступінь їх можливого негативного впливу на кінцеві результати діяльності. Важливим елементом є врахування ліквідності вибраного інструменту, тобто слід вибирати інструмент не тільки зручний для хеджування, а й достатньо ліквідний відповідно до поточних ринкових умов. Хеджування привело до появи компаній, які називаються хедж фонди.

Холдинг – сукупність материнської компанії та контрольованих нею дочірніх компаній. Крім простих холдингів, що являють собою материнське товариство і одне або декілька контрольованих ним дочірніх

товариств (про яких говорять, що вони у відношенні один до одного є «сестринськими» компаніями) існують і складніші холдингові структури, в яких дочірні товариства самі виступають в якості материнських компаній стосовно інших компаній. При цьому материнська компанія, що стоїть на чолі всієї структури холдингу, іменується холдинговою компанією. Контроль материнської компанії за своїми дочірніми товариствами здійснюється як за допомогою домінуючої участі в їхньому статутному капіталі, так і за допомогою визначення їхньої господарської діяльності (наприклад, виконуючи функції їхнього одноосібного виконавчого органу), так і іншим чином, передбаченим законодавством.

Ц

Цедент – сторона, що передає ризик у перестраховування. При цьому перестраховувальник – це або страховик, що прийняв на себе ризик за оригінальним договором страхування або співстрахування (страховому полісу) і передає його в перестраховування, або ретроцедент – якщо сам прийняв ризик у перестраховування і частково передає його іншому перестраховику (ретроцесіонеру) у ретроцесію (тобто подальше перестраховування).

Централізоване управління – процес, при якому глобальні команди, сигнали, що управляють, формуються в єдиному центрі управління і передаються з нього численним об'єктам управління. Така форма організації управління найчастіше використовується невеликими компаніями, що випускають один вид продукції або продукцію однієї галузі, технологічний процес якої тісно пов'язаний, працюючими переважно в добувних галузях промисловості підприємствами і що орієнтуються на місцевий або національний ринок. Ознаки централізованої форми управління: 1) функціональні підрозділи важливіші, ніж виробничі відділення; 2) є велике число функціональних служб (відділів); 3) дослідницькі підрозділи розташовані в центральному апараті материнської компанії; 4) функціональні відділи центрального апарату материнської компанії виконують функціональний контроль над відділеннями по продукту, виробничими підприємствами і збутовими підрозділами. Рівень централізації тим нижчим, чим більше рішень приймається безпосередньо на робочих місцях, які негайно виконуються і носять вузький, спеціальний характер. Централізація характеризується відсутністю передачі повноважень, що призводить до зниження оперативності в ухваленні рішень. Переваги централізованого управління: 1) ліквідація можливого дублювання різних заходів; 2) можливість приведення до єдиного стандарту усіх операцій у рамках організації; 3) кращий контроль за діяльністю організації; 4) ефективніше використання кадрів, устаткування, виробничих площ. Недоліки централізованого управління: 1) зволікання в ухваленні рішень; 2) рішення приймаються тими, хто погано ознайомлений з реальною ситуацією на виробництві; 3) зростання бюрократизму, накопичення термінових для вирішення питань, збільшення документації.

Цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період.

Цикл виробничий – календарний проміжок часу з моменту запуску сировини, матеріалів у виробництво до повного виготовлення готової продукції або період від початку до закінчення якогось виробничого процесу. Тривалість виробничого циклу розраховується в одиницях календарного часу (години, дні, місяці). Виробничий цикл як відрізок часу починається з моменту початку виробничого процесу і закінчується моментом виходу готового виробу або партії деталей, складальної одиниці. Так, для простого процесу виробничий цикл починається з запуску у виробництво заготовки (партії заготовок) і закінчується випуском готової деталі (партії деталей). Виробничий цикл складного процесу складається із сукупності простих процесів і починається з запуску у виробництво першої заготовки деталі, а закінчується випуском готового виробу або складальної одиниці. Важливими складовими виробничого циклу є технологічний і операційний цикли, кожний з яких має свої особливості. Операційний цикл являє собою час виконання однієї операції, протягом якого виготовляється одна деталь, партія деталей або кілька різних деталей. Під технологічним циклом розуміється час виконання технологічних операцій у виробничому циклі. Виробничий цикл виготовлення всіх видів продукції (від виготовлення заготовок, деталей до складання виробів) використовується при: розробленні виробничих програм підприємства та його підрозділів; визначенні нормальних розмірів незавершеного виробництва, побудові графіків матеріального забезпечення виробництва; оперативній підготовці виробництва; установленні термінів запуску деталей у виробництво, виходячи з термінів випуску готової продукції; випередженні в роботі цехів (дільниць), а також для здійснення контролю за діяльністю виробничих підрозділів. Таким чином, основою організації виробничого процесу в часі є виробничий цикл. Тривалість виробничого циклу залежить від: трудомісткості виготовлення готового виробу, що визначається технічно обґрунтованими нормами часу; часу виконання допоміжних операцій; часу природних процесів; тривалості перерв у виробничому процесі; кількості предметів праці, які одночасно запускаються у виробництво (розміру партії); виду руху оброблюваного предмета по операціях виробничого процесу.

Цикли економічні – періодичне повторення протягом років піднесення і спаду в економіці. Складається з таких фаз: криза, депресія, поживавлення, піднесення. Криза (спад) – завершує попередній періодичний цикл і є початком наступного. Характеризується: труднощами збуту виробленої продукції, скороченням виробництва, зростанням попиту на ліквідність (готівку), збільшенням ставки позичкового відсотка. Паніка на ринку цінних паперів, курс акцій швидко падає. Закриваються і

банкрутують фірми, передусім дрібні. Спад (рецесія) характеризується скороченням обсягів виробництва і зниженням ділової і інвестиційної активності. Внаслідок цього зростає безробіття. Офіційно фазою економічного спаду, або рецесією, вважають падіння ділової активності, що триває понад три місяці поспіль. Депресія – фаза циклу, якій властивий застій виробництва. Відтворення – просте. Національний продукт уже не зменшується, але більше не зростає, відсоткова ставка падає до свого мінімального значення. Зростає сукупний попит і готуються умови до пожвавлення виробництва і комерційної діяльності. Пожвавлення – спостерігається ріст ділової активності, що супроводжується зростанням промислового виробництва та інвестицій, помітним скороченням безробіття, підвищенням особистих доходів і прибутків корпорацій; Нарощування інвестицій, що пожвавлює попит – спочатку на капітальні блага, а потім і на споживчі, адже зростає зайнятість. Найяскравішою ознакою пожвавлення є збільшення платоспроможного попиту. Тому для виходу із застою стану застосовується стимулювання попиту. Обсяг виробництва досягає попереднього найвищого рівня, і економіка вступає у фазу піднесення. Піднесення (зростання) – фаза циклу, коли обсяг виробництва перевищує обсяг найбільшого піднесення попереднього циклу і зростає найвищими темпами. Розпочинається справжній економічний бум, швидке економічне зростання, яке уже готує ґрунт для наступного спаду і нового економічного циклу. Зміна економічної кон'юнктури відбувається як результат порушення деяких аспектів рівноваги: не стабільна політична ситуація держави; відкриття нових корисних копалин; надходження іноземних інвестицій; високий розвиток науково–технічного прогресу.

Ціна демпінгова – штучно занижена ціна, менша за середні роздрібні ціни, а іноді й нижча за собівартість (витрат виробництва та обігу), за якою продається товар на зовнішньому і внутрішньому ринках. Д.ц. вводяться з метою проникнення на ринок, завоювання місця на ньому, витіснення конкурентів. Демпінг здійснюється державою і компаніями з метою покриття у майбутньому поточних збитків, коли завдяки його застосуванню буде досягнуто стійке становище на ринку. Однак часто і фірми, й держава використовують демпінг як разовий захід швидкого одержання необхідних коштів, валюти. У ряді країн здійснюється протистояння демпінгу шляхом застосування антидемпінгових законів, встановлення спеціального протидемпінгового мита.

Ціна комерційна – ціна на предмети споживання, що реалізуються в комерційних магазинах. Комерційна ціна, на відміну від ціни виробника, яка є грошовим вираженням вартості інформаційної продукції в сумі собівартості виробництва продукції і бажаного або реального прибутку від її реалізації (продажу), – це ціна інформаційного продукту на ринку інформації та ціна, за якою її купує споживач. Визначення як ціни виробника, так і комерційної, називається ціноутворенням.

Цінова дискримінація – встановлення виробником різних цін на продукцію за умови однакових витрат виробництва і якості продукції. Умови існування цінової дискримінації наявність ринкової влади з боку виробника, що дає можливість впливати на попит; можливість класифікувати споживачів; неможливість продажу товару одній групі іншій. Цінова дискримінація – це продаж однакового товару за різними цінами різним споживачам. Щоб фірма–монополіст могла проводити цінову дискримінацію, ринок повинен відповідати таким умовам: продавець повинен бути в змозі розділити покупців на групи, виходячи з урахування еластичності попиту на блага. Для тих покупців, попит яких має високу нееластичність, буде встановлена висока ціна, а тим, чий попит еластичний – нижча; блага не можуть перепродуватися покупцями (або продавцями) одного ринку покупцям (або продавцям) іншого ринку, оскільки вільне переміщення благ із “дешевого” ринку на “дорогий” призведе до виникнення єдиної ціни, що обумовить неможливість цінової дискримінації. Розрізняють такі види цінової дискримінації: просторова (продаж у місті та селі, місця в театрі); часова (ціни на денні та вечірні сеанси, телефонні тарифи); по доходах споживачів (послуги для багатих і бідних); по обсягу споживання блага (мінімально необхідна кількість та надлишок); по соціальному статусу споживача (проїзні квитки). При ціновій дискримінації чистий монополіст одержує більший дохід, а отже, більший прибуток. Поняття цінової дискримінації ввів в економічну науку в першій третині ХХ ст. А.Пігу, але саме явище було відоме й раніше. Диференціювання цін – спосіб визначення змінюваних цін, які споживач готовий заплатити. Його бажання платити залежить своєю чергою від структури відповідних потреб і породжуваного ними попиту. А.Пігу розрізняв три види (або ступені) цінової дискримінації. Цінова дискримінація першого ступеня (бездоганна дискримінація) спостерігається в тому випадку, коли на кожну одиницю блага встановлюється ціна, що дорівнює його ціні попиту, тому ціни продажу блага для всіх покупців різні. Оскільки монополіст не може мати повну інформацію про функції попиту всіх можливих покупців свого блага, то цей вид цінової дискримінації у чистому вигляді не можливий. Певне наближення до чистої цінової дискримінації можливе при незначній кількості покупців, коли кожна одиниця блага випускається на замовлення конкретних споживачів. Розглянемо простий приклад. Монополіст може продати 4 одиниці продукції по 30 грн за штуку. Дохід його становитиме: $4 \cdot 30 = 120$ грн. Якщо монополіст вдасться до дискримінації, то він може продати першу одиницю продукції за 50 грн, другу – за 45 грн, третю – за 35 грн та четверту – за 30 грн. В цьому випадку його дохід становитиме: $50 + 45 + 35 + 30 = 160$ грн, тобто дохід більший. Цінова дискримінація другого ступеня має місце, коли ціни блага однакові для всіх покупців, однак розрізняються в залежності від обсягу купівель. При цьому виді цінової дискримінації блага групуються в певні партії, на кожну з яких встановлюються різні ціни. Цінова дискримінація другого ступеня нерідко

виступає у формі цінового дисконту або знижок (на обсяг поставок; кумулятивні знижки – сезонний квиток на залізничній дорозі; дискримінація в часі – різні ціни на ранкові, денні, вечірні сеанси в кіно; стягування абонементної плати в поєднанні з пропорційною оплатою обсягу придбаного блага). Цінова дискримінація третього ступеня припускає, що різним особам блага продається за різними цінами, але кожна одиниця блага, придбана конкретним покупцем, оплачується ним за однаковою ціною. Якщо при ціновій дискримінації перших двох ступенів передбачалося розподіл благ на групи, то в основі цінової дискримінації третього ступеня передбачається розподіл самих покупців на групи або ринки, де встановлюються свої ціни продажу. Фірми–монополісти систематизують споживачів за перевагами, доходами, віком, місцем проживання, характером роботи і продають свої блага відповідно до цієї градації.

Цінова стабільність – збереження купівельної спроможності національної валюти шляхом підтримання у середньостроковій перспективі (від 3 до 5 років) низьких, стабільних темпів інфляції, що вимірюються індексом споживчих цін.

Цінове лідерство – позиція фірми на ринку, що дає їй можливість продавати свою продукцію за високими цінами завдяки високій якості продукції та обслуговування споживачів.

Ціноутворення – процес встановлення і розробки ціни на товари та послуги (цінності). Базується на попиті, вартості, пропозиції, товарно–грошовому обігу. Витратне ціноутворення – ціноутворення, при якому в основу формування ціни закладають витрати виробництва та обігу. Кероване ціноутворення – становище в економіці, при якому ціни на окремі товари і послуги (цінності) визначаються урядовими органами, офіційними або неофіційними об'єднаннями постачальників, а також торговельними асоціаціями на основі ринкових механізмів. Пікове ціноутворення – встановлення ціни за використання споруд і обладнання або за товар і послугу (цінності) на вищому рівні, коли попит на них вищий, і на нижчому, коли попит нижчий. Ринкове ціноутворення – ціноутворення на основі взаємодії попиту та пропозиції. Централізоване державне ціноутворення – ціноутворення на основі призначення цін державними органами. Цільове ціноутворення – метод встановлення цін, при якому вони формуються таким чином, щоб одержати бажаний або якомога більший рівень доходу на вкладений капітал. Установлення цін у межах товарного асортименту – установлення цінового інтервалу між товарами (цінностями), що входять до асортиментної групи, з огляду на різницю в їхній собівартості, на оцінку споживачами їхніх властивостей, а також на ціни конкурентів.

Ч

Чартер – 1. договір фрахтування, який укладається між судовласником та фрахтівником. Може діяти на один і на кілька рейсів

або на певний період; 2. наймання транспорту для особистих цілей; charter night – чартерний рейс. Політ на літаку, найнятому для нього.

Чистий економічний прибуток – це те, що залишається після вирахування всіх економічних витрат – явних і неявних витрат на заробітну плату, ренту і позичковий відсоток, і, крім того, нормального прибутку – із загального доходу підприємства. Економічний прибуток може бути або додатним, або від'ємним (збитки). Отже, визначення прибутку, сформульовані економістом і бухгалтером, збігаються лише в тому випадку, коли бухгалтер включає як явні, так і неявні витрати в сукупні витрати. Економічний прибуток – лише залишок від загального доходу після вирахування всіх витрат. Економіст розглядає прибуток як винагороду за підприємницький талант, основні параметри якого були розкриті у першій частині. Там було показано, що частина підприємницького доходу називається нормальним прибутком. Це той мінімальний дохід, що необхідний для утримання підприємця в якійсь певній сфері виробництва. За визначенням, виплата такого нормального прибутку належить до витрат. Однак відомо, що загальний дохід підприємства може перевищувати його загальні витрати (явні та неявні, включаючи нормальний прибуток). Це перевищення, або надлишок, доходу і є економічний, або чистий, прибуток. Саме цей залишок – який не є витратами, оскільки він перевищує нормальний прибуток, необхідний для утримання підприємця в галузі, – дістається підприємцю. В економічній літературі зустрічаються найрізноманітніші трактування економічного прибутку. Пояснення більшості економістів зводяться до того, що цей надлишок утворюється в результаті ризику підприємця, що функціонує в динамічній і, відповідно, невизначеній ситуації, або займається інноваційною діяльністю, а також завдяки можливому заволодінню монопольною владою. Відомо, що представники марксистської економічної теорії всі види прибутку підприємців, які використовують найману робочу силу, розглядають як результат безплатного привласнення чужої праці (експлуатації). Припускається, що в умовах конкурентної, статичної економіки чистий прибуток дорівнює нулю. Під статичною економікою розуміється економіка, в якій всі основні дані – пропозиція ресурсів, технічні знання і смаки споживачів – постійні та незмінні. Статична економіка – це економіка, що не піддається змінам, в якій всі показники затрат і дані про пропозицію ресурсів, з одного боку, а також дані про попит і дохід – з іншого, постійні. За заданого статичного характеру цих даних економічне майбутнє цілком піддається передбаченню, тобто економічної невизначеності немає. Наслідки політики щодо цін і виробництва цілком передбачливі. Більше того, статичний характер такого суспільства перешкоджає будь-якому виду інноваційної зміни. В умовах чистої конкуренції будь-який чистий прибуток (додатний чи від'ємний), який міг би існувати спочатку в різних галузях, зникатиме із збільшенням чи зменшенням підприємств у довгостроковому періоді. Тому витрати – як явні, так і неявні – будуть

повністю відшкодовуватися в довгостроковому періоді, не залишаючи ніякого залишку у вигляді чистого прибутку. Економісти визнають, що джерелом економічного прибутку, відмінного від управлінських, інноваційних і ризикових функцій підприємців, є також наявність певного ступеня економічної влади. Оскільки в динамічній економіці майбутнє важко передбачити, то підприємець змушений йти на ризик. Отже, прибуток можна розглядати частково як винагороду за цей ризик. Пов'язуючи чистий прибуток з невизначеністю і ризиком, важко розмежувати застрахований і незастрахований ризик. Деякі види ризику – наприклад, ризик пожежі, повені, крадіжок, нещасного випадку з робітниками – можна обчислити в тому розумінні, що страхові компанії можуть досить точно передбачити середнє число подібних нещасних випадків. Але цей ризик можна застрахувати. Підприємства можуть уникнути нещасних випадків або вжити певних заходів для їх запобіганням, витративши частку грошей на страхові внески. Та саме незастрахований ризик є потенційним джерелом економічного прибутку. Часом незастрахований ризик виникає внаслідок непередбачених змін загальної економічної кон'юнктури, або, точніше, в результаті економічного циклу. Процвітання приносить значні прибутки більшості підприємств, а застій супроводжується великими втратами. Крім того, зміни споживчих смаків, пропозиції ресурсів постійно відбиваються на доходах і витратах як окремих підприємств, так і галузей, зумовлюючи зміни структури ділових кіл, оскільки деякі галузі розширюють виробництво, а деякі, навпаки, скорочують виробництво. Зміни державної політики впливають як на те, так і на інше. Відповідна фіскальна і монетарна державна політика можуть протидіяти економічному спаду. Винятково важливою рисою динамічного ринку є новації, пов'язані з ініціативою підприємця. Підприємці–виробники свідомо впроваджують нові методи виробництва і розподілу, щоб знизити витрати, й освоюють нові види продукції, щоб збільшити свій дохід. Підприємець послідовно домагається зміни співвідношення існуючих витрат і виручки в надії отримати великий прибуток. В усьому цьому чимало невизначеності та ризику. Незважаючи на те, що успішно діючі підприємства проводять дослідження ринку, виробництво нових продуктів або модифікація існуючих можуть виявитися економічно неможливими. І не можна з упевненістю сказати, чи допоможе новий верстат зменшити витрати, коли він ще тільки проектується. Інновації, цілеспрямовано здійснювані підприємцями, породжують таку ж непевність, як і ті зміни економічної кон'юнктури, що відбуваються незалежно від конкретного підприємства. У певному розумінні інновації як джерело прибутку – це просто особливий випадок ризику. Інноваційний прибуток в умовах конкуренції і відсутності законів про патенти буде тимчасовим. Конкуруючі підприємства успішно перейматимуть інновації, зводячи тим самим нанівець весь економічний прибуток. Проте інноваційний прибуток може існувати в прогресивній економіці завжди, оскільки нові успішні інновації замінюють застарілі

моделі, прибуток від яких зведений нанівець конкуренцією. Нарешті, джерелом економічного прибутку є існування монополії. Завдяки здатності обмежувати випуск продукції і не допускати конкурентів, монополіст може постійно вилучати економічний прибуток за умови, що попит тісно пов'язаний з витратами. Такий прибуток обумовлений здатністю монополіста обмежувати виробництво продукції і впливати на ціну продукту на свою користь. Існує як причинний взаємозв'язок, так і відчутна відмінність між невизначеністю, з одного боку, і монополією, з іншого, як джерелами прибутку. Причинний взаємозв'язок виявляється в тому, що підприємець може зменшити невизначеність або в крайньому разі пом'якшити її наслідки шляхом досягнення монопольної влади. Конкуруюче підприємство постійно відчуває вплив ринку; монополіст, однак, може до певної міри контролювати ринок і, відповідно, компенсувати або потенційно мінімізувати негативний вплив невизначеності. Більше того, інновація – важливе джерело монопольної влади. Можна згодитись на короткострокову невизначеність, пов'язану з введенням нової техніки або нової продукції, щоб досягти певного ступеня монопольної влади. Відчутна відмінність прибутку, отриманого в результаті невизначеності та монопольної влади, пов'язана з тим, чи є ці два джерела прибутку соціально необхідними. Взяти на себе ризик в умовах динамічної і невизначеної економічної кон'юнктури і впровадити інновації – це соціально необхідні функції. Разом з тим, соціальна необхідність монопольного прибутку дуже сумнівна. Монопольний прибуток звично ґрунтується на скороченні обсягів виробництва, на понад конкурентних цінах і нераціональному розподілі ресурсів.

Чистий національний продукт – це сумарний обсяг вартості всіх кінцевих товарів і послуг, які країна за певний проміжок часу зробила і спожила у всіх секторах свого національного господарства, за вирахуванням суми амортизації–вартості зношування основних фондів(обладнання, виробничих приміщень). Тому: $ЧНП = ВВП - A$, де A – амортизація. Якщо з ЧНП відняти суму непрямих податків, можна отримати значення національного доходу. НД – це новостворена за рік вартість, яка характеризує, що додало виробництво в даному році до добробуту суспільства. Це чистий заробітний дохід суспільства, цим пояснюється важливість і широке застосування НД у зіставному аналізі. У практиці розрізняють виробничий і використаний НД. Використаний НД – це виробничий НД за мінусом втрат (від стихійних лих, збитку при зберіганні т.д.) і зовнішнього сальдо.

Ш

Шахрайство – заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Шахрайство – кримінально каране діяння, відповідальність за яке в Україні передбачена Кримінальним кодексом України. Особливістю шахрайства є те, що воно може бути вчинене як стосовно майна, так і стосовно права на таке майно.

Шахрайство завжди повинно містити в собі прямий умисел на заподіяння саме шахрайства, а також мати корисливі мотиви вчинення. 1. Особливістю предмета шахрайства є те, що ним може бути як чуже майно, так і право на таке майно. Право на майно може бути закріплене у різних документах, наприклад цінних паперах, довіреностях на право розпорядження майном, боргових зобов'язаннях, заповітах тощо. Про поняття права на майно див. коментар, викладений у Загальних положеннях до цього розділу. Об'єктивна сторона шахрайства полягає у заволодінні майном або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. В результаті шахрайських дій потерпілий – власник, володілець, особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, добровільно передає майно або право на майно винній особі. Безпосередня участь потерпілого у передачі майнових благ і добровільність його дій є обов'язковими ознаками шахрайства, які відрізняють його від викрадення майна та інших злочинів проти власності. За ознакою безпосередньої участі потерпілого у процесі незаконного вилучення майна шахрайство схоже з вимаганням, яке також передбачає передачу майна чи права на нього винній особі самим потерпілим. Однак, якщо при вимаганні потерпілий робить це вимушено, то при шахрайстві потерпілий переконаний у тому, що він розпоряджається майном за власною волею, у своїх інтересах або принаймні не на шкоду цим інтересам. Така його переконаність є результатом впливу на нього шахрая, а саме, введенням потерпілого в оману щодо правомірності передачі ним винному майна чи надання йому права на майно. Добровільність при шахрайстві має уявний характер, оскільки вона обумовлена обманом. Якщо потерпілий у зв'язку з віком, фізичними чи психічними вадами або іншими обставинами не міг правильно оцінити і зрозуміти зміст, характер і значення своїх дій або керувати ними, передачу ним майна чи права на нього не можна вважати добровільною. Заволодіння майном шляхом зловживання цими вадами або віком чи станом потерпілого за наявності для того підстав може кваліфікуватися як крадіжка, а одержання права на майно за таких обставин – розглядатися як недійсна угода (ст. ст. 51, 52, 54, 55 ЦК).

Штатний розпис – це схема посадових окладів, застосовується для оплати праці керівників, фахівців і службовців. Відповідно до ст. 96 КЗпП України посадові оклади встановлюються адміністрацією установи. Штатний розпис бюджетних установ затверджується відповідним Міністерством або відомством.

Штраф – **1.** грошове стягнення, що накладає суд або адміністративний орган у випадках і межах, встановлених законом або обумовлених контрактом (угодою); **2.** це визначена договором грошова сума, яку боржник зобов'язується сплатити кредиторів у наперед визначеному розмірі або у відсотковому відношенні до суми договору. Як правило, штраф встановлюється законодавством до окремих умов договору.

Штрафні санкції – господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання. Суб'єктами права застосування штрафних санкцій є учасники відносин у сфері господарювання. Термін "санкція" походить від латинського – *sanctio*: найсуворіша постанова. У законодавстві та науковій літературі під "штрафними санкціями" розуміють саме відшкодування збитків. Господарський кодекс України під штрафними санкціями розуміє господарські санкції у виді грошової суми (неустойки, штрафу, пені), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання. Разом з відшкодуванням збитків особа, яка порушила господарське зобов'язання або правила здійснення господарської діяльності, зобов'язана сплатити стороні, права якої порушено, штрафні санкції (варіант – штрафні санкції у виді грошової суми (ст. 230 ГК України)). Тобто у правопорушника виникає так звана штрафна відповідальність. Штрафна відповідальність, на відміну від відповідальності за завдання збитків, має передусім караючу, а не компенсаційну функцію. Стягнення штрафних санкцій є своєрідним покаранням за допущене правопорушення. Таким чином, штрафні санкції: а) завжди застосовуються у виді грошової суми; б) підставою застосування штрафних санкцій є: порушення учасником господарських відносин правил здійснення господарської діяльності; невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання.

Штрихове кодування товару – спосіб запису даних, зручний для зчитування машиною. Частіше трапляється штрих-код, записаний за допомогою смуг різної товщини, який містить інформацію про товар. Також існують штрихові коди, складені з крапок, квадратів та інших геометричних фігур, які легко розпізнаються машиною. Використовуються не лише в торгівлі для ідентифікації товару, а й на квитках, документах, авто, у дослідженнях ученими тощо. Штрихове кодування винайшов молодий інженер Давид Коллінз. Після закінчення інженерного факультету Массачусетського технологічного інституту в 1950-х роках він пішов працювати у Пенсильванську залізницю, де йому довелося зіткнутися з рутинною працею – сортуванням вагонів. Їх треба було перерахувати, з'ясувати номери, та відповідно до документації визначити куди кожен вагон повинен проїхати. Процедура довга, та без гарантії уникнення помилок. Тоді й прийшла ідея освітлювати номери вагонів прожекторами та зчитувати їх за допомогою фотоелементів. Інженер-винахідник, щоб зробити простішим упізнавання номерів, запропонував записувати їх не лише простими цифрами, але й спеціальним кодом, що містив червоні й сині смуги, розташовані на вагоні в прямокутнику півметра довжиною. Випробування підтвердили, що сканувальний пристрій може правильно

зчитувати код навіть при швидкості руху вагона близько 100 км/год. Однак Коллінз не заспокоївся. Успіх підштовхнув його вдосконалювати систему. В 1968 році замість прожектора, котрий вимагав надто багато електроенергії, він використав сфокусований лазерний промінь. Розміри сканувального пристрою стали набагато менші, зменшилось і саме маркування, що навело Коллінза на думку використовувати його штрихове кодування не тільки на залізниці, але й у якості товарного коду. В 1973 році в США була створена організація «Універсальний товарний код» (UPC – Universal Product Code), котра пропагує використання штрих-кодів в промисловості та торгівлі. В 1977 році в Західній Європі для ідентифікування споживчих товарів стала використовуватися аналогічна система під назвою «Європейський артикул» (EAN – European Article Numbering). Кожна цифра в EAN–8, як і в EAN–13, кодується за допомогою чотирьох штрихів: двох білих і двох чорних. Штрихи можуть мати відносну ширину в одну, дві, три і чотири одиниці. Загальна ширина штрихів однієї цифри становить сім одиниць.

Ю

Юридична відповідальність – різновид соціальної відповідальності, який закріплений у законодавстві і забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать. Іншими словами, це застосування до винної особи примусових заходів за вчинене правопорушення. Юридична відповідальність виступає основним і самостійним різновидом соціальної. Ознаки юридичної відповідальності: це один з видів державного примусу у формах каральних і правовідновлювальних заходів; це негативна реакція держави на правопорушення та суб'єкта, винного в його вчиненні; виникає тільки за наявності правопорушення; здійснюється лише за умови встановлення складу правопорушення; має зовнішній характер; здійснюється компетентним органом відповідно до закону та при дотриманні певного процедурно–процесуального порядку та форм; виражається в обов'язку особи (правопорушника) зазнати певних втрат особистого" організаційного чи матеріального характеру. Залежно від видів правопорушень розрізняють і види юридичної відповідальності: кримінальна відповідальність – полягає в застосуванні виду й міри кримінального покарання до винної у вчиненні злочину фізичної особи; адміністративна відповідальність – полягає в накладенні на винних фізичних осіб (в окремих випадках – юридичних осіб), які порушили правила поведінки, що діють у сфері державного управління та інших урегульованих адміністративним законодавством сферах, адміністративних стягнень (штраф, втрати спеціальних прав, попередження та ін); цивільно-правова відповідальність – полягає в накладенні цивільно–правових стягнень (неустойки, штрафу, пені, відшкодування збитків) на фізичну чи юридичну особу за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, або за заподіяння позадоговірної

майнової шкоди, а також за порушення деяких особистих немайнових прав (честь, гідність, ділова репутація); дисциплінарна відповідальність – здійснюється у формі накладення адміністрацією підприємств, установ, організацій дисциплінарних стягнень внаслідок порушення дисципліни. Розрізняють види дисциплінарної відповідальності: трудову, військову, службову, навчальну та ін.; матеріальна відповідальність – різновид юридичної відповідальності працівника за майнову (матеріальну) шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на нього трудових обов'язків; конституційна відповідальність – особливий вид юридичної відповідальності, що має складний політико–правовий характер, настає за вчинення конституційного правопорушення та знаходить свій вияв у передбачених конституційно–правовими нормами особливих несприятливих наслідках для суб'єкта конституційного делікту. Принципами юридичної відповідальності є: **1. Принцип законності**, який полягає в тому, що: юридична відповідальність настає за ті діяння, які передбачені законом, застосовується у суворому дотриманні визначеного законом порядку; юридична відповідальність настає лише перед передбаченими законом компетентними органами; юридична відповідальність передбачає конституційність закону, що встановлює міру відповідальності; незнання законів не звільняє від відповідальності (ст. 68 Конституції України). **2. Принцип доцільності**, що полягає у відповідності обраної міри впливу на правопорушника цілям юридичної відповідальності. Цей принцип вимагає: індивідуалізації державно–примусових заходів залежно від тяжкості правопорушення та властивостей правопорушника; пом'якшення та навіть відмови від застосування мір відповідальності за наявності можливості досягти її мети іншими шляхами. **3. Принцип невідворотності**, що полягає в: неминучості настання відповідальності правопорушника; оперативності вжиття заходів відповідальності за скоєне правопорушення; професіоналізмі та сумлінній діяльності правоохоронних органів; ефективності заходів, які застосовуються до правопорушника. **4. Принцип своєчасності**, що означає: можливість притягнення правопорушника до відповідальності протягом часу, не дуже віддаленого від факту правопорушення. **5. Принцип справедливості**, що виявляється в тому, що: за протиправний вчинок відповідає той, хто його здійснив; кримінальне покарання не встановлюється за проступки; при визначенні мір покарання та стягнень не повинна принижуватися людська гідність; не має зворотної сили закон, що встановлює чи посилює відповідальність; встановлюється тільки одне покарання за одне правопорушення (ст. 61 Конституції України). Підстави юридичної відповідальності – це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою і належною. Відсутність сукупності таких обставин виключає таку відповідальність. В юридичній науці відрізняють: підстави притягнення до юридичної відповідальності; підстави настання юридичної відповідальності. Підстави притягнення до юридичної відповідальності – це сукупність обставин, наявність яких

робить юридичну відповідальність можливою. Фактичною підставою притягнення до юридичної відповідальності є склад правопорушення. Підстави настання юридичної відповідальності – це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність належною. Такими підставами є: факт учинення небезпечного діяння (правопорушення) – фактична підстава; наявність норми права, яка забороняє таку поведінку та встановлює відповідні санкції – нормативна підстава; відсутність підстав звільнення від юридичної відповідальності; наявність правозастосовчого акта – рішення компетентного органу, яким покладається юридична відповідальність, визначаються вид та міра державного впливу – процесуальна підстава.

Юридична особа – організація, суб'єкт права, здатний від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав і нести обов'язки та самостійно брати участь у правовідносинах, бути позивачем та відповідачем у суді. В Україні організація визнається юридичною особою виключно після проведення її державної реєстрації та внесення до Єдиного державного реєстру. Юридичні особи – групи людей, організації (наприклад, такі, як корпорації), які розглядаються правом в якості окремих осіб, суб'єктів права. У той час як люди набувають правосуб'єктності при народженні, юридичні особи набувають її при створенні відповідно до закону. Термінологія: латинь – *persona ficta*, англ. – *legal person*, синоніми *juridical person*, *juridic*, *juristic*, *artificial*, or *fictitious person*, також може вживатися близькі *artificial*, *juridical*, *juristic personality*. Юридична особа має офіційну назву та певні права, заходи захисту, привілеї, обов'язки та відповідальність відповідно до закону, подібні до тих, що має фізична особа. Поняття юридичної особи – фундаментальна юридична фікція. Воно має як загальнотеоретичне, так і галузеве значення (зокрема використовується у сфері приватного права). Юридична особа дозволяє одній або кільком фізичним особам (*universitas personarum*) діяти як єдине ціле (організація) в юридичних цілях. В багатьох юрисдикціях штучна персональність дозволяє такому утворенню розглядатися відповідно до закону окремо від його індивідуальних учасників (наприклад, в акціонерному товаристві – від його акціонерів). Вони можуть виступати позивачем і відповідачем у справі, укласти договори, набувати обов'язків та володіти власністю. На організації з правосуб'єктністю можуть також бути накладені певні юридичні обов'язки, наприклад, зі сплати податків. Також такий статус може захистити учасників організації від особистої відповідальності. Поняття юридичної особи не абсолютне. У країнах загального права можливе "зняття корпоративної завіси", що стосується визначення статусу фізичних осіб, що діють як агенти компанії при вчиненні дій або прийнятті рішень. Таке зняття можливе шляхом винесення юридичного рішення, за яким права або обов'язки юридичної особи (наприклад, корпорації або громадської компанії з обмеженою відповідальністю) розглядають як права або обов'язки членів або директорів цієї організації. Поняття юридичної особи

на сьогодні центральне в західному праві, як в країнах із загальним, так і континентальним правом, але воно також має місце фактично у кожній правовій системі.

Юрисдикція – 1. компетенція судових органів із розгляду цивільних, кримінальних та інших справ; коло справ, які даний суд має право розглядати й вирішувати; 2. коло питань, що належать до відання установи або держави. 3. область застосування можливостей суб'єктом компетенції.

Юрисконсульт – штатний працівник юридичної особи, що забезпечує дотримання законодавства, як організацією, так і по відношенню до організації з боку інших учасників правовідносин. Серед осіб, що об'єднуються поняттям «юрист», юрисконсульт займає особливе місце. Більшість юристів працює юрисконсультами в державних і приватних організаціях. Найбільш близька до роботи юрисконсульта діяльність адвокатів. Інститут юрисконсульта виник в римському праві на початку імперії за часів правління Октавіана Августа. У Стародавньому Римі юрисконсульти були експертами з законодавства. Думки юрисконсультів у формі судової практики за часів імператора Августа були обов'язковими для судів, на відміну від сьогоднішнього. Як відзначав російський юрист та історик права Є. В. Васьковський «...першими юристами в Римі були патрони. В особі їх поєднувалися дві професії: юрисконсультів і адвокатів». У сучасному вигляді інститут юрисконсультів сформувався на початку ХХ століття. За визначенням Малого енциклопедичного словника Брокгауза і Ефрона юрисконсульти це юристи при державних і громадських установах та приватних підприємствах, що дають свої висновки з приватно–правових питань, які виникають у діловодстві цих установ, і виступають на суді як повірені.

Юстиція – сукупність судів і органів Міністерства юстиції та їхня діяльність у забезпеченні охорони прав і законних інтересів державних та громадських організацій і громадян, організації роботи судів, систематизації і підготовки пропозицій щодо кодифікації законодавства тощо. Юстиція є складним і багатозначним терміном, що не отримало поки що досконалого наукового розуміння. Юстиція також розуміється як судочинство. У цьому розрізі виділяють цивільну, кримінальну, ювенальну, адміністративну юстицію.

Юридична адреса – офіційно зареєстрована, занесена в реєстр адреса юридичної особи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

основна:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року із змінами від 1 січня 2020 р.
2. Кодекс цивільного захисту України від 10.06.2021 року № 5403-VI.
3. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 10.11.2021.
4. Указ Президента України №726/2012 від 12 березня 2014 р. «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади».
5. Указ Президента України про затвердження «Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій», №1052 від 28.03.2018.
6. Закон України від 03.07.2021 № 1576-XII «Про господарські товариства».
7. Закон України від 24.11.2021 № 85/96-ВР «Про страхування».
8. Закон України від 24.11.2021 № 576-VIII «Про Рахункову палату».
9. Закон України від 10.11.2021 № 679-XIV «Про Національний банк України».
10. Закон України від 01.07.2021 № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».
11. Закон України від 23.04.2021 № 1550-III «Про правовий режим надзвичайного стану».
12. Закон України від від 05.08.2021 № 2121-III «Про банки і банківську діяльність».
13. Закон України від 26.04.2014 № 2245-III «Про об'єкти підвищеної небезпеки».
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2003р. № 175 «Про затвердження методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру».
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.11.2021р. № 228 про затвердження «Порядку складання, розгляду, затвердження та основні вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ».
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2017р. № 2030 «Про затвердження Порядку обліку пожеж та їх наслідків».
17. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.06.2013р. № 368 «Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями».
18. Постанова Кабінету Міністрів України № 1102 від 26.10.2011 р. «Деякі питання надання платних послуг підрозділами Міністерства надзвичайних ситуацій».
19. Постанова Кабінету Міністрів України № 110 від 11.06.2013 р. «Деякі питання надання підрозділами Державної служби з надзвичайних ситуацій платних послуг».
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2021 р. № 11 «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту».

21. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2015 р. № 101 «Про затвердження типових положень про функціональну і територіальну підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту».

22. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2021р. № 215 «Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України».

23. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.01.2019р. № 469 «Про затвердження Положення про спеціалізовані служби цивільного захисту».

24. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2018р. № 1052 «Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій».

25. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2021р. № 43 «Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України».

26. Наказ спільний № 1/2/1 від 06.07.2012 Міністерства надзвичайних ситуацій, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України «Про затвердження методики формування вартості платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства надзвичайних ситуацій України».

27. Наказ спільний МНС України, Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 01.06.2012 № 867/661/658 «Про затвердження МЕТОДИКИ формування вартості платних послуг, що можуть надаватися підрозділами Державної інспекції техногенної безпеки України».

28. Наказ МВС від 20.07.2018р. № 623 «Про затвердження Інструкції про виплату грошового забезпечення та одноразової грошової допомоги при звільненні особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту».

додааткова:

29. Афанасьєв М. Економіка підприємства: навч. посіб. Харків: ВД "Інжек", 2007. 320 с.

30. Бойчик І. Економіка підприємства: навч. посіб. Вид. 2-е, доп., перероб. Київ: Атіка, 2007. 528 с.

31. Головінов М. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. 266 с.

32. Гринчуцький В., Карапетян Е., Погріщук Б. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2021. 304 с.

33. Економіка підприємства: підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. – 620 с.

34. Економіка підприємства: підручник за ред.: Й. М. Петрович, 2-ге вид., виправл. Львів: Магнолія 2006, 2007. 579 с.

35. Захарченко В., Меркулов М., Ширяєва Л. Економіка підприємства: Практикум. Київ: «Центр учбової літератури», 2021. 114 с.

36. Ковальчук І. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 679 с.
37. Кондратюк О. Економіка підприємства: навч.-метод. посібник. Київ: видавництво Європейського ун-ту, 2006. 287 с.
38. Лемішовський В.І. Бюджетні установи: бухгалтерський облік та оподаткування: навч. посібник за ред. В.І. Лемішовського. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2007. 1104 с.
39. Міценко Н.Г. Економіка підприємства: теорія і практикум: навч. посіб. Львів: Магнолія 2006, 2021. 688 с.
40. Шарко М.В., Мешкова-Кравченко Н.В., Радкевич О.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2020. 436 с.
41. Яркіна Н.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2020. 596 с.